

HRVATSKI TJEDNIK

novine za kulturna i društvena pitanja

NAKLADA MATICE HRVATSKE

zagreb,
5. studenog 1971.
godina I.
broj 29.
cijena 2 dinara

U POVODU OBLJETNICE LISTOPADSKE REVOLUCIJE

Miroslav Krleža

PLAMENI VJETAR

Jednoga će dana krvavo jutro svanuti
jednoga će dana crljeni vihor planuti
o – jednoga dana –
nad piridom mrtvih domobrana.
Buknut će plamen iz bezbrojnih rana.
U potresu će onda strahotnom
rasplinut se simboli kletve i tamjana,
komedijski i crkvi, bolnički i kavama,
ludnicama, bordeljima i samostanima,
jednoga dana, o jednoga dana!
A pjevat će zvona,
stjegovi i glazbe i gnjev kazniona.
Pjevat će plamen vjetar, svetu pjesmu vatre,
kaosa i eona.

Ulico!

krvavi talas,
nek te kovitla danas!
Proklet je pean zlata
i dok mirisu žene, svila i šokolata,
vješaju gologa boga na trgu ko tata.
O, ulico,
danas –
budi crveni talas!
Tako će urlati plameni vjetar jednog dana,
nad piridom mrtvih domobrana,
i crni će stjegovi crveno liznut ko gorući jezici.
Okna će samrtno blijedih kuća planut ko
luđačke oči,
a vatrena nebeska kiša u mlazu,
na grad će da se toči.
Sverazorni će ritam po ulici da ori:
gori! goril!
Kugla nebeska goril!
I u tom kolu roblja, kraljeva, žena i smeća,
tramvaja, volova, konja, topova, vjetra, karteča,
u ludom ciklonu vatre i krvi, gdje bukti Slobode
Sreća,
gdje se božanstvo laži ko sveto sunce vrti,
hihot će jecati glasan
Njezinog Veličanstva
Pobjednice Smrti.

ESKALACIJA
RASPRAVE O JEZIKU
SRBA U HRVATSKOJ

str. 3.

MILICIONAR
BR. 22792

str. 8.

»Autotransport« Zadar:

JOKIĆ I
GNJIDIĆ KOLO
VODE...
ŠTO SE DOGAĐA
U DINAMU?

str. 10. — 11.

Vlado Gotovac

Opasna
blizina
suprotno-
sti

OBRAZLOŽENJE UZ
PRIJEDLOG ZA IZMJENU I
NADOPUNU AMANDMANA
O NARODNOJ OBRANI

str. 12. — 13.

NA MARGINAMA
PRVOG KONGRESA
KULTURE
U KRAGUJEVCU

str. 15.

2 pisma čitatelja

VITINA

Poštovano uredništvo,
Povodom objavljanja pisma koje je uputio šef poslovnicke Novinsko-izdavačkog preduzeća »Oslobodjene«, Sarajevo u Mostaru za »prodavnicu« u Vitini, nedaleko mog rodno mesta, moram vam priznati da me je izbacio iz takta. Pa to je ipak previše da taj hrvatski, i to 99,99 % hrvatski, živalj koji mukotrpno zaraduje devize u tudini i šalje ih u Domovinu, da drug Škondo ne bi morao njihovim stazama u pečalbare i da bi on i njegov istomisljenici mogli udobnije živjeti i školovati svoju djecu uz pomoć onih kojima brane primati hranu koju im pruža njihova pradjedovska majka Matica HRVATSKA. EJ, SVEMOCNI ETATE, GDJE SI DA NASEM ZEMLJAKU SKONDI IBRAHIMU OLAKSAS POSAO i zabraniš »Hrvatski tjednike zauvijek, kako ne bi morao pisati pisma i mučiti se s izmišljanjem propisa koje ne sadrži ni jedan Ustav i ni jedan zakon u SFRJ, već taj propis sadrži čudnovata fenomenologija duha našeg zemljaka i možda još nekog starijeg od njega? E, dragi zemljaci, Žao mi je, ali se takav svemočni Etat u našoj SFRJ neće više roditi.

Stanko Vasilj, Osijek

PRITISAK NA ŽELJEZNICARE

U vašem listu čitali smo o stanju na željeznicu, o kojem smo mi radnici već od prije detaljno upoznati. Na žalost, moramo obavijestiti javnost, da se mi radnici u Karlovcu nalazimo u izvanredno teškoj situaciji. Naši predstavnici pozvani su u Općinski komitet Karlovac, gdje su im date direktive kakve stavove moramo mi radnici zauzeti. Cilj smo, da je ista situacija s Općinskim komitetom u Rijeci, Koprivnici i Kninu. Posebno nas je začudilo da su u raspravi o željeznicu na IK CK SKH bili prisutni sekretari Općinskih komiteta. Mi radnici na željeznicu smatrano da su oni bili na IK CK SKH da brane optuženog Jožu Tomcu, generalnog direktora željeznice, jer je on prije svog dočaska na željeznicu bio predsjednik Općinske Skupštine, te su to smatrali svojom kolegijalnom dužnošću.

Nas bi posebno veselilo kad bi naš Općinski komitet umjesto toliko brige za fotelju Josipa Tomca, koji ima iste stručne kvalifikacije kao i mi, a plaću preko 750.000 din i riješeno stambeno pitanje, vodio više brige o nama radnicima koji imamo plaće ispod 100.000 din i stanjuemo po podrumima.

Ovo miješanje nekih Općinskih komiteta nama radnicima mirisce na Baranjski službi o kojem smo svih detaljno upoznati i zato vjerujemo da će naš CK na čelu s Dr. Savkom Dabčević-Kučar dozvoliti da se zaključi X. sjednice CKH provedu i kod nas na željeznicu.

Na kraju, dragi drugovi, molimo Vas, da naše pismo svakako objavite jer je stanje u ovakvim uvjetima neodrživo te, ako se ništa ne popravi, bit će priljubljeni tražiti svoj kruh u Niemačkoj.

Zeljeznički radnici iz Karlovačke

PISMO IZ BEOGRADA

Dragi prijatelji,
Postao sam redovan čitalac Vašeg cenjenog lista i veoma sam zadovoljan sa njim. Smatram da je »Hrvatski tjednik« veoma radikalni list i potpuno istinit, jer piše o pitanjima koja su se do sada uvek prečutavala i izbegavala. I mi, Srbi, isto tako kao i Hrvati, želimo da čitamo »Hrvatski tjednik«, jer ce on mnogim Srbima, smatrati, otvoriti oči — i zbog toga sam zadovoljan što se »Hrvatski tjednik« prodaje u Beogradu.

Hteo bih da iznesem svoje pogledne na pitanja odnosa između Srb

i Hrvata. Odavno je poznato da je to »najveći problem« u odnosima među jugoslovenskim narodima. Istovremeno, dok je na vuka povika, lische meso jedu. A ima mnogo u Jugoslaviji, i previše, i nitko na njih ne obraća pažnju, jer su »bezopasni«. Nemojte misliti da ne znam za ustaške pokolje nedužnog srpskog stanovništva u Hrvatskoj za vreme NDH. Hoću da naglasim da to nikako ne bi smelo da ostvari traga na odnose dva bratska slovenska naroda. Sto se tiče jezika i pisma hrvatskog naroda, kada bi taj narod proglašio engleski jezik sviđaj nacionalnim jezikom i kada bi Hrvati, u svom rimo-katoličanstvu bili jednaki sa Vatikanima, i tada bi mi Hrvati bili bliži i bliskiji nego bilo koji nešlovenski narodi koji mrim putem zauzimaju našu zemlju. Sreću me boli kad vidim da moji sunarodnici, Srbin — koji je, što se tiče nacionalne obrazovanosti, »NACIONALNI GLUPAN« (iz članka književnika Mate Beretina) — diže glas protiv Hrvata. Taj Srbin je kavica, taj skoro da ne zna ništa je po nacionalnosti, a od osatih naših naroda koji žive u Jugoslaviji, znade da Vam nabroji samo Hrvate, jer, eto, »oni su bili ustaše u NDH i hteli su da unište Srbe, pa i danas to hoće. Eto, tako rezonuje danas srpski ili hrvatski glupan u nacionalnom pogledu. Molim Vas da ovo pismo objavite. S poštovanjem, Vaš čitalac Marko Marković, Beograd

NADOPUNE IZ PRIMOSTENA

Marko Marković, Beograd
Pročitali smo vaš napis o slučaju Primosten. Kako u njemu ima doista manjkavosti, voljni smo nadopuniti ga. Naveli ste sedam finansijskih stručnjaka koji su horararno zaposleni u Genexu. Jedan od tih je Vladimir Zaja, sa stanom u Ulici Hanibala Lucića 22. a ne Antun Zaja. Njemu je plaćen i prijenos telefona, a tako i sve uređenje stanja (lakiranje par keta, bojenje vrata i prozora). Nadalje, omogućena je gradnja vježnice i sestri Zajine supruge, a tako i boravak u hotelu direktoru finansijskog sektora gdje radi Zajina supruga, i to za četiri člana obitelji uz cijenu da za dnevni pansion od samo 5.000 starih dinara. Isto tako je Vladimir Zaja zaposljen dr. Emila Lučeva s cijelom obitelji, da mu stan i brojne povlastice, dok su istodobno radnici dobivali plaću svaka 3 mjeseca. Isto tako navedite da je Vladimir Zaja stalno zaposlen u Knjižarskom poduzeću »Mladost« — Zagreb. Grupa gradana

ZABORAVLJENA MOGILA U MAKSIMIRU

Cesto puta šećem sinom Maksimrom. On me je više puta pitao: »Mama, kakva je ono hrpa zemlje okružena lipama, blizu ulaza u Maksimir, s lijeve strane staroga hrasta?« Na vrhu tog humka ili mogile, nalazi se spomenik s hrvatskim grbom u kamenu, sav obrastao u grm divlje ruže.

Znala sam nešto o tome humku, ali sam ipak za potankosti pitala oca.

On mi je razjasnio, da je mogila nastala na proslavu TISUCOGODIŠNICE HRVATSKE KRALJEVSTVA, god. 1925.

Proslavu je organizirao HRVATSKI SOKOL, kojemu je to bila jedna od poslijednjih manifestacija jer je iste godine zabranjen.

Svaki pripadnik Hrvatskog sokola trebao je za ovaj skup nabaviti oko 5 kg. hrvatske zemlje, i donijeti sobom. Nosili su ih u vrećicama od nepromičivog platna. Zemlju je trebalo uzeti iz svih starih, hrvatskih gradova. Moj otac se sjeća, da je na pr. iz ZRINSKOG GRADA u Bos. Konstantinu vrećicu sa zemljom donio neki ANGEL ŽLIČARIĆ. On je iskopao odredenu količinu zemlje u dvorištu staroga Zrinskog grada.

Tako su isto učinili Hrv. Sokoli iz ostalih krajeva, i donijeli zemlju iz Ozlja, Trakoščanu, Severina na

Kupi, Dubovec, Kalnika, Oštrea, Velikog Tabora, Turopoljskoga starog grada, Sisačkoga starog grada, iz Ilona na obali Dunava, Vukovara, Orahovice (ispod Papuka), i ostalih.

Padala je kiša, kao da se nebo otvorilo. Bio je to lipanj 1925. god. Hrvatski Sokoli su stajali u svojim paradnim uniformama. Smede dolame, crvene košulje, i kapića, sa sokolovim perom... Nakon što su bili završeni govor i predviđeni programi proslave, svih Sokoli istresli svoje vrećice sa zemljom na jedno mjesto. To je MOGILA, koja stoji i danas!

Na vrh mogile je, na uspomenu na taj događaj podignut spomenik od kamenja, sa hrvatskim grbom, i raskršćenim, brončanim sokolom na vrhu!

Nekome je spomenik smetao, i figura sokola od bronce je ubrzo nestala!

Kameni spomenik je ostao, jer je solidno napravljen. Odolijeva vruću vremenu i danas, još stoje, makar se nitko ne brine o njemu!

Mogila također stoji, i podsjeća nas na taj događaj! Ta, toliku zemlju bi teško bilo i odnijeti!

Ne pamtim, da sam ikad vidjela koju učiteljicu, iz bilo koje zaštitne škole, da bi dovela dječaku na to mjesto, i pripovijedala im o tome događaju!

A tako se ipak nalazi zemlja iz svijetu krajeva Hrvatske!

Ali sam za to na izletu u Budimpeštu vidjela, kako odgojiteljice doveze dječake iz budimpeštanskih obdaništa autobusima, vode ih od spomenika do spomenika, (kojih u Budimpešti ima sva sile!), i tumače im madarsku povijest!

Prof. BRANKA BARTOLOVIĆ-PAPKOVIĆ Zagreb

PROPADANJE POVIESNIH SPOMENIKA

Na padinama splitskog brežuljka Turske Kule, u predjelu Poljud, nalazi se starohrvatska crkvica Svetе Trojice. Arheolozi ovo malo ali veoma lijepo i skladno hrvatsko svetište stavljuju u X. stoljeće, u doba Tomislava i Stjepana Držislava. No, u kakvom je ono danas stanju? Nedavno sam razgledao taj spomenik i njegov okoliš. Prilaz crkvi je potpuno neureden i onaj tko ne zna put do nje, veoma će je teško pronaći između novih stambenih zgrada i neboderu koji je okružuju. Neposredno do crkvice su neke barake, školsko igralište i ledina na kojoj se igra na »balote«. Oko crkve sve je zaraslo u kupine i brišnjak, koji pomalo, ali sigurno rasteće nijezine tisućugodišnje zidine. Od dvoja vrata sa željeznim rešetkama, koliko ih crkva imade, jedna su otvorena (zašto su uopće stavljeni?), tako da je unutra omogućen pristup svemu i svacemu. Crkvica je iznutra puna trave, izmeta, tragova vatre, krpja, otpadaka, smeća i drugih »suvenira« koje su ostavili njezini kulturni posjetioci. Do crkve nema nikakve ploče ili oznake kojom bi se turistima ili namjernicima objasnilo o kakvu se zdanju radi. Ne bi trebala velika sredstva da se barem najčešće oružje crkvice i njegina nutritina dovedu u red! Očistiti krov, izvana i seme iznutra i na vrata staviti lokot, nije teško učiniti, a odgovorni ni to nisu kadri napraviti. Općinska skupština trebale bi povesti računa da se lijeputi brežuljak Turske kule pretvoriti u park, jer ima sve uvjete za to, a i tako Split naprosto vapi za zelenim površinama.

Na mjesnoj crkvi u Zrnovnici, selu udaljenom dvadesetak kilometara od Splita, s vanjske i prednje strane je uzidana starohrvatska ploča obrubljena pletom podrijetlom vjerovatno iz XI. stoljeća. Po mojem skromnom mišljenju, ova je ploča koja prikazuje nekog plemića u lovu na jelena, djevoje visoke umjetničke vrijednosti. Prizor iz lova prikazan je s velikim umijećem i nosi pečat one poznate starohrvatske naivne neposrednosti, jednostavnosti i sirovosti. Ploča tako stoji na kisi i u vjetru, potpuno nezaštićena i nadohvat ruke strancima-plažačima. Iako je tisak upozoravao na nju (»Slobodna Dalmacija«), još nije ništa poduzeto da se ploča izvadi i postavi na dobroj mjestu u muzeju, gdje bi bila izložena za općinstvo.

Krešimir Barisic, Split

OPCINA BEZ NATPISA

Poštovano uredništvo,
Danas je, na žalost, moderno čitanje i pisati izmijenilo redakciju i pisanje. Ne potpisivati se izmijenim imenima. Ja se u ovom pismu ne želim time služiti. Nadam se da me neće nitko krivo shvatiti i pripisati mi u grijeh što ću dolje reći zbog toga što sada živim i radim u SR Hrvatskoj, što sam gimnaziju i u fakultetu završio u Hrvatskoj itd., a posebice zbog toga što sam Hrvat iz Hercegovine iz općine Posušje, o kojoj upravo želim reći nekoliko riječi.

Ove kao i prošle godine, prilikom posjetje svojim roditeljima i svom rodnom kraju, primjetio sam da na zgradi Skupštine općine Posušje nema natpisa koji bi označavao da je to zgrada Skupštine općine Posušje i da se u toj zgradi nalazi općinska uprava. Smatram da nikome ne treba obojašnjavati kako natpis mora postojati na zgradi u kojoj zasjeda najviši organ vlasti i organ državnog samoupravljanja te općine.

Meni je dobro poznato da su se na stupovima te zgrade kod ulaznih vrata nalazile dvije table na kojima je, između ostalog, pisalo: Skupština OPSTINE Posušje i identični natpis čirilicom. Prije toga na tim mjestima bile su table s Narodnim odborom OPSTINE Posušje, SREZOM itd., zavisno od toga kako se mijenjao naš komunalni sustav. Kako sam već rekao, danas na toj zgradi i tim stupovima nema nikakve table s nikakvog natpisa, i to vec dvije, a možda i tri godine. Cuo sam da je netko razbio table s OPSTINOM, ali da »razbijač« nikada nije otkriven.

Onima koji ne znaju pobliže komunitu Posušje moram reći da u ovoj komuni žive samo Hrvati. Eto, taj hrvatski živalj nije još u SFR Jugoslaviji doživio da na svojoj općini, odnosno njenoj zgradi, pročita — OPCINU.

Sto u ove dvije godine bez table misli političko rukovodstvo Posušja? Izgleda da su izabrali put ne manjeg, nego najmanjeg otpora. Možda čekaju »razvoj situacije« ili smatraju to sitnicom! Možda će zista netko reći da je to sitnica. Da, i ja se slažem da je to sitnica, s obzirom na to da u Posušju postoje samo predzeće, radnički univerziteti itd., a da i ne govorimo o jeziku kojim se služi službeno administracija, o školskim udžbenicima itd. Sto će nam OPCINA, kad je sve drugo u stilu OPSTINE?

Da ne duljim, predlažem političkom rukovodstvu općine Posušje o čemu su oni inače već odavno upoznati, da stave natpis na zgradu SO Posušje. Ako ne znaju kakav natpis, onda neka pitaju npr. Kinez, on će sigurno znati kako se treba zvati općina u kojoj žive Hrvati.

Dokle god na zgradi SO Posušje, dake na zgradi u kojoj se nalazi najviši organ vlasti, ne bude natpis OPCINA Posušje, to će biti praktično odgovor da nema ravnnoprostorni između jezičnih varijanti, odnosno između jezika, to više štampanog posušja nije nikakav izoliran ili pak usamijen slučaj. Drugog zaključka nema i ne može ga biti.

Hvala na uvrštenju.

Ferdinand Crnogorac, Zupanja

ODLAZAK NA PROSLAVU

Slučajno mi je došao u ruke »Hrvatski tjednik« br. 22. Pročitao sam ga od prvog do zadnjeg retka. Crveni sam se. Vidim da sam, živeti ovdje, postao automat, potrošač-robot. Kad je bio popis stanovništva, mi Hrvati koji živimo u Slovenskom primorju, svih smo se upisali kao Istrani, jer nismo ni Slovenci, ni Talijani. Vidite kakva je naša svijest: niska, nikakva. Naš govor nije nikakav, trodimenzionalan je. Za hrvatski pravopis, a pogotovo za pravila o izgovoru, nikad nisam čuo. Miješam u riječi i u pismu talijanski, slovenski i čakavski dijalekt hrvatskog jezika.

Zao mi je što u Vašem listu nisam ništa našao o Istri. Ako nas neki već 25 ljeta gledaju kao pastorac, malimo Vas, nemojte

to i Vi činiti. Pomozite nam da ne budemo »tijelo brez kostiju«, kako je rekao Strossmayer. Oprostite. Ovo je od sreća.

Ivan Dob, Koper

REDAKTORSKA ZABUNA

U Hrvatskom tjedniku 10. 30. srpnja 1971. (iz poznatih se razloga prodaje u Rijeci tek od početka rujna), vdr. Petar Jurišić, Novi Vinodolski, reagirao je na moj članak u br. 12 HT. Odgovaram:

1. Tekst koji sam poslao tadašnjem gl. ured. HT I. Zidiću nosio je naslov: PRVA CITAONICA HRVATA NA KVARNERSKIM OTOCIMA. U POVODU 100-TE OBLJETNICE OSNIVANJA HRVATSKE CITAONICE u VRBNIKU NA O. KRKU. Neki je od redaktora HT na moj članak stavio svoj naslov: PRVA NA KVARNERU. O STOTOJ OBLJETNICI OSNIVANJA HRVATSKE CITAONICE u VRBNIKU.

2. I sam sam urednik, pa znam da su takvi postupci čestiji, a obično i potrebiti. No, NIGDJE O CLANUKU niti jednom riječju ne dадоčak ni naslutiti da je vrbni

ESKALACIJA RASPRAVE O JEZIKU SRBA U HRVATSKOJ

Jezično pitanje Srba u Hrvatskoj pokrenula je zagrebačka **Prosvjeta** uvodnikom »Jezik naš danasni« u svom posljednjem broju prošle godine. Pišeši općenito o jezičnoj situaciji, upozorio sam u 2. ovogodišnjem broju sarajevskog **Odjeka** da će to pitanje uskoro postati veoma aktualno (članak je poslije uklapljen u moju raspravu objavljenu u 17. broju **Kritike**). I zaista, kao reakcija na prijedloge nastavnih planova za škole u SRH, održano je u srpnju savjetovanje u Srpskom kulturnom društvu »Prosvjeta«, a materijali s toga savjetovanja zauzeli su gotovo sav 608-609. broj **Prosvjete** (juli-avgust 1971), pri čemu su, uz književne i povijesne, bez sumnje dominirale jezične teme. Problem je bio otvoren, a teze su bile iznošene prilično subjektivno, s emocionalnom nabijenost, u pojedinaca agresivno. Nakon nastavnih planova ubrzo je došao na red hrvatski pravopis, pa iako taj moment još nije bio u prvome planu na spomenutome savjetovanju, u kasnijim je raspravama povezan s problemom nastavnih planova hrvatskoga jezika i književnosti, a dobro poznati tisak pobrinuo se da uzbudi duhove i pomuti pojmove (onaj tisak koji je igrom slučaja baš isti dan, 29. listopada, tako dobro ocrtao u **Vjesniku** u redakcijskom članku »Smisao jedne zamke« i u **HT** u prilogu Ive Škrabala »Hladni rat protiv hrvatskog socijalizma«).

Razvila se kampanja koja je uz neke sporedne (iako ne bezazlene) teze imala za cilj da Srbe u Hrvatskoj uvjeri u dvije velike laži:

- da Hrvati u jeziku i pravopisu umjetno i neorganski izmišljaju nove tobže isključivo hrvatske crte kako bi se jezično i pravopisno »odvojili od Srba«,
- da takav umjetni, ekskluzivni, antisrpski jezik i pravopis žele Hrvati nametnuti Srbima u Hrvatskoj.

Već postaje bljutavo dokazivati neke stvari, i kad bi se radilo samo o onima koji odlično znaju kako stvari stoje, ali svjesno iskrivljaju činjenice, ne bi takvo dokazivanje imalo ni smisla, ali ima, na žalost, uvjek i ljudi što su spremni povjerovati u razne zastrašujuće bajke. Naravno, ne samo među hrvatskim Srbima nego i među hrvatskim (danas već srećom, malobrojnima) vječno mobiliziranim samozvanim stražarima što su već po tradiciji beznadno i kronično slijepi na jedno oko i gluhi na jedno uho, no zato na drugo, oduvijek, i vide i čuju ono čega nema.

Neopravdane sumnje u hrvatsku iskrenost

Zato neće biti suvišno da još jednom utvrđimo činjenice. Sadašnji jezični procesi u Hrvatskoj ne znače »odvajanje« od Srba (to bi pretpostavljalo onu staru tezu da su Hrvati »ukrali« jezik Srbima), nego uklanjanje onoga što je nasilno i pod pritiscima bilo nametnuto hrvatskom jeziku. Hrvatski jezični razvoj nije uperen protiv bilo koga, on se samo ravna prema vlastitim tradicijama i navikama. Kriterij je hrvatski, nije i ne smije biti antisrpski, a nijedan narod ne bi činio dobro kad bi s vlastitim jezičnim razvojem umjetno usmjeravao ravnajući se prema drugom, bilo da mu se mehanički približuje ili da se od njega udaljuje. Najgore je pak kada se na hrvatsku adresu upućuje optužba da hrvatski narod, koji je odlično sam iskusio što znači jezična neravnopravnost, prisila, nametnje, pritisak, želi sada, kad se tih zala sam uglavnom oslobodio, primjeniti iste postupke prema svojim srpskim sudsudjelima. Ta je optužba čudovišna, no ipak je imala stanovitog odjeka. Žrtva je bio hrvatski pravopisni priručnik, inače vrlo skroman, bezazlen i umjeren, koji je u prvoj fazi torpediran vrlo neozbiljno i neodgovorno. Ta epizoda, naravno, neće zaustaviti razvojnoga tijeka, ali ostat će u evropskoj jezičnoj povijesti zabilježena kao mučan kuriozum.

Do pojave nacrta za amandmane ustava SRH mogao je još tko i sumnjati u hrvatsku iskrenost. Mogao je još misliti da hrvatski lingvisti, književnici i razni profesori — čeljad ionako na zlu glasu — ima ipak neke zadnje namjere, želi ipak provesti svoje vrste jezično i pàrvopisno unijačenje u Hrvatskoj. Tu ima i stanovite logike: kad se u Hrvatskoj provodila politika jezičnoga nametanja i u jugoslavenskoj zajednici politika jezične ravnopravnosti, nitko nije pokazao zanimanja ni razumjevanja za hrvatsku situaciju dok se sami Hrvati nisu othrvali, pa zašto bi oni sada bili bolji od drugih?! Moglo se, dakle, misliti i na taj način, ali samo do Naerta. On naime pruža precizne, nedvosmislenе i izvanredno liberalne garancije za jezičnu slobodu i jezičnu ravnopravnost Srba u Hrvatskoj. Bez presedana u dosadašnjem tretiranju jezičnih pitanja u ustavnoj materiji, jugoslavenskoj i općoj.

Dokazivanje i ponovno uvjерavanje

O tom sam već dva puta pisao u **HT**, u 22. i osobito u 24. broju. Pisalo se mnogo i na drugim stranama,

Za vrijeme diktature generala Pere Živkovića
1929/30. uveden je jedinstven pravopis za »srpskohrvatskoslovenački«. No 1939. bio je Hrvatskoj vraćen Broz-Boranićev pravopis.
Zar se tko može još nadati da bi bio bolje sreće od toga šestojanuarskog đeneral?

a **NIN** je tomu pitanju posvetio upravo iznimnu pažnju. U br. 1082 od 3. X. Stanko Pekeč i Stevo Ostojić posvetili su mu polovicu prostora u prilogu pod naslovom »Govori kako pišeš«, a taj prilog, napisan inače u povodu predviđanoga izlaska **Hrvatskoga pravopisa** u nakladi Školske knjige, iznosi punih 6 stranica **NIN-a** (35-40). Kad se oljušte pristojne fraze i blagonaklon ton (**NIN** nije nikada vulgaran poput jednog **Ježa ili Večernjih novosti!**), ostaje ovakva poruka hrvatskim Srbima: »Vi treba da se današ odreknete prava na vlastiti normalan duhovni život, — iako to pravo imaju načelno sve nacionalne i etničke zajednice u jugoslavenskim republikama — kako ga ne bi mogli ostvariti ni Hrvati, jer će to onda omogućiti sutra, u jedno sretnije doba, jezičnu pa zatim opću nacionalnu homogenizaciju ako već ne cijele Jugoslavije, a ono bar četiriju središnjih republika, pri čem je jasno tko će biti hegemon i komu će biti osiguran kontinuitet, pa makar to bilo i pod novim imenom«. Taj se članak pozivlje na moj prilog u 22. br. **HT**, iako mu je po duhu posve suprotan, i iako je već bio izrađao i moj drugi prilog (**HT** br. 24. od 1. X.), gdje kažem: »Hrvatski je narod dužan da svojim sugradanima srpske nacionalnosti pruži svaku moguću pomoć kako bi ostvarili svoja jezična prava koja će im garantirati hrvatski ustav, ali nijedan slobodan narod ne bi mogao prihvati, niti pod koju cijenu (razmak u **HT**), da bude blokirana u ostvarivanju svojih vlastitih jezičnih prava. To je izvan diskusije.«

Od nekoliko mogućih rješenja za jezično pitanje Srba u Hrvatskoj što sam ih opisao u **HT**, izabire **NIN** upravo ono koje sam, jedino, označio kao neprihvatljivo. No ni sa srpske strane, ni u Hrvatskoj ni u samoj Srbiji, nije dobro dočekan prijedlog za taktičku žrtvu koju **NIN** (prema gornjoj mojoj interpretaciji) nameće hrvatskim Srbima (bez obzira na to da li se tko ujedno odriče i zavjetnoga cilja radi kojega bi se ta žrtva imala podnesti).

Zato u idućem broju **NIN-a** (10. X.) piše o istoj problematiki Savo Dautović u članku »Ko je u pravu o pravopisu«, taj put na samo (!) tri stranice (15-17). Autor se prvo malo nazluradio nad prvom rundom meča s hrvatskim pravopisom, pozivajući se na tako »autoritativne« izvore za tu problematiku kao što su **Politika** i **Ekonomска politika** i na neke navodne izjave dra Vladimira Bakarića prema **Borbi** od 1. X., kojih nema u Bakarićevu autoriziranome tekstu (**Vjesnik**, 2. X.), a onda veći dio članka posvećuje opet jezičnom problemu Srba u Hrvatskoj, u vezi s amandmanima. **NIN** je kao reakciju na prethodni članak Pekeča i Ostojića dobio tri pisma: prof. dra Pavla Ivića iz Novog Sada, članova Komisije za jezik i književnost zagrebačke »Prosvjete« i članova jezičnih katedara u Beogradu i Novom Sadu. To je posljednje pismo prilično poznato (objavljeno je u **Politici** 7. i u **Vjesniku** 8. X.) i Dautović se na njem ne zadržava, nego uz opsežne citate odgovara na prva dva. Pri tome sam i od Dautovića dobio komplimente, ali P. Ivić postavio je tu stvar na svoje mjesto: na Brozovićev se članak nije moguće pozivati u onom

smislu u kojem to čine Pekeč i Ostojić. Ivić smatra da opстоje samo dva pravedna i demokratska rješenja za jezični problem Srba u Hrvatskoj: ili jedinstvo na cijelom području četiriju središnjih republika, ili osiguranje jezičnih prava hrvatskih Srba kako to predviđa Naert. Za drugo je rješenje prof. Ivić izrazio sumnje da li će se stvarno provesti i bojazan da ne dođe do jezične i druge asimilacije Srba u Hrvatskoj, koja je skepsa, po mom uvjerenju, neosnovana, a za prvo rješenje, uvjeren sam ne manje, nema nade da bi ga hrvatska javnost ikada prihvatile — dovoljna nam je bila, za svu vječnost, jedna novosadska inicijativa u tom smislu. U pismu »Prosvjetine« komisije, koje su potpisali dr Stanko Korać, Branko Gaćeša, Zdravko Krstanović (jedno njegovo pismo objavljeno je u 24. br. **HT**), Milan Bešir i Vladimir Ivković, polemiziraju potpisnici s Pekečem i Ostojićem, dokazujući da su srpska jezična tradicija i praksa u Hrvatskoj različite od tradicije i prakse Hrvata, što je, uz iznimke pojedinaca, bez sumnje točno, i da se ta jezična tradicija i praksa hrvatskih Srba poklapaju s tradicijom i praksom Srbijsanaca i Vojvodana, dakle s jezikom u SR Srbiji, izuzimajući ekavtinu, i to samo donekle. Ta druga tvrdnja, često s činjenične strane, nije točna, ali može to postati ako Srbi u Hrvatskoj budu smatrali da takvo rješenje najbolje odgovara njihovim jezičnim i kulturnim nacionalnim interesima. S. Dautović donosi to pismo u opširnim izvadcima.

Na što podsjeća zahtjev Koste Timotijevića?

I na koncu, u slijedećem broju **NIN-a** (1084, 17. X.) odgovaraju S. Ostojić i S. Pekeč svojim kritičarima, ovaj put na samo jednoj stranici (2). Valja priznati da su Ostojić i Pekeč uspjeli donekle rasklimati argumente svojih kritičara, u prvom redu onih iz »Prosvjetine« komisije, koji su zaista pokazali stacionitu uskogrudnost, neobjektivnost i egzaltiranost, (slično kao na sjednici »Prosvjete« od 17. K, prema **Vjesniku** od 18. X.), ali Ostojić i Pekeč nisu uspjeli dokazati svojih teza, tako da je polemika ipak ostala na neriješenu rezultatu. Čini se da takvo stanje izaziva nervoze u određenim krugovima. Poznati beogradski novinar Kosta Timotijević piše zato u **Našoj štampi** pod naslovom »Nega ili negacija« i podnaslovom »povodom jednog amandmana koji više pitanja otvara nego što rešava« (citiram po prikazu Veselka Tenžere »Muka po Kosti Timotijeviću« u 185. prilogu »Kultura utorkom«, **Vjesnik** od 19. X.). Radi se, naravno, o hrvatskom IV. amandmanu. Neću se zadržavati na Timotijevićevim autoritativnim razmatranjima kako »sva ozbiljna svetska lingvistika« gleda na našu problematiku, o tom ponešto znam iako sam hrvatski (prema tomu neozbiljan) lingvist; ostavljam dakle Timotijevića, jer bih u cijelini mogao potpisati Tenžerin osvrt, nego bih samo želio upozoriti na jedan prividno nov moment. Timotijević naime piše da »rešenje moraju doneti odgovorni politički faktori«. Htio bih samo podsjetiti da se i to već jednom dogodilo: za diktature generala Pere Živkovića, kada je 1929/30. uveden jedinstven pravopis za »srpskohrvatskoslovenački jezik« (kako se to tada službeno zvalo). No 1939. bio je u Hrvatskoj vraćen Broz-Boranićev pravopis. Zar se tko može još nadati da bi bio bolje sreće od toga šestojanuarskog đeneral?

Dalibor Brozović

»U nakani da se osvrnemo i na najnovije priloge o ustavnoj diskusiji, u ovom broju izostavili smo uobičajeni urednički komentar o ustavnim promjenama. Pregled dosadašnje diskusije i zaključak o ustavnim amandmanima objavit ćemo u dva nastavka, počevši od slijedećeg broja.«

Uredništvo

4 tjedan u svijetu

LISTOPAD
1971

PONEDJELJAK	UTORAK	SRIJEDA	ČETVRTAK	PETAK	SUBOTA	NEDJELJA
25	26	27	28	29	30	31

Piše:

Glosator

NE KAO AUTSAJDER

U tjednu kada se zbilo nekoliko iznimno važnih dogadaja koje, unatoč averziji prema krupnim riječima, moramo nazvati povjesnima — Tito je, u ulozi neprijepono velike povijesne ličnosti poratnoga svijeta, boravio u Americi i susreuo se s predsjednikom Nixonom, čovjekom koji svojim smjelim inicijativama znatno utjelje na sudbinu suvremenoga svijeta. Značenje takvoga susreta u takvome trenutku mora biti veliko za obje zemlje, posebno za našu koja ravnopravno i dostojeanstveno komunicira sa supersilama, ali isto tako i za međunarodnu situaciju. Dva dana prije svečanog ceremonijala na travnjaku Bijele kuće NR Kini su priznata sva prava u Ujedinjenim narodima; iste te večeri britanski je Donji dom izglasao historijsku odluku o priključenju Evropi; sutradan je američki Senat neugodno iznenadio svoga Predsjednika odbacivanjem u cijelosti pomoći namijenjene inozemstvu, čime je naglo prekinuta praksa koja je neprekinuto trajala od 1947. godine. Već bi samo ove teme bile dovoljne za sadržajne razgovore među državnicima koji se medusobno cijene — što je kod Nixona i Tita bilo vidljivo u svakoj gesti — a bile bi dostatne za razmatranje o reperkusijama tog državninskog susreta. Valja, međutim, imati na umu da Tito nije došao praznih ruku, kako je sam rekao, jer je neposredno prije leta preko Oceana boravio u Aziji i Africi gdje je susreo Jahiju Kana, Induru Gandhi i Anvara el Sadata, tri državnika iz »vrucičih« zona današnjice, a tek prije mjesec dana ispratio je svoga gosta Leonida Brežnjeva, najjaču ličnost druge supersile. Nisu bez razloga novinari dijelili komplimente našemu Predsjedniku — ne samo s obzirom na njegovu frapantnu vitalnost, prisjećajući se njegove izjave iz Jajca: »toliko radim da nemam vremena za starenje«, opisujući s divljenjem kako izgleda bar deset godina mladi i uživa u cigarama i viskiju — i nazivali ga »jednim od najpažljivije slušanih predstavnika malih zemalja u Washingtonu, »čovjekom izvan blokova, ali ne i autsajderom i za Nixonu »dragocjenim sugovornikom«.

Već prošle jeseni u Beogradu i Zagrebu — a posebno onoga kišnog dana u Kumrovcu — Nixon nije zatomljivao svoju iskrenu impresioniranost Titovom osobom i osobnošću, a minilog je tjedna u ulozi domaćina izražavao autentičnu sručnost prema svojemu gostu (koga je nazvao »svjetskim državnikom prvoga reda«) i učinio je nekoliko gesta posebnog prijateljstva i poštovanja.

Spomenimo samo da je smješaj u intimnu rezidenciju u Camp Davidu iznimni izraz bliskosti (Pompidou je tamo bio jedini Nixonov gost do sada), a da posebna vojna vježba baratanja oružjem nije do sada priredena ni jednom državniku. Vremena su se očito promjenila i u Americi: dok je pokojni Dulles svaku vrstu neutralizma smatrao »nemoralnim«, dok je 1963. Tito morao skratiti svoj neusluženi boravak u SAD zbog toga što emigrantski ispadni nisu bili spriječeni, dotle je sada Nixon (koji je nekada slavio kao izraziti antikomunist) s uvažavanjem govorio o nesvrstanosti socijalističkoj Jugoslaviji kao ravnopravnoj suverenoj državi s kojom Amerika gaji prijateljske odnose na trajnoj osnovi, a općoj klimi dobrodošlice koju je Amerika pokazala prema Titu osobno je pridonio neobičajenim pozivom naciji učišća dolaska gosta do koga mu je očito bilo stalno. Titov susret s Nixonom afirmirao je još jednom osobnu ulogu našega Predsjednika na međunarodnoj sceni i učvrstio je nesvrstan položaj nezavisne Jugoslavije u obitelji naroda. Što se prvoga tiče, Tito nije, doduše, nastupao kao bilo čiji posrednik, ali su njegovi dojmovi iz nedavnih osobnih dodira u vezi s Bliskim istokom i Istočnim Bengalom pažljivo slušani i procjenjivani. Javno je otkrio dvije novosti: da je Brežnev rekao kako je Sovjetski Savez spreman povući se iz Egipta ako problem bude riješen i kako je Sadat spreman ponovno otvoriti Sueski kanal ako se izraelska vojska povuče 60 kilometara (ranije je tražio povlačenje do El Arisha, tj. kojih 130 kilometara, a američki prijedlog predviđa 35 kilometara). Iz Moskve je, doduše, upravo tih dana došla vijest da Egipat odbija novi Rogersov plan u 6 točaka o privremenom rješenju situacije, ali u dugogodišnjem bliskoistočnom natezanju nijedno odbijanje ni prihvatanje i tako nije definitivno, pa je to bio samo potez jednog trenutka koji nije mogao oduzeti važnost Titovim razgovorima s Nixonom nakon onih sa Sadatom, to prije što se Sadatu neumitno približava novogodišnji rok koji je sam sebi zadao za rješenje situacije, a Amerika pokazuje upornost da se pronade neko, makar i djelomično rješenje tog problema koji može kočiti šire inicijative globalnih razmjera. U pogledu Istočnog Bengalisa Tito je rezimirao svoje do-

move iz susreta s Jahija Kanom u Persepolisu i Indijom. Gandhi u New Delhiju, te je opetovanio islicom kako je to unutarnji problem Pakistana (suggerirajući unutarnju autonomiju Istočnog Bengala po uzoru na naše ustavne amandmane), a kako mu tragedija 9 milijuna izbjeglica u Indiji daje međunarodni aspekt. Ipak, nije krio svoju zabrinutost zbog mogućih opasnosti izbijanja otvorenog indijsko-pakistanskog sukoba.

Nesvrstani položaj nezavisne Jugoslavije dostojno je potvrđen u zajedničkoj izjavi dvojice državnika, koja prelazi karakter saopćenja o posjetu i dobiva značaj suglasnih programskih načela. Nije, dakako, Tito putovao u Ameriku da bi brže-bolje tamo potražio neku »protutazu« za naše poboljšane odnose sa SSSR (kako su to neki zapadni novinari pisali), ali je svakako potvrda nezavisnosti i od strane druge supersile velik i važan poen današnjoj poziciji SFRJ u svijetu. Nesvrstanost je potvrđena eloventno i bez rezervi, a u pasusu o »principima nezavisnosti, uzajamnog poštovanja i puno ravnopravnosti suverenih država« dodan je značajni umetak »bez obzira na razlike ILI SLIČNOSTI u njihovim društvenim, političkim privrednim sistemima«, što nije uobičajeno, ali je logična formula u svijetu gdje sive države, istih ili suprotnih društvenih sustava, imaju primarnu obvezu poštivati Povelju Ujedinjenih naroda koja je temeljni zakon međunarodne zajednice. Sto se europske sigurnosti tiče, valja zabilježiti da se u izjavi naglašava gledište da se mir i sigurnost »mogu postići samo ako obuhvate Europu u cjelini, a ne samo jedan ili drugi njen dio«, što je vrlo logičan stav koji SFRJ posebno naglašava u posljednje vrijeme kad se znaci europske konsolidacije za sada ograničavaju na njen središnji dio.

Nakon ovog Titovog izrazito uspјelog posjeta Americi socijalistička Jugoslavija može biti još zadovoljnija svojim međunarodnim položajem. Nesvrstanost nije stvar prošlosti, kako nije površno zaključuju zbog slabljenja zajedničkih akcija šarenog društva zemalja opredjeljenih za tu politiku, nego ona dobiva nov sadržaj i značaj u svijetu koji se mijenja i gdje se i najveće sile drugačije svrstavaju u međusobnim odnosima. Nesvrstanost postaje cijenjena kvaliteta u svijetu sve labavijih ideološko-političkih veza čak i među zemljama dosadašnjih blokova, ona je kvaliteta koja i jedno malo zemlji osigurava dosta mjesto i pažljivog sugovornika u susretu s najvećima. Stabilni dobri odnosi SFRJ i SAD izraženi i u zajedničkoj izjavi Tito-Nixon dokaz su tome, dokaz koji jugoslavenskoj federaciji daje sigurniji položaj u svijetu i više stabilnosti za unutarnju konsolidaciju.

EUROPA ČISTIH RAČUNA

Praktički nema više nikakve zapreke da 1. siječnja 1973. Velika Britanija postane punopravna članica Europske gospodarske zajednice, poznatije pod imenom Zajedničko tržište. Tada će, prema prvim bilancama, Europa »sedmorice« postati druga gospodarska sila svijeta. Evo nekoliko podataka:

Brutto nacionalni proizvod: 1) SAD: 932 milijarde dolara, 2) Europa: 531 milijarde, 3) SSSR: 466 milijardi dolara.

Proizvodnja čelika: 1) Europa: 135 milijuna tona, 2) SAD: 130, 3) SSSR: 110.

Proizvodnja električne: 1) SAD: 1.314.298 kw sati, 2) Europa: 710.027, 3) SSSR: 587.686.

Proizvodnja vozila: 1) Europa: 9 milijuna, 2) SAD: 8,2 milijuna, 3) SSSR: 1 milijun.

Vojni proračun: 1) SAD: 71.791 milijuna dolara, 2) SSSR: 40.000 milijuna dolara, 3) Europa: 23.322 milijuna dolara.

Pučanstvo: 1) SSSR: 245 milijuna, 2) Europa: 243 milijuna, 3) SAD: 205 milijuna.

Ovi su podaci, dakako, samo indikativni i stari su dvije-tri godine, pa se ne mogu smatrati egzaktim, ali su naveđeni kao ilustracija velike kvantitativne i kvalitativne promjene koju je izazvala odluka o pristupu Velike Britanije Evropi.

Kad je 23. lipnja ove godine britanski pregovarač Geoffrey Rippon napokon postigao u Luxembourgu sporazum sa »šestoricom« o uvjetima britanskoga pristupa, zloguki su prognozirati najavljuva-

li da će Heathovo vladi biti teže u Donjem domu nego u malom Velikom vojvodstvu. Laburisti su bili žestoko protiv, premda su sve do gubitka izbora u ljeto 1970. i sami vodili pregovore sa Zajedničkim tržištem. Nakon osmodnevne debate u najstarijem parlamentu na svijetu vladajući konzervativci dopustili su svojim zastupnicima slobodno opredjeljivanje, dok su laburisti zastrazili strogu strančku disciplinu. Rezultat je glasanja bio pozitivniji nego što se Heath mogao nadati: 356 za, 244 protiv, razlika punih 112 glasova. Irska je da je svega 39 konzervativaca glasalo protiv pristupa, dok je čak 69 laburista otkazalo poslušnost Wilsonu, među njima i njegov zamjenik Roy Jenkins. Wilson je odmah najavio da je to tek »početak« njegove borbe protiv ugovora, te da će, čini laburisti dođu na vlast, zatražiti reviziju. No, slijedeći će izbori biti tek 1974. ili 1975.; Britanija će se dotle potpuno uklopiti u Zajednicu, a pitanje je hoće li Wilson sa svojim otporom uspjeti zadržati vodstvo u stranci...

Britanske su radio-stanice i televizijske stanice uvečer 28. listopada 1971. prekinule program da bi obavijestile o historijskom glasanju u Donjem domu. Bio je to svršetak dugog puta do Europe, na kojemu Britanci nisu imali protiv sebe samo pokojnog de Gaullea, nego ponajviše — vlastiti otpor. Doduše, ideju o ujedinjenoj Evropi lansirao je još 19. rujna 1946. u Zuriku Winston Churchill, ali kada je početkom pedesetih godina šest evropskih zemalja (Francuska, Italija, Njemačka i Benelux) prišlo prvom integracionim potvratima (Zajednica za ugled i čelič), Britanci su se držali po strani, još uvjek vezani inercijom uz Commonwealth koji je odumirao. U Messini je u lipnju 1955. zasnovana ideja Zajedničkog tržišta, Britanci su neko vrijeme promatrači, ali se povlače još prije 25. ožujka 1957. kad su potpisani Rimski ugovori koji predviđaju potpunu carinsku uniju u roku od 12 do 17 godina. Život je bio brži i ona je postignuta već 1. srpnja 1968. unatoč velikim teškoćama prigodom minucioznog uskladjivanja svake pojedine financijske stavke. Britanski je premijer MacMillan već 1961. nastojao ispraviti pogrešku i poveo je pregovore za naknadni pristup (a glavni mu je pregovarač bio današnji premijer Heath), no de Gaulle je u dva navrata (1963. i 1967.) stavio svoj neopoziveti veto, tvrdjeći da Britanci nisu psihološki spremni, jer im je kontinent na drugoj obali Kanala udaljeniji od velike zemlje s onu stranu Atlantika. Nakon de Gaulleova povlačenja s vlasti, a u svijetu sve impozantnijeg jačanja njemačke marke i njemačke uloge u svijetu, Francuska u Britaniji traži saveznika za održavanje ratnoteže u Europi, pa je glavna zapre-

ka otklonjena. Ostalo je bila samo stvar tehnike. No, ta »tehnika provedba« nimalo nije bila laka. Europa je od samoga početka zasnovana na striktnom načelu »čistih računa«. Prvo između šestorice osnivača, a kasnije između njih i Britanije, za svaku stavku svake carinske tarife vodeni su iscrpni i, često, iscrpljujući pregovori s pretračivanjem svih mogućih posljedica jednog djeliča postotka više ili manje. Tako je, na primjer, dogovoren da će britanska »kotizacija« u zajedničkom proračunu prve godine iznositi 8,64%, s time da postupno raste do 18,92% u petoj godini. U poljoprivredi predviđeno je petogodišnje razdoblje za prelazak Britanije na cijene po mehanizmu Zajednice, a odredene su i posebne kvantitativne garancije za mlijeko, maslac i sir. Manjak prostora i stručnosti ne dopuštaju nam iscrpno navođenje i objašnjavanje svih pomno predviđenih detalja sporazuma koji treba omogućiti prilagođavanje britanskog gospodarstva Zajedničkom tržištu, ali kao dokaz europskog razumijevanja za otočke čudi neka bude navedeno još samo to da se Zajednica suglasila ukinuti na neodređeno vrijeme zajedničke vanjske carine za — čaj!

U nas se pobornici integralizma (da ne kažemo unitarizma) u svojoj žestokoj,

koji put u posprđnoj oporbi novim načelima ustrojstva federacije često pozivaju na to da se cijeli svijet sve više

spaja i integrira, a evo, samo mi, »sitne dušice«, težimo nekakvom raščišćavanju računa koje, po njima, nužno vodi razdvajaju. Iskustvo Europske gospodarske zajednice svjedoči upravo o suprotnom: tek kad se do posljednjeg promila sve izračuna, onda se može pristupiti zajedničkoj politici koja će svima biti korisna!

NEOIZOLACIONI- ZAM

Upućeniji promatrači američkih prilika i raspolaženja već duže vremena upoznavaju na jačanje tendencije za povlačenjem Amerike iz mnogih svjetskih poslova i napuštanjem mnogih ranije preuzetih obveza. Naziva se to neoizolacionizmom, novim oblikom stoljetne Monroeve doktrine iz 1823., koja je Ameriku sve do prvog svjetskog rata držala izvan središta europske i svjetske politike. Dakako, današnji je svijet različit nego onaj kad su mlade Sjedinjene Države nastojale postaviti branu europskom kolonijalizmu, pa ni potpuna izolacija nije moguća. Psihološki izvori modernog izolacionizma nalaze se u »razočaranju« zbog »nezahvalnosti« svijeta, pa se povlačenje ne traži u prvom redu iz Vijetnama, nego iz onih poslova gdje je Amerika kao najbogatija zemlja pružala pomoć nerazvijenima i pomagala prijateljima. Čak je i poznati nestor američkog novinstva Walter Lipmann u nedavnom intervjuu pozitivno govorio o neoizolacionizmu.

Prošloga je petka ta tendencija doživjela neočekivanu pobjedu u Senatu, gdje je sa 41:27 glasova u cijelosti odbijen ovogodišnji program pomoći inozemstvu. Bio je to šok za Nixonovu administraciju, koja nije očekivala da će protiv nje udržući tako oprečne snage kao što su pristaše mira u Vijetnamu i konzervativci iz tzv. »China lobbyja«, duboko povrijedeni zbog odluke o isključivanju Taiwana iz Ujedinjenih naroda. Nixon je to nazvao »krajnje nedovornom akcijom« i najavio je da će pokušati privabiti odbijenu svetu od 3 miliarde dolara kroz posebne zakonske prijedloge. Neće mu to biti lako postići, jer je psihološka brana probijena: od 1947. kad je proglašen Marshallov plan, Amerika je naime pomoci dala ukupno 150 milijardi dolara, a otpor protiv toga »darivanja nezahvalnih« bio je godine u godinu veći, no nitko nije bio siguran da se s time doista može prekinuti. Nagla odluka Senata pokazala je da će sve moguće, a svijet će svojim negodovanjem (koje se već čulo u Limi na »grupi 77«) teško moći zaustaviti rastuće snage neoizolacionizma.

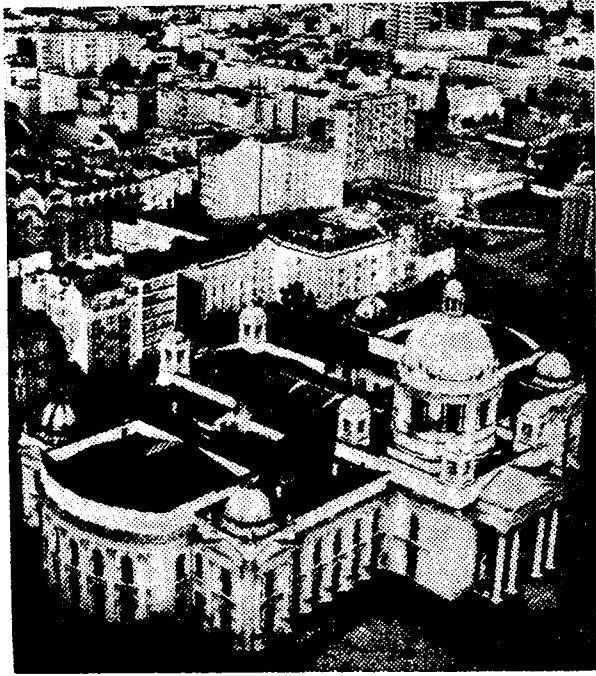
LISTOPAD
1971

PONEDJELJAK	UTORAK	SRIJEDA	ČETVRTAK	PETAK	SUBOTA	NEDJELJA
25	26	27	28	29	30	31

BOJKOT U SAVEZNOJ SKUPŠTINI

Dvadeset i sedmoga listopada saznali smo iz novina da poslanici dvaju odbora Privrednoga vijeća Savezne skupštine bojkotiraju debatu o privrednim kretanjima — šutnjom.

No iz Tanjugova izvještaja sa sjednice Odbora za društveni plan i Odbora za društveno-ekonomske odnose Privrednoga vijeća (što ga prenosi »Vjesnik«), kao i iz izvještaja »Borbina« novinara, mogli smo saznati da poslanici Privrednoga vijeća nisu bojkotirali samo debatu o privrednim kretanjima, već su pokušali bojkotirati i društveno-političko ustrojstvo utemeljeno usvajanjem amandmana na savezni ustav.

Međutim, taj bojkot nije bio izražen šutnjom, već bujicom riječi koje su trebale biti sarkastične. Poslanik Milosav Drulović, na primjer, prema Tanjugovu izvještu, rekao je: »Skupština se sada uglavnom bavi proglašavanjem raznih stvari.« Na prvi pogled moglo bi izgledati da je Drulovićeva namjera bila kritizirati zastarjeli skupštinski sustav i time posredno pileyati za što hitnije provođenje tzv. »druge faze u ustavnih promjenama. Međutim, prava se namjera otkriva odmah u slijedećoj njegovoj rečenici: »Dajte zato neka neko 'prinudi' (ist. ur.) republike da se usaglase oko nekih otvorenih pitanja, pa da i to proglašimo.« Na to je još kao komentar, prema izvještu »Borbe«, nadodao: »Mi ih vjenčavamo od slučaja do slučaja, i to formalno«, a Tanjug navodi i dalje: »Da obavimo i to vjenčanje!« Dakle, očito je da taj poslanik pati od nostalgijske za »starim dobrim predamandmanskim vremenima« kad su republike malo ili ništa pitali, a budući da su ta vremena prošla, onda apelira na to da netko bar prisili republike da se dogovore. (Divan li bi to »dogovor« bio!) Naši će se čitatelji možda sjetiti da smo nedavno pisali o kratkotrajnom nesporazumu u vezi sa zakonskim natrom o proračunu, kad su neki pokušali iz tog zaključivati čak i o »ustavnoj krizi« ne bi li dezavuirali praksu što slijedi iz amandmana (što se babi tilo, to joj se i snilo!). Tada je umjesto »ustavnom krizom« — koju su neki priježljivali — sve završilo tek poskupljenjem cigareta. Mi smo, komentirajući slučaj, upozorili na to da sadašnji skupštinski sustav, koji ima mnoge značajke korporativističkog skupštinskog sustava, nije u skladu s ustavnim amandmanima, te da ga valja što prije uskladiti s novim ustrojstvom federacije i s načelom međurepubličkoga i međupokrajinskog dogovaranja i usklađivanja. Također smo tom prilikom prognozirali da to vjerojatno neće biti posljednji takav ili sličan slučaj. I ta se prognoza, na žalost, pokazala točnom, što je potvrđeno upravo odbijanje poslanika dvaju odbora Privrednoga vijeća da raspravljaju o privrednim kretanjima i o vladinom »paketu«.

No, valja priznati da nije ni bilo teško biti dobar prognozer, jer su za to postojala dva osnovna uvjeta:

najprije već istaknuta činjenica o zastarjelosti skupštinskog sustava (na osnovu čega je lako zaključiti da će praksa sve češće upućivati na to da se neophodno pristupi »drugo fazi« ustavnih promjena), a zatim dobro znana činjenica, koja se iz dana u dan potvrđuje na različite načine i na različitim mjestima, da oni koji su pružali otpor usvajaju ustavnih amandmana samim usvajanjem nisu i odustali od nastojanja da barem sada, »post festum«, na svaki način kompromitiraju »amandmansku praksu« i tako u praksi »dokažu« svoju osnovnu tezu da amandmansko načelo medurepubličkoga dogovaranja tobože paralizira svaki rad u federaciji. Najnoviji slučaj pokazao je da poslanici dvaju odbora Privrednoga vijeća — a taj dom najvećim dijelom popunjavaju vremenom direktori, a ne radnici iz proizvodnje — pokušavaju svojim bojkotom upravo to.

Oni vjeruju da smo zaboravili kako su sve do usvajanja ustavnih amandmanâti »mali privredni bogovi« vrlo spremno usvojili bezbroj sličnih »paketa«, te se ne stide u svojoj, u biti protuamandmanskoj diskusiji, onako usput optužujući (no koga?), dobaciti poput direktora Željezare Sisak Norberta Vebera: »Pa da, radnička klasa plaća, a drugi troše.« Kao da tako nije bilo i dosad, i kao da tome i oni nisu pridonijeli svojom predamandmanskom spremnošću da budu »poštarice koji dijele i raznose ekspresne »pakete«. No, toj se bezočnosti ne treba čuditi. Ne sjede u Privrednomu vijeću radnici, već mnogi »mali bogovi« koji su usvajanjem amandmanâ izgubili svoje pozicije. Oni čine sve da dezavuiraju praksu koja je ostala bez njihove »svete federalne arbitraže« i da kompromitiraju tobože neefikasno načelo međurepubličkoga dogovaranja, koje žele prikazati kao da ide na štetu radničke klase i njezina džepa.

Kao što je ovo potvrdilo naše ranije prognoze, bojimo se da će i slijedeći skupštinski »slučajevi« to isto učiniti, sve dok se ne reformira kompletno ustrojstvo Savezne skupštine tako da bude u skladu s već usvojenim amandmanima, sve dok u skladu s novim karakterom federacije — što zahtijeva bogatiju i sadržajniju parlamentarni život u republikama, u kojima narodi i narodnosti Jugoslavije prevenčno ostvaruju svoju suverenost — Savezna skupština ne prestane biti »ultimum refugium« nekadašnje centralističke prakse, odnosno pokušaja da se ta praksa raznim »bojkotiranjima« i »slučajevima« pokuša indirektno reafirmirati.

ETIKETE U METKOVICU

Svaka etiketa na boci s vinom ili bilo kakvom drugom značajnom tekućinom ima i svoju »drugu stranu« — uredno potvrđenu i dokazanu deklaraciju o pravom sadržaju. Jer, nije dovoljno tek naijepliti etiketu s nekakvim imenom ili nazivom. Odgovornosti radi, pravo na ime ili naziv što na njoj staje, valja pravovaljano dokazati i potvrditi. Također je običaj u svemu civiliziranom svijetu, pa i u nas — barem što se vinâ, raznih vinjaka i inih pića tiče. Ali, u nas kao da svatko može imati nekažnjeni slobodu da neodgovorno (politički) etiketira ljude. A tom se »slobodom« narocito služe neki, obično uvijek isti, ili slični, ljudi, i to na štetu naročito nekih ili sličnih, osoba. Tako je jugoslavensko javnosti poznato da neke ljudi, na primjer hrvatskog pjevača Vica Vukovâ, rukovodioce hrvatskog studentskog pokreta i »njima slične« (a to su ponekad i neki istaknuti hrvatski rukovodioce), određeni krugovi uporno »urešavaju« političkim etiketama tiskanim na novinskom papiru i umnoženim u novinskim rotacijama. (To je, naravno, ta što bi drugo i bilo, etiketa s nazivom »nacionalist« ili »šovinist«.) A ta etiketa, bez pravovaljano dokazane i potvrđene deklaracije o sadržaju kojega izvukuje, sa slobodom aragoncije i bez odgovornosti naijepljena, slična je etiketi kojom se u ljekarnama oglašuje opasan otrov. I kao što boće s naljepnicom »otrov« valja ukloniti iz opticanja u svakoj normalnoj i zdravoj prilici, te joj dopustiti da o svojoj izoliranoj prisutnosti svjedoči tek svojom drećecom i mrškom naljepnicom, tako — nedemokratska praksa nam je to pokazala — i osobe s etiketom nacionalista valja ušutkati i dopustiti da za njih govori tek proizvojna naljepnica.

Međutim, nedavni događaj u Metkoviću, prilikom proslave obljetnice revolucije i oslobođenja toga grada, svjedoči da oni što običavaju naijepliti etikete ne smatraju dovoljnog kaznom to što nepravedno i lažno etiketirani nose neopravdanu i nedokazanu »deklaraciju« na svojim ledima, već im i kretanje valja onemogućiti, ili — ako se to već ne može — onda ih valja kao političke guvavce izbjegavati. Tako se desilo da su zbog nazočnosti predsjednika SS Hrvatske Ante Paradžika s primanja u po-

vodu obljetnice u Metkoviću »pobjegli« Miroslav Sulentić, predsjednik međuočinske konferencije SSRN za Hercegovinu i predsjednik mostarske općine Andrić. (Dio se tiska, kojega rotacija najčešće i služi tiskanju i umnožavanju tih etiketa, potrudio da — kao usput — pripremene da je primanj prihvataju i Miko Tripalo; vjerojatno s nadom da će se Paradžikova etiketa nekako usput zaliđepiti i na tog istaknutog hrvatskog političara). Svrha te rabe odavno je poznata: što više istaknutih Hrvata bude nosilo etiketu koju se nije lako riješiti, to će lakše biti »dokazati« tobožnji nacionalizam hrvatske politike i »separativističke motive njezinih političkih i gospodarskih zahtjeva.

No, nije li već vrijeme zapitati se: dokad će to tako? Dokad će se nekažneno baratati insinuacijama, objedama i lažima? Kad će već jednom biti pozvani na političku odgovornost sitni političari i krupni novinski koncerni što politikantski prljavo zlorabe moć svoje riječi? Zar nam ne preostaje nego da čekamo tko će medu nama biti slijedeci Vice Vukov ili Ante Paradžik, i tko će medu nama biti nasilno i bespravno prometnut u »političkog pariju«, sličnog pripadniku »nedodirljivih«, te najniže indijske kaste u čiju se blizinu zbog njene »niskosti« ne smije ni pristupiti?

— db —

PONOVNO ZAMAGLJEN »SLUČAJ KARIN«

Na sastanku predstavnika društveno-političkih organizacija Zadra, Benkovca i Obrovca, koji je održan u Zadru 28. listopada o. g. u nazočnosti članova IK CK SKH Milke Planinc i Jure Bilića, člana CK SKH Ivana Paše te predsjednika Međuočinske konferencije SKH za Dalmaciju Pere Krste, naglašeno je da u »karinskem slučaju« nije bilo sukoba na nacionalnoj osnovi.

Već mjesecima oteže se istraga o »karinskem slučaju«. Zbog toga su okupljeni političari u Zadru pokušali dati »karinskem slučaju« političku ocjenu. Međutim, na žalost, to saopštenje unijelo je

još veću zabunu. Naime, u njemu su oštrosuđeni »izgredi i izgrednici po našanje pojedinih građana«, za koje se kaže da su svojim držanjem pridonijeli stvaranju ekscesne situacije u ovom slučaju. Ovakva formulacija navodi na pomisao da je u Karinu ipak bilo eksresa. Budući da se nigdje u saopštenju ne spominje pjevanje nacionalističkih pjesama, pretpostavljamo da za takvu tvrdnju nije ni bilo dokaza. Ako dakle nije bilo šovinističkih pjesama, kakvo je to bilo »izgrednici po našanje građana«, koje se spominje u saopštenju? Ne upućuje li ovaj dio saopštenja na pokušaj da se pod svaku cijenu dokaže da je ipak bilo eksesa, te da policija ipak i nije toliko kriva?

Dalje se navodi da je na osnovi raspoloživih dokumenata utvrđeno da su u sukobu, do kojeg je došlo između predsjednika Službe javne sigurnosti i grupe građana, pripadnici Javne sigurnosti prekoračili službenu ovlaštenja, te da je bilo i zlostavljanja građana. Prilično blaga terminologija kad se govori o miliciji — koja je brutalno batinala građane — usporedena s oštrom osudom neobjašnjeni »izgreda« navodi na pomisao da je ovo saopštenje nastalo poštice nekakav »kompromis« u kojem su — opet! — deblji kraj izvukli nedužni ljudi iz Pridrage što su, držeci se višestoljetnog običaja, pjevali svoje nacionalne pjesme, za koje nije utvrđeno (niti se može utvrditi) da su bile nacionalističke. U tom saopštenju gorovi se i o tome kako netko pokušava špekulirati unošenjem nemira i nepovjerenja, kvariti političku situaciju na području gdje zajedno žive Hrvati i Srbci. Zašto u tom saopštenju nije rečeno tko to unosi nemir na to područje? Zašto nije rečeno da su to, u ovom slučaju, bili pripadnici Javne sigurnosti?

Svojedobno je »VUS«, pišući o »karinskem slučaju«, navodio razne izjave odgovornih benkovačkih političara, koji su tvrdili kako su u Karinu pjevane nacionalističke pjesme i kako se u Benkovcu već unaprijed znalo »da će se u Karinu nešto dogediti. Osim toga, kako saznamo, komandir stanice Javne sigurnosti u Benkovcu rodom je iz Karina. Sve ove činjenice političari okupljeni u Zadru nisu uzeli u obzir. Umjesto da brane gradane koji su stradali, političari nastoje obraniti pripadnike Javne sigurnosti. Za uspostavljanje naorušenog povjerenja među stanovništvom na ovom nacionalno izmiješanom području ovakve kompromisne formulacije, u kojima se bitne stvari prešućuju, a sporedne naglašavaju, teško mogu biti korisne.

— ic —

SKOPJE: O NACIONALNOM SUVERENITETU

U Skoplju je 26. i 27. listopada održano savjetovanje političkih i javnih radnika, predstavnika radnih organizacija i učenjaka Makedonije o ustavnim promjenama i razvitku političkog sustava u Makedoniji, savjetovanje kojemu su prisustvovali i gosti iz drugih republika. Posebno je bilo zapaženo izlaganje sekretara Sekretarijata CK SKM dr. Slavka Milosavljevića. Istaknuto je da je nacionalni problem u središtu sadašnjih ustavnih i političkih promjena, on se je posebice osvrnuo na neke stavove koji prenošenje suvereniteta na naciju i republike tumače kao izmisljotinu nekih političara kojima je tobože cilj potkopati jedinstvo naroda Jugoslavije. Kritizirajući takve teze, on je rekao: »Prema tome, neka nacija u Zapadnoj Evropi ima mogućnost i pravo na samostalan državni egzistenciju, dok je u Jugoslaviji nešto drugo. Međutim, konzervativne logike ovakve interpretacije su slijedeće: ili je jugoslavenskim narodima netko oduzeo pravo da se konstituiraju i u države, ili su oni sami odrekli toga prava. Prva teza pretpostavlja pritisak i hegemoniju, jer ne može postojati nekakav apstraktum koji bi realizirao oduzimanje prava nacija da se konstituiraju i kao države, pa to može biti samo neka nacija među njima, koja se svakako može skrivati iza nekog apstraktog pojma koji bi tobože pokrivaо interes svih udržuениh naroda. Druga teza je nelogična zbog svojih konzervativacija. Ne mogu se jedna ili dvije generacije odrediti suverenitetu i u ime tko zna koliko drugih generacija. S gledišta historijskih perspektiva zajednica naroda, obavijene teze impliciraju izvanredno oštре konzervacije: ako u strukturi zajednice egzistiraju elementi hegemonije, radnje otpora je neminovno, ako ne danas, onda sutra. Ili, ako se jedna generacija možda i sa sasvim lijepim namjerama odrekla državnosti i suvereniteta, radi jedne šire državne integracije, čak ako je i spremna da podnosi elemente nepravoprnosti, pitanje je hoće li se tako odnositi i slijedeća generacija. Otpor će se neminovno rodit, a to će biti dezintegracija.«

Mišljenje druge Milosavljevića još je jedna potvrda svijesti o istini da vratiti suvereniteta nacija i priznati njihova prava da ustanove svoju državu ne može značiti dezintegraciju jugoslavenske zajednice kojoj je temelj društveno-politička osnova samoupravljanja i socijalizma, te da bi dezintegracija vodila upravo nasilno negiranje nacionalnoga suvereniteta, koje bi ponistilo i sam temelj zajedništva — samoupravni i demokratski socijalizam.

Jedan od temeljnih zahtjeva Socijalističke Republike Hrvatske, vezan za odnose između federacije i republika, polazio je od ideje da federacija nema nikakvih neposrednih prihoda i da se sve obveze prema federaciji podmiruju preko dogovorenih kvota republikâ.

Zahtjev je bio duboko principijelan, konzistentan i pravedan, s ciljem da se trajno osiguraju čisti računi između republika.

SR Hrvatska, kao što je poznato, sa svojim zahtjevom do sada nije uspjela. Naime, posred toga što će federacija dobivati od republika određene iznose prema unaprijed utvrđenim kriterijima, federacija je sebi zadržala kao originarne prihode carine, porez na promet i neke takse.

Zadržavanjem tih prihoda na razini federacije opet će dolaziti do neravnomjernog opterećivanja republika i pokrajina, a osim toga federacija će opet biti u mogućnosti da vođenjem politike carina i poreza sebi osigura veće prihode od dogovorenih.

Do sada je federacija uvijek dolazila do većih prihoda od predviđenih, a samoupravljačima je uvijek ostajalo manje od obećanoga.

Ovo je osobito karakteristično za postreformsko razdoblje.

Federacija je zadržavanjem carina zadržala prihod koji najlakše naplaćuje, a koji je za razvojnu politiku svake republike od najvećeg značenja. Povećavanjem carine uvijek se jedan dio privrednih aktivnosti stavlja u privilegirani položaj, štiteći određenu proizvodnju od inozemne konkurenциje, pa se određena proizvodnja »štiti« i od domaće konkurenциje, do koje dolazi racionalizacijama, inovacijama i supstitucijama (zamjenom jednih proizvoda drugima).

Zbog neriješenih odnosa i neadekvatnog deviznog i vanjskotrgovačkog sustava, carine su kod nas postale pretežno izvor prihoda fede-

HRVATSKA I CARINE

racije, a njihova zaštitna uloga sve je problematičnija, s obzirom na to da je nedosljedna.

Federacija, onemogućena u postreformskom razdoblju da dođe do povećanih prihoda povećanjem doprinosa, pretežno iz principijelnih razloga: zbog načela usvojenih prilikom donošenja mjera reforme — tako je podešavala carinski sustav da su njeni prihodi po osnovi carina vroglavo rasli (svakako i uz pomoć inflacije i devalvacije). *Federacija se na taj način javlja kao neposredni stvaralac inflacije, utoliko više što za sve veću masu carine privreda mora dati novac prije nego što je s proizvodnjom i započela.*

Carine su posljednjih godina rasle tako da je gospodarstvo Jugoslavije na ime carina u posljednjih 5 godina platilo:

Godina	Iznos	miliardi st. din
1966.	185	
1967.	241	
1968.	332	
1969.	432	
1970.	569	

Rast carina nastavlja se i u 1971. godini, a u 1971. godini carine će se povećati za preko 40 posto ako se nastavi njihov rast kakav je bio u prvih sedam mjeseci ove godine. Federacija bi tada naplatila preko 800 miliardara carina, što je više nego četverostruko u odnosu na 1966. godinu.

U razdoblju od siječnja do konca srpnja 1971.

godine carine naplaćene u Jugoslaviji iznose 475 milijardi st. din.

Pored Slovenije, Hrvatska je carinama najteže opterećena. Tako su od Hrvatske u prvih sedam mjeseci ove godine naplaćene 143 milijarde carina, a to predstavlja više od 50 posto od njene sveukupne šestomjesečne čiste akumulacije u 1970. godini, tj. više nego što samoupravljačima ostaje u Hrvatskoj iz njihovog viška rada za proširenu reprodukciju.

U odnosu na ukupno naplaćene carine u Jugoslaviji u razdoblju siječanj-srpanj, od SR Hrvatske naplaćeno je 30,8 posto, što je preko jedne desetine više od njenog udjela u društvenom proizvodu Jugoslavije.

No, Hrvatsku osobito pogoda struktura obvezaka koje se tretiraju kao carine, i to zbog toga što je ona neravnomjerno opterećena tzv. »posebnim« dačama i »posebnim« taksama koje kao da su posebno prema njoj i krojene.

Tako je unutar posebnih dačbina od Hrvatske naplaćeno 33,7 posto ukupnih posebnih dača, a od posebnih taksa 49,8 posto.

Udio Hrvatske u uvozu za prvih 7 mjeseci ove godine iznosio je 22,2 posto, pa i to govori o neprihvatljivom carinskom sustavu koji za 22,2 posto ukupnog uvoza Hrvatskoj nameće 30,8 posto carina, a unutar njih 33,7 posto posebnih dača i 49,8 posto posebnih taksa.

Izvršno Vijeće Hrvatske trebalo bi hitno zahtijeti da se povede postupak kojim bi se, s pozivom na ustavne amandmane na Ustav SFRJ, onemogućilo daljnje neravnomjerno zahvatanje u dohodak samoupravljača na području SR Hrvatske po osnovi postojećih carinskih propisa.

Neravnomjerno opterećenje carinama nov je razlog da se ponovno pokrene zahtjev da se za financiranje federacije prijede na sistem doprinosa republika i da joj se ukinu svi neposredni prihodi, a posebno carine i porez na promet.

Oeconomicus

TREBA SMANJITI POREZE - A NE POVISIVATI CIJENE!

Rasprale novog, ambicioznog rukovodstva ZET-a (Zagrebačkog električnog tramvaja) o nacrtu razvijanja gradskog prometa u Zagrebu tek će otpočeti. Zahtjevi novog rukovodstva još su dosta skromni, iako je sadašnje stanje gradskog prometa za stotine tisuća Zagrepčana već neizdrživo i svakodnevno im zagorčava život.

Sadašnja vozna karta u zagrebačkom gradskom prometu stoji 0,80 din. I to za usluge koje su u svakom pogledu užasne. U Düsseldorfu (701 tisuća stanovnika 1963. godine) prijelazna vozna karta (za tramvaje i autobuse) stoji 1 DM. Ili oko 4,50 din!

Ne mislimo da je izlaz u povećanju cijene u gradskom prometu za 5 puta. Usporedba je zgodna tek u toliko da vidimo kakve još zahtjeve imamo pravo postavljati zetovcima i da se upitamo mogu li oni plaćati sve poreze i doprinose kojima ih opterećuju, pa da uz postojeće cijene usluga

tražimo od njih da još i razvijaju, šire i moderniziraju gradski promet?

ŠTO ĆE BITI S NAŠIM RADNICIMA U SR NJEMACKOJ?

Nakon što je već ranije obustavljen prekovremeni rad i rad subotom (važan izvor prihoda naših radnika) na privremenom radu u Zapadnoj Njemačkoj), prošlog tjedna, skraćeno je radno vrijeme i u tvornicama, u kojih

PRIČA SE – JE LI ISTINA?

da se s Vojnim servisom Narodne banke Jugoslavije u Beogradu mogu praviti takve finansijsko-kreditne konstrukcije i kombinacije preko kojih se mogu platiti osobna vozila proizvodnje »Zastava« Kragujevac, koje nabavlja neko poduzeće bez veze s vojnom industrijom za prijevoze svojih radnika?

ma radi već broj naših zemljaka. Naši radnici sa zabrinutošću su dočekali ove odluke, za koje se vjeruje da su ipak samo privremene. No nagomilane zalihe i otežani plasman proizvoda daju osnove za zabrinutost. Utoliko više što poslovni partneri zapadno njemačkih firmi iskorištavaju očigledne znake recesije da bi iskoristili takve uvjete kreditiranja na koje njemački privredni mogu teško pristati bez težih posljedica za svoj daljnji razvitak i poslovanje.

CETVRTI GOSPODAR- STVENIK – NOBELOVAC

Svedska akademija znanosti dodijelila je treću Nobelovu nagradu za postignuća iz područja gospodarskih znanosti. Četvrti nobelovac-gospodarstvenik poznati je američki profesor Simon Kuznets (prva Nobelova nagrada gospodarstvenicima dodijeljena je 1969. godine prof. Janu Tinbergenu i Frischu Ragneru, a druga 1970. godine profesoru Paulu Samuelsonu).

Među 220 radova Kuznets je objavio

preko trideset knjiga i velikih eseja, od kojih se posebno ističu »Capital in American economy« (1961.) i posljednje veliko djelo »Economic growth of nations« (1971.)

Kuznets je rođen 1901. godine u Rusiji, a kao znanstvenik-istraživač na području gospodarskih znanosti djelovao je u SAD i sve do polovine ove godine, kada je umirovljen, predavao je na raznim američkim sveučilištima. No time nije završen znanstveni i istraživački rad novog nobelovca, kojemu će se on sada u mirovini potpuno posvetiti.

OGLAS

Ove se godine sjećamo jubileja hrvatske himne, 100. godišnjice rođenja Stjepana Radića, 100. godišnjice smrti Eugena Kvaternika, 75. godišnjice smrti Ante Starčevića, 170. godišnjice rođenja bana Jelačića, 300. godišnjice smrti Zrinskog i Frankopana, 450. godišnjice Marulićeve »Jude« i 90. godišnjice smrti Augusta Šenoc. O tome piše u nedavno izašloj knjizi

OBILJETNICE HRVATSKIH VELIKANA

Tu ćete knjigu dobiti poštom, ako pošaljete 8 Din na adresu izdavača:

Hrvatsko književno društvo sv. Cirila i Metoda, 41600 Zagreb, Trg kralja Tomislava 21.

TAJNE »ZELENE KNJIGE« (6)

NE SAMO TIJELO - NEGO I DUŠU!

Osim izravnog novčanog učinka, »Genexova« ulaganja idu prije svega za tim da preuzmu odlučujući utjecaj i kontrolu poslovne politike u pojedinim radnim organizacijama!

Posebno treba istaći ugovore o ujedinjavanju sredstava za ulaganje u pojedine objekte koje je poduzeće »Generalexport« iz Beograda skloplilo s poduzećima »Jelsa« iz Jelse, »Cavtat« iz Cavtata i »Primošten« iz Primoštena. Ugovori su sklopljeni na 10 godina a s »Cavtatom« na 20 godina. Osim zajedničkog ulaganja »Genex« je vršio izravno ili preko banaka i kreditiranje tih poduzeća uz već opisane obveze prodaje deviznih sredstava. Udio »Genex« u zajedničkim ulaganjima iznosi je 10% s kojim iznosom je sudjelovao i u dohotku dok je u pravu kupovine deviza samo u »Primoštenu« sudjelovao s 10%, dok je u ostalim slučajevima dobio pravo kupovine najmanje 50% deviza koji ostvari samostalna radna jedinica u koju je uložio sredstva. Ako se tome dodaju i devize koje je od istih poduzeća dobivao na temelju datih kredita onda je nesrazmjer još očitiji.

Spomenuta poduzeća su tim ugovorima osim 10% sredstava dobila obvezu od »Genex« da će im osigurati školovanje kadrova i reklamiranje hotela. »Genex« je osim spomenutih prava na devizna sredstva dobio prvenstvo u prodaji kapaciteta preko svoje agencije »Yugotours« i snabdjevanje inozemnim cigareta i žestokim pićima a po potrebi i drugom inozemnom robom.

Ugovorima je regulirana obveza formiranja poslovnog odbora od 3 člana od kojih je jedan direktor radne jedinice koja je osnovana zajedničkim sredstvima, pri čemu »Genex« ima pravo suglasnosti na njegov izbor, drugi je predstavnik »Genex« a treći je predstavnik poduzeća. Poslovni odbor ima široka ovlaštenja kao na primjer i organizaciju izgradnje, donošenje uvjeta za ugovore s turističkim agencijama i određivanje broja radnika, njihove kvalifikacione strukture i sredstava za osobne dohotke, određivanje stručne spreme za radnike na rukovodećim radnim mjestima, predlaže nove investicije, daje suglasnost za nabavku osnovnih sredstava, zaključuje ugovore za vršenje inspekcije, revizije i ekspertize poslovanja i dr. Potrebno je istaći da se, unatoč tako širokim ovlaštenjima, nigdje ne utvrđuju odnosi s organima upravljanja i odgovornosti poslovnog odbora. Naročito je značajno da poslovni odbor ima velika ovlaštenja na području kadrovske politike i osobnih dohodata. Određivanjem kvalifikacione strukture radnika, stručne spreme rukovodioca kao i na temelju odredbi u ugovorima o kreditima koje je istovremeno »Genex« davao istim poduzećima gdje se zahtijevalo da radnici i rukovodioci koji neposredno rade sa strancima znaju strani jezik, moglo bi se dogoditi da se na pojedinu radnu mjesta, naročito rukovodeća, postavljaju osobe koje predloži »Genex« s obzirom na to da u pojedinim manjim mjestima poduzeća uvijek ne raspolažu osobama koje zadovoljavaju takve uvjete.

Kupovanje utjecaja i kontrole

Posebice treba ukazati na sistem obračuna udjela »Genexa« u dohotku tih samostalnih radnih jedinica. Osnovica za obračun je veličina koja se dobije kad se od ukupnog prihoda odbiju materijalni troškovi, amortizacija po minimalnim stopama, osobni dohoci koje određuju poslovni odbor, zakonske obveze i ugovorne obveze u kojima nisu obuhvaćene kamate po kreditima za osnovna sredstva. Kako upravo visoki kamati na kredite smanjuju dohodak koji ostaje radnoj jedinici, to »Genex« sudjeluje u dohotku čak i u ovom slučaju ako nema nikakvog ostatka dohotka ili dobitka. Najbolji je za to primjer hotel »Genex« koji poslužuje u sklopu poduzeća »Jelsa« iz Jelse, a koji je 1969. godinu završio s gubitkom ako se, u skladu s postojećim propisima, u ugovorne obveze uključe i kamate na kredite za osnovna sredstva. Unatoč toga, »Genex« je osim kamata na kredite koji je dao za taj objekat sudjelovao i u dohotku iako je hotel poslovao s gubitkom.

U ocjeni krajnjih ciljeva i motiva tih ulaganja »Genexa« treba uzeti u obzir da su finansijski efekti udjela u dohotku relativno mali zbog malog iznosa samog udjela (10%) a i zbog relativno niske akumulativnosti tih poduzeća pri čemu postoji stalni rizik njenog daljnog smanjivanja uslijed nepovoljnog kretanja cijena. Dotičnim poduzećima »Genex« je izravno ili posredno davao kredite koji po svom iznosu nadmašuju iznos za zajedničko ulaganje. S obzirom na kamatu plasmani u obliku kredita su bili rentabilni i bez rizika za razliku od zajedničkih ulaganja što potvrđuje primjer »Jelsa«

kojem je »Genex« dao kredit uz 8% kamate dok dio dohotka koji mu je za 1969. godinu pripao na temelju zajedničkog ulaganja ne prelazi 6% od uloženih sredstava. Dobivanje deviza, prodaju kapaciteta preko svoje agencije »Yugotours« kao i snabdjevanje nekim proizvodima osigurao je »Genex« već u ugovorima o kreditu. S obzirom na 10% udio u ukupnoj vrijednosti objekta, korist za kreditora zbog toga što ta sredstva ne mora otplaćivati kao kredit nije od veće važnosti. Prema tome, zajedničkim ulaganjem »Genex« nije imao za cilj ostvarivanje izravnih finansijskih efekata što upućuje na zaključak da su ta ulaganja vršena prvenstveno s namjerom da se kroz poslovni odbor, koji ima široka ovlaštenja u uvjetima nedovoljnog utjecaja organa upravljanja, omogući »Genexu« odlučujući utjecaj i kontrolu nad radom i poslovnom politikom pojedinih organizacionih dijelova u radnim organizacijama.

c) Poslovna suradnja s bankama

Intenzivna investiciona izgradnja i problemi finansiranja imali su za posljedicu veliku povezanost investitora s bankama prvenstveno na području kreditiranja i otkupa deviznih sredstava. Unatoč toj povezanosti, koja je s obzirom na uvjete pod kojima se dobivao kredit, predstavljala veliku zavisnost investitora, neke banke nastoje da još više i kompleksnije stave investitore pod svoj utjecaj i nadzor.

Jugoslavenska poljoprivredna banka iz Beograda, je s poduzećima »Veruda« iz Pule i »Plava laguna« iz Poreča zaključila ugovore o trajnoj poslovnoj suradnji i kompleksnom kreditiranju. Poduzeća time preuzimaju vrlo konkretnе obveze kao na primjer:

- deponiranje svih sredstava po videnu i oročenih depozita kod te banke
- prodaja deviznih sredstava
- vršenje deviznih plaćanja.

Poduzeće može jedino uz pismenu suglasnost Jugoslavenske poljoprivredne banke navedene poslove povjeriti drugo banci.

Osim toga, poduzeće se može samo u sporazumu s bankom učlaniti u skupštinsku drugih banaka, vršiti veća investiciona ulaganja kod sebe i/ili kod drugih radnih organizacija u zemlji i inozemstvu, ulaziti u aranžmane koji bi u većem iznosu i za duže vrijeme angažirali njegova sredstva, integrirati ili dezintegrirati. Poduzeća se nadalje obvezuju da će za sve poslove u zemlji ili inozemstvu za koje je potrebna suradnja banke u ma kom obliku, obratiti Jugoslavenskoj poljoprivrednoj banci i da neće bez suglasnosti ulaziti u ugovorne odnose i aranžmane s drugim bankama.

Za razliku od navedenih vrlo konkretnih obveza poduzeća, banka prihvata preuzimanje poduzeća na kompleksno kreditiranje, davanje garancija i obavljanje platnog prometa s inozemstvom ali sve to u skladu sa svojim mogućnostima i općim aktima banke odredbe kojih nisu iz ugovora vidljive. Prema tome, obveze koje je ugovorom preuzeala banka, su uvjetovane mogućnostima što znači da banka za razliku od poduzeća, ne preuzima rizik niti konkrete obveze.

Jugoslavenska poljoprivredna banka iz Beograda, je bila glavni inicijator osnivanja Poslovne jedinice turističkih organizacija Jugoslavije koja je formirana 21. svibnja 1970. godine u Plitvicama sa sjedištem u Beogradu. Prilikom formiranja u Zajednicu su pristupila 23 poduzeća od kojih je 16 iz SR Hrvatske. Cilj osnivanja Zajednice je razvijanje svih oblika poslovne suradnje u oblasti turizma koji će se konkretizirati posebnim sporazumima. U sporazumu o osnivanju Zajednice određeno je da će Zajednica izgraditi trajne bankske veze s Jugoslavenskom poljoprivrednom bankom koja je od banaka jedini osnivač Zajednice.

6. Provizije turističkim agencijama

Hotelska ugostiteljska poduzeća prodaju svoje kapacitete preko specijaliziranih turističkih agencija koje naplaćuju svoje usluge kroz proviziju ugovorenu u postotku od cijene po kojima se prodaju kapaciteti.

Podaci ukazuju na dvije tendencije:

- nejednakost provizija,
- znatno smanjivanje akumulativnosti poduzeća kroz plaćanje provizije.

Hotelska poduzeća nemaju status izvoznika tako da moraju plasirati i naplaćivati svoje usluge preko domaćih turističkih agencija koje se pojavljuju u ulozi posrednika. Već je spomenuto kako se ugovorima o kreditu unaprijed uvjetuje poduzećima da prodaju kapaciteta preko određenih agencija što je naročito bio slučaj s kreditima »Generalexporta« iz Beograda i nekih banaka. Pri tome se pojavljuju slučajevi nejednakih provizija a u pravilu turističke agencije koje su dobile monopol dobivaju i višu proviziju.

Najbolji je primjer poduzeće »Primošten« gdje su znatna sredstva uložili »Generalexport« i splitska banka koja je plasirala »Genexova« sredstva a djelomično i svoja. U ugovorima o kreditu povlašteni položaj dobile su agencije »Yugotours« (»Genexova« agencija) i »Dalmacija-turist« iz Splita. U 1967. godini poduzeće »Primošten« je ugovorilo s »Dalmacija-turistom« prodaju određenog dijela kapaciteta za »Yugotours« iz Londona za fiksnu proviziju od 23% dok je s poduzećem »Kompas« iz Ljubljane ugovorena provizija u granicama od 11,5 — 21,5% zavisno od popunjavanja ugovorenih kapaciteta.

Primjer monopolizma: »Yugotours«

U 1968. godini ugovorene su provizije s »Dalmacija-turistom« iz Splita i »Atlasom« iz Dubrovnika za »Yugotours« u visini od 22—23%. U 1969. godini »Dalmacija-turist« je prodalo jednoj švicarskoj agenciji dio kapacita u »Primošten« uz proviziju od 18% dok su za prodaju »Yugotours« ugovorene provizije od 22%. Posebno je »Yugotours« iz Londona odobrena posebna bonifikacija od 10% zbog devalvacije funte. Iste godine je preko »Atlasa« iz Dubrovnika prodano »Yugotours« iz Stockholm-a jedan dio kapaciteta po cijeni od 4,05 dolara za predsezonus, sezona i posezonu iako su se uobičajene cijene u hotelima »Primošten« u to vrijeme kretala za VI i IX mjesec 5 dolara a za VII i VIII mjesec 6 dolara. Osim toga, »Yugotours« je dobio pravo na stalni besplatan boravak i predstavnika agencije.

Ovakove besplatne boravke dobivao je i »Yugotours« iz Londona.

U 1970. godini »Dalmacija-turist« ugovorio je za »Yugotours« iz Frankfurta prodaju kapaciteta uz proviziju 19% od čega je 3 posto ostalo »Dalmacija-turistu«. Isti postotak provizije ugovorila je i agencija »Atlas« za »Yugotours« iz Londona. Treba istaći da su se u toj sezoni kapaciteti u turizmu prodavali najčešće uz proviziju od 13 posto od čega je agencija iz inozemstva dobivala 10 posto a domaća 3 posto. Iz toga se očito vidi privilegirani položaj »Genexova« agencije »Yugotours«.

Posebice je zanimljiv položaj »Yugotours« iz Beograda koji je s »Primoštenom« ugovorio prodaju kapaciteta za zimu 1969/1970. godinu uz proviziju od 18 posto ako gosta upućuje »Yugotours«, 10 posto ako gost dolazi bez posredstva agencije a 8 posto ako je gost upućen od drugih agencija. Ovo je očit primjer monopolizma gdje se provizija uzima i u onim slučajevima gdje »Yugotours« uopće ne sudjeluje.

Nejednak tretman u ugovorima vidljiv je i u primjeru ugovora između poduzeća »Putnik« iz Beograda i »Mlini« iz Dubrovnika ugovorilo proviziju od 15 posto bez specifikacije koliko pripada »Putniku« a koliko stranim agencijama. Istovremeno je u ugovoru s agencijom »Atlas« iz Dubrovnika tačno specificirano da još pripada provizija od 3 posto.

Provizija koju poduzeća plaćaju turističkim agencijama povećava njihove troškove i na taj način smanjuje dohodak. Ponekad iznosi provizije imaju vrlo negativan utjecaj na akumulativnost hotelskih poduzeća što se najbolje vidi iz primjera dvaju poduzeća:

1) »Podgora« iz Podgora

(u 000 dinara)

Godina	Ukupna provizija	Provizija domaćih agencija	Izdavanja u poslovni fond poduzeća
1965.	207	48	340
1966.	430	100	372
1967.	415	96	288
1968.	594	138	516
1969.	818	246	296

2) »Biokovo« iz Makarske

1965.	262	60	897
1966.	411	95	1.013
1967.	636	146	658
1968.	669	154	833
1969.	765	176	845

(Nastavlja se)

8 osvrti

»NAZADNO« RODOLJUBLJE ILI KAKO SE NEGIRA HRVATSKA?

Je li tisućugodišnja hrvatska državnost samo san ili i zbilja?

»Gradjaninu je zajamčena sloboda izražavanja svoje narodnosti i kulture, kao i sloboda upotrebe svog jezika.«

(Članak 41, stav 1. Ustava SFRJ)

U našoj se zajednici događa da se u javnom komuniciranju izbjegava načelo logičnosti, jasnoće, sadržajnosti, istinitosti, da se govori »dijalektički«, »apstraktne«, frizerski, »poluistinito« (genitalna kovanica!), nepojmovno, nedefinirano, neargumentirano, »općenito konkretno«, dakle da se sve dovede do nejasnoće, maglovitosti, konfuzije — »pa neka odlučuje onaj tko je za pozvan.«

Evo, na primjer, kako se jasno, u uvodu citirano ustavno načelo pretvara u nejasno (da bi se onda, po želji, legalne stvari mogle proglašiti ilegalnim). Izražavanje svoje narodnosti i kulture i upotreba svog jezika može biti prirodno očitovanje nacionalnog osjećaja, ali i »nacionalizam i »šovinizam« (»o tome odlučuju oni koji su pozvani!«). A što je zapravo i uopće taj nacionalizam? To je »neprijatelj socijalizma« (kao vrapci u Kini), uopće »neprijatelj progrusa«, »reakcionaran«, »mračna«, iza njega uvijek staje »mračna« »neprijateljske«, »reakcionarne«, »kontrarevolucionarne snage. Objasnite, molim vas (pitajući »onima koji su pozvani« da prosuđuju): je li alžirski, vijetnamski, palestinski, baskijski nacionalizam bio »mračan«, »reakcionaran«, »antisocijalistički« i dalje u tom smislu? Ali postojao je i hitlerovski nacionalizam? Točno. I tko je sad tu kriv: Hitler i hitlerovci ili nacionalizam? Čovjek nosi, na primjer, socijalističku zastavu i udari njom nekoga po glavi, i tko je sad tu kriv: socijalistička zastava ili onaj tko je njom nekoga udario? Ima dobrih i loših ljudi, humanista i zločinaca; hoćemo li sad proglašiti čovjeka zločincem i progonti ljudi? Kao da se ne razlikuju legalna djela od kriminalnih, kao da ne postoje zakoni, sudovi, kazne, policija. Kao da se ne razlikuje ljubav prema svom narodu, njegovoj tradiciji i njegovoj boljtku od vrijedanja drugog i posezanja za tudim. Ako bi nekakvi genocidni monstrumi uzeli ime nacionalista (kao što mogu uzeti ime humanista, komunista, demokrata, socijalista, milosne braće itd.), je li zato kriv nacionalizam, humanizam, komunizam, demokratizam itd; Uostalom, ako ta riječ (nacionalizam) ima toliko negativnog prizvuka, zašto se za imenovanje stvari ne upotrebljava riječ patriotizam ili rodoljublje?

»Paradoksi«

Na primjer, hrvatski je narod dugo bio u ilegalnosti, tj. njegovo izražavanje narodnosti i kulture, a tako i njegova upotreba vlastitog jezika, sve se to smatralo »mračnim«, »neprijateljskim«, »antisocijalističkim«, »reakcionarnim«, »nacionalističkim«, »šovinističkim«: to je bio izvor za punjenje policijskih dosjeva. Paradoksalno: ako se i jedan narod za takvo što može osuditi, onda to najmanje može biti hrvatski narod; narod s najdubljim kršćanskim univerzalizmom, s najstarijim slavljanstvom, tvorac ilirista i nosilac jugoslavenštva; narod koji je, nakon ikustava u tamnici naroda stare Jugoslavije, kad je makar i od zločinačkih kvislinga dobio formalno nekakvu državu, stao u obranu svojih sugrađana protiv takve lažne, neslobodne i nedemokratske, genocidne tvorevine, a najbolji njegovi sinovi borili se i ginuli za ideju nove Jugoslavije, socijalističke, ravnopravne, slobodne, demokratske. Ali potekad se jave paradoksi u ovoj našoj zajednici. A onda je došla renesansa (jer što drugo u takvom stanju i može biti renesansa?) s X. sjednicom CK SKH, kad se, između ostalog, stalo na stajalište da izražavanje vlastite narodnosti može biti i prirodno izražavanje nacionalnog osjećaja. Noramlno! Ali to je i javno priznanje da se najstarija ljudska istina mora ponovno otkrivati — istina koja je i dotad stajala u Ustavu (ali »kao da je važno što piše u zakonima!«). I ljudi su osjetili da se legalno mogu normalno osjećati, normalno ponašati, normalno živjeti, normalno izražavati svoj osjećaj, svoju pripadnost — sebe. Jer, što mi drugo možemo očekivati i željeti u Francuskoj nego da čujemo, da vidimo i osjetimo Francuzu i Francusku, u Sloveniji Slovencu i Sloveniju, u Srbiji Srbinu i Srbiju, u češkom selu Čeha i Češki ambijent, u Kini Kinezu i Kinu — kroz nacionalni duh, život, simbole?

»Nekompletност«

Tako je počelo, da bi odmah izražavanje svoje narodnosti i kulture (nošenje nacionalnih simbola) pjevanje pučkih nacionalnih pjesama itd. bilo proglašeno ponovno »nacionalizmom«, »šovinizmom«, »neprijateljskim djeleovanjem reakcionarnih, kontrarevolucionarnih, mračnih snaga, »antisocijalističkih«, »antisamoupravnih«, »snaga povezanih s neprijateljem izvana«, »klasnog neprijatelja«, »mračnih snaga prošlosti« itd.

I, zahtijeva se da nacionalni simboli moraju nositi socijalističke oznake. Neko vrijeme ova rečenica nije bila prisutna u sredstvima javnih komunikacija (kao da se predosjećala njena nelogičnost). Ali u subotu, 2. listopada 1971., u »Vjesniku« na stranici 3. piše »... želimo istaknuti da ... nećemo prihvati i nećemo dozvoliti isticanje nekompletih simbola SRH na javnim obavijestima...« Izvještavaju tako »društveno-politička rukovodstva« općine Zadar povodom priprema osnovičke skupštine ogrankice Matice hrvatske u drevnoj hrvatskoj prijestolnici Ninu. Ovo »nekompletih simbola« misli se: bez socijalističkih oznaka. S time u vezi valja se upitati: je li hrvatski jezik socijalistički ili antisocijalistički? Je li hrvatsko pjesništvo od pučkog do Mihanovića, Gorana i Nazora bilo socijalističko ili antisocijalističko? Je li hrvatski patriotizam od Grgura Ninskog, Frankopana, Jelačića do Radića, do sudionika NOR-a bio socijalistički ili antisocijalistički? Ako svi nacionalni simboli moraju imati socijalističke oznake, znači li to da svi spomenici hrvatskih velikana od Grgura Ninskog do onih poginulih u NOR-u moraju imati crvenu zvijezdu ili ih valja srušiti? Treba li u sva likovna djela hrvatskih umjetnika ucrati crvenu zvijezdu ili ih spaliti? Treba li u domorodne i pučke pjesme unijeti socijslističke refrene (na primjer: Lijepa naša domovino, o socijslistička zemljo mila) ili ih treba zabraniti?

Je li hrvatski narod ostvario socijalističku revoluciju ili je socijalistička revolucija stvorila hrvatski narod?

Prije nije ništa postojalo?!

Bilo bi to sve komično kad ne bi bilo tragično. Jer, zar to nije logika: ništa prije nas, nitko osim nas, ništa osim onoga što mi imenujemo i odredimo nije socijalističko, nije pozitivno, nije progresivno, nije hrvatsko? Hrvatska i hrvatsko započinje s nama, sve počinje s nama, mi smo ti izaslanici božjih od kojih počinje svijet; sve prije nas bilo je nestvarno, bile su to utvare, postojao je mrak; mi donosimo svjetlo i s nama počinje svjetlo; s nama počinje život — prije nije postojao život; prije nas nije bilo ljudi, bili su to pripadnici prvobitnog, feudalnog i buržujskog društva; nije postojala kultura — bila je to klasna (feudalna, buržujska itd.) kultura; nije postojala domovina — bila je to feudalna, buržujska kategorija; nije postojao narod — bile su to različite klase!

To je logika onoga koji misli da počinje od ničega i da sve s njim i otpočinje i završava!

Priznati osobnost i prava hrvatskom narodu!

Duh takve logike osjeća se, na žalost, i u Načertu ustavnih amandmana na Ustav SR Hrvatske već na samom početku: amandman I., točka 1.: »Hrvatski narod... ostvario je u narodnooslobodilačkom ratu i socijalističkoj revoluciji svoju nacionalnu državu...« Svi smo u osnovnoj školi učili iz povijesti o tisućugodišnjoj hrvatskoj državi. Ali, to nije istina, to su utvare, fantazija, to nije stvarno postojalo — »hrvatski narod ostvario je svoju nacionalnu državu« tek »u narodnooslobodilačkom ratu i socijalističkoj revoluciji«. (Pitanje usput: gdje su bar povjesničari da profesionalno prosvjeduju protiv te neistine! I da se takva neistina unosi u Ustav jednog naroda! — da bi se svijet, koji i tako malo zna o malim narodima i njihovoj povijesti, lijepo i istinito informirao o nama!)

U točki 2. istog amandmana stoji: »Socijalistička Republika Hrvatska suverena je nacionalna država Hrvatskog naroda, država srpskog naroda u Hrvatskoj i država narodnosti koji u njoj žive...«

Iz točke 1. slijedi da je ona nacionalna država i nije federalistički konstituirana; po drugoj pak točki ona nije nacionalna država, već federalna. Gdje je tu logika? Da, je li to možda neka nova varijanta ograničenog suverenitetit? Ili je to opet neka trojedinica, samo ovaj put ne teritorijalna? (Primjedba usput: bar bi pravnici trebali profesionalno prosvjedovati protiv toga!)

Je li možda opet na djelu ona ista logika (»dijalektika«, »logika«, »poluistina«, »suprotnosti«) — da se sve učini nejasnim, konfuznim, nelogičnim (pa neka odlučuju »oni koji su za to pozvani«) odredeni — predodređeni?

Svaki narod ima svoj nacionalni identitet; hrvatski ga narod ne može imati. Svaki narod ima i treba imati svoju nacionalnu državu; hrvatski je narod ne može imati. Jer, kako se može govoriti o narodu ako se ne priznaju: njegova tradicija, njegova osobnost, njegovo pravo na nacionalnu državu?

Eduard Kale

MILICIONAR br. 22792

Nakon zlostavljanja, vrijeđanja i počinjanja, I. Š. se jedva dovukao do uredništva »Hrvatskog gospodarskog glasnika« u Ulici bana Berislavića. Bilo mu je potrebno nekoliko sati dok se oporavio od pretrpljenog straha i doživljenog šoka. Odmah potom on je napisao izjavu, koje završetak glasi: »To se desilo u mojoj 25. godini života u gradu Zagrebu, dana 28. 9. 1971. oko 14,15 na stanicu i željezničkom kolodvoru.«

Novinski kolporter, obično mladi ljudi, ponajčešće sveučilištarci, kojima je to jedini izvor zarade, sve češće na svom poslu doživljavaju razne neugodnosti. Oni šutke moraju prečuti vulgarna dobacivanja, »ne razumjeti« provokativna pitanja i nedvosmisleno optužbe. Ponavljajući stihove narodne pjesme, ulični prodavač novina kažu da moraju »stići i uteći i na strašnom mjestu postajati. Da to nije tek slučajna asocijacija, pokazuje podobro i slučaj I. Š., zagrebačkog sveučilištarca i državljana Crne Gore. On je 28. rujna 1971. prodavao na Glavnom kolodvoru u Zagrebu Hrvatski gospodarski glasnik izvukujući naslove članaka objavljenih u tom broju: Hrvatska država, Diskusije o Ustavu, Rasprave o amandmanima. Za tu priliku od uredništva Hrvatskog gospodarskog glasnika dobio je i uniformu po kojoj su bili upisani inicijali lista — HGG. Kako sam kaže, on je taj dan »bio sretni i razdražan«, jer su se prolaznici često zauzavljali i kupovali HGG. Međutim, njegova razdražljost i sreća nije dugo potrajala. Nesto poslije 14 sati, točnije u 14,15, prišao mu je milicionar broj 22792 i rekao mu: »Što ti to deres? Imaš li dozvolu da prodajes te novine?« I. Š. mu je mirno odgovorio da ima dozvolu i da počesto zaraduje svoj kruh; uostalom, ako ga podrobitne zanimaju novine koje prodaje, može ih i sam kupiti i pročitati u njima što želi. Za milicionara br. 22792 taj razumijevanje odgovor bio je, čini se, vrhunac držkosti. On je dograbio I. Š. i počeo ga vući prema kolodvorskoj stanicu javne sigurnosti govoreci mu usput: »Bit će bijen, prekini s tom filozofijom! Ne shvaćajući sve to I. Š. je i da je mirno ujveravao milicionara da on počesto zaraduje svoj kruh, da ne izaziva nikoga i da nema razloga da se prema njemu tako postupa, a još manje da ga netko tuče. Opet su slijedile psovke i još nedvosmislenija prijetnja: »Čuti, kad ti kažem! Vidjet ćeš svoga sveca u stanicu! Sluteći da ga milicionar želi isprovocirati, I. Š. nije pružao nikakav otpor, a to je milicionara još više razbjesnilo pa ga je na putu prema stanicu javne sigurnosti počešće gurao amo-tamo, trgao mu rukav i slično.«

U stanicu je dežurni vodnik zatražio od I. Š. osobnu kartu, adresu stanovanja i ostale podatke, istinitost kojih je odmah telefonski provjerio. I. Š. priča: »To je sve bilo točno i u tom momentu dežurni milicionar je rekao da sam bezobrazan. Odgovorio sam: 'Kako nosim uniformu koja ima inicijale. Vi niste imali pravo da me gurate i trgate za rukav. To me je naljutilo jer mnogo cijenim svoj kruh, a vi mi ga uzimate iz usta'. Milicionar je tada nasnuo na mene, govoreci da će on mene ušutkati i počeo me udarati pesnicama u želudac, a kad sam se sagnuo, udarao me je nogama. Ni to mu nije bilo dovoljno, pa je uzeo vješalicu za kapute i njezina četiri oštira kraka uperio meni u lice. U posljednjem momenatu izmakao sam glavu. Mogao me je oslijepiti.« Za čitavto vrijeme kolporter HGG-a milicionar je psovao ustašku majku, što je I. Š. posebno iznenadilo jer je odrastao u Crnoj Gori gdje se ustaško ime rijetko spominje, i to u potpuno određenom povijesnom značenju. U posljednjem vrijeme to ime stanoviti pojedinci nastoje prilijepiti svim zagrebačkim sveučilištarima, pa tako i studenati iz Afrike na Hrvatskom sveučilištu nisu više iznenadjeni kad ih dušobrižnici iz drugih sredina nazivaju ustašama i kad im psuju ustašku majku.

Izmješčeni udarcima i ne odgovarajući na mnogobrojne psovke i uvrede I. Š. se govorio milicionaru: »Milicionari kao ste Vi nisu potrebni našoj narodnoj vlasti.« Opisujući daljnja zbivanja u stanicu javne sigurnosti I. Š. kaže: »Nakon tih riječi milicionar je još jače nastavio svoj posao, ponekad bi na trenutak zastao da predahne, a onda bi opet nastavio na prethodni način. Tukao me je rukama i nogama, psujući i govoreci mi da ja nemam pravo da kritiziram njegov rad, jer on već dvadeset godina obavlja tu službu.«

U stanicu javne sigurnosti pored milicionara s brojem 22792 bio je još jedan civil, crne kose i brkova, te još dva milicionara u uniformi, od kojih je jedan vodnik. Nitko od nazočnih nije zaštitio I. Š., iako ih je on to molio. Istina, s vremenom na vrijeme oni su milicionaru br. 22792 govorili da je dosta, da ga prestane tući, ali niti jedan od njih nije pokušao obuzdati bijes i nasilničko ponašanje svoga kolege, štoviše, oni su povremeno ulazili u drugu prostoriju i na taj način mu omogućavali da se još više izživjava. Za vrijeme njihova boravka u toj drugoj prostoriji I. Š. je čuvao oči, bojeći se da ga koji udarac ne oslijepi.

Napokon je, sam umoran od napora, milicionar br. 22792 izbacio I. Š. iz stанице javne sigurnosti govoreci mu: »Ne pojavljuj se više, ako želiš ostati živ. Ja sam dežuran čitavu noć i dan na željezničkom kolodvoru.«

Nakon zlostavljanja, vrijeđanja i počinjanja I. Š. se jedva dovukao do uredništva Hrvatskog gospodarskog glasnika u Ulici bana Berislavića. Bilo mu je potrebno nekoliko sati dok se oporavio od pretrpljenog straha i doživljenog šoka. Odmah potom on je napisao izjavu, koje završetak glasi: »To se desilo u mojoj 25. godini života u gradu Zagrebu, dana 28. 9. 1971. oko 14,15 na stanicu i željezničkom kolodvoru.«

Informacije o razgovorima saveznog sekretara za finansije Janka Smolea s američkim bankarima nisu kontradiktorne, ali se ocjene o rezultatima tih razgovora temeljito razlikuju. Janko Smole je, naime, kašef naše delegacije na nedavno održanoj skupštini Medunarodnog monetarnog fonda, iskoristio svoj boravak u SAD i razgovarao s predstavnicima Svjetske banke (Medunarodne banke za obnovu i razvoj) u Washingtonu i s nekim drugim američkim bankarima. »Privredni pregled«, informativni privredni dnevnik iz Beograda, donosi tim povodom razgovor sa Smoleom, ali u njemu se ne spominju nikakve novosti; »Politika« piše o otvaranju tzv. kreditne linije »samo uz uslov da u tu liniju budu uključene jedna ili dvije banke, koje su u stanju da sprovode kriterije Svetske banke«; »Borba« od istog dana, tj. 27. X. 1971., piše da je »Medunarodna banka zainteresirana za otvaranje nekoliko kreditnih kanala, kroz koje bi se kreditirale manje investicije, ali samo preko uskog kruga, svega nekoliko banaka«.

Prema obavještenjima iz gospodarskih krugova u Hrvatskoj, temeljna novost u tim razgovorima o otvaranju kreditnih linija ili kreditnih kanala s Washingtonom sastoji se u tome, što se u Svjetskoj banci, a i nekim najvećim američkim bankama, shvatilo kakve su se promjene u Jugoslaviji dogodile, pa konačno hoće prekinuti s dosadašnjom praksom odobravanja kredita isključivo preko Jugoslavenske investicionih banaka u Beogradu.

Vijesti o Smoleovim razgovorima govore da su američki i svjetski bankari spremni otvoriti kreditne linije prema Zagrebu i Ljubljani. Oni su, navodno, već pristali da buduće kreditiranje Jugoslavije obavlaju preko tri banke.

Savezna administracija svoj stil rada, unatoč donesenim amandmanima, nije izmjenila, pa tako ni savezni sekretar za finansije Janko Smole nije smatrao potrebnim da o rezultatima svojih razgovora pismeno obavijesti posebno Centralnu Narodnu banku za Hrvatsku, niti da dođe u Zagreb i pomogne u realizaciji ideje neposrednog povezivanja Zagreba i Hrvatske s Međunarodnom bankom za obnovu i razvoj i drugim američkim bankama. Ovaj slučaj svakako ukazuje na potrebu hitnog mijenjanja odnosa saveznih ministarstava prema republikama. Očito je da se na dosadašnji način rješavanja takvih pitanja ništa ne može učiniti, jer se vrlo uspješno odgovarači s donošenjem saveznih

KREDITNE VEZE S INOZEMSTVOM

propisa vezanih za sav kreditno-monetaryni, vanjskotrgovački i devizni sustav, bez mnogo izgleda da se uskoro donesu neophodni propisi.

Spremnost Svjetske banke i američkih banaka da suraduju s bankom u Hrvatskoj ili Zagrebu blokirana je u iščekivanju da se donesu savezni propisi.

Kako hrvatsko gospodarstvo više ne može čekati, očito je da treba potražiti cna rješenja koja su zajamčena amandmanima na savezni Ustav, a čija primjena u Hrvatskoj iz nerazumljivih razloga još nije započela. Kako se na pravi način primjenjuju prava iz Ustava, pokazali su samoupravljači Belja, čiji je rad pokušala blokirati općinska birokracija. Beljski samoupravljači samoupravno su se organizirali i oslobodili prihodne uprave tijekom jednog jednog dana, izabrali pravog čovjeka — ing. Debrecina — za v. d. direktora i još tog istog dana svoju samoupravnu organizaciju sudski registrirali, prepustivši općinskoj birokraciji da daniza toga odlučuje što hoće.

Samoupravljači Hrvatske na osnovi ustavnog amandmana XXVII trebaju samoupravno organizirati Narodnu banku Hrvatske i imenovati guvernera Narodne banke Hrvatske, a Sabor SRH treba hitno donijeti odluku o tome da Hrvatska kao država jamči za sve garancije Narodne banke Hrvatske. Socijalistička Republika Hrvatska na donošenje takvog zakona ima pravo prema amandmanu XX na Ustav SFRJ, točka 3. Bitno je da Socijalistička Republika Hrvatska kao

država ima svoje autonomne prihode i da kao država može donijeti zakon na osnovi kojega će se na odgovarajući način podmiriti obveze za koje ona jamči. Za samoupravno organiziranje Narodne banke Hrvatske i imenovanje v. d. guvernera sigurno nije potrebno više vremena — niti bi se smjelo dopustiti da prođe više vremena! — nego što je trebalo beljskim radnicima (ima ih više tisuća) da se samoupravno konstituiju. Odmah nakon što se Narodna banka Hrvatske konstituiira, njen guverner treba s odgovarajućim brojem predstavnika poslovnih banaka iz Hrvatske, vlade i privrednika krenuti na neposredne pregovore u Washington i uspostaviti neposrednu kreditnu liniju Zagreb — Washington. Uspostavljanje ove kreditne linije od životne je važnosti za razvitak SR Hrvatske, jer se njenom uspostavom kida jedan od najjačih željeznih zagrljaja jugoslavenskih financijskih monopola. Prekida se monopol Jugoslavenske investicionih banaka u međunarodnom kreditiranju, a prekid tog monopola osobito je važan zbog neposredne veze Jugoslavenske investicionih banaka i »Genexa« u obliku zajedničkih poduzeća u inozemstvu i mogućnosti da se preko njih višestruko eksploriraju poslovni partneri. Odgovlačenje samoupravnog konstituiranja Narodne banke ne treba dopustiti ni za jedan dan. Ne smije se oklijevati zbog važnih formalno-pravnih zahtjeva, koje treba odmah odbaciti kao floskule usmjerene na blokiranje kreditne veze Hrvatske s inozemstvom. Ta metoda blokiranja vrlo dobro je poznata i uspješno primjenjivana u rješenjima deviznog režima. U novim kreditnim odnosima s inozemstvom treba ugovoriti i dogovoriti što je koja banka spremna kreditirati i na koji način, pa se onda neće dogoditi kao što se to sada dogodilo da je od 130 projekata za investicije u industriji Međunarodna banka za obnovu i razvoj prihvatala samo 19, pa savezni sekretar za finansije Smole mora zaključiti: »Ne možemo se ovako ponašati. Mi sada ne znamo tko su to »mi«, ali očito je da savezni sekretar za finansije treba osloboditi brige o kreditnim projektima, jer je to briga republike. Njemu treba omogućiti da se temeljiti pozabavi onim problemima koje već više godina pokušava riješiti, a to su u prvom redu u svjetskoj povijesti nepoznati stupanj nelikvidnosti, neadekvatni kreditno-monetaryni sustav, protusamoupravni devizni sustav i sve brži rast inflacije.

Hrvoje Šošić

NEMIRNA DOLINA

U povodu pisanja Bruna Bušića o sukobu u neretvanskoj dolini

Nas tisak već pun decenij, s vremenom na vrijeme, puni svoje stranice sukobima u Donjoj Neretvi. Čim se u javnosti i neslužbeno sazna za neke »obraćune« u Neretvi, odinah se pominja da je to sukob na relaciji Stanko Parmać — općinska rukovodstva, Stanko Parmać — sejaci i sl. Tada redakcije brzo šalju svoje dopisnike, jer čitalačka publike takve stvari rado čita.

Ovi sukobi su senzacija za naš tisak; za ljudi u Donjoj Neretvi oni su već normalna pojava, a za općinska rukovodstva i društveno-političke organizacije veliki problem, jer najveći dio sjednica i sastanaka proteče u rješavanju ovih sukoba, a rješenja nema, i tako sve teče unedogled...

Jedan stari putopisac u davna vremena proputovavši Neretvom zapisa: »Neretva od Boga prokleta«. Praznovjerni bi, znači za sadašnje odnose, rekli da je to zaista točno. Međutim, putopisac je mislio na malariju koja je nekada davno kosila stanovnike ovoga kraja.

Današnji putopisac bi sigurno konstatirao da je Donja Neretva pitoma dolina, što potvrđuje dio melioriranih površina, u koje je, istina, uloženo mnogo rada i novca. Prolazniku u toj pitomoj dolini izgleda sve pitomo. No, ako se sjeti pisanja tiska o sukobima iako, eventualno, započne razgovor sa slučajnim prolaznikom, otkriva da u toj pitomoj dolini u odnosima među ljudima, ipak, nije sve pitomo.

Prije nekoliko dana u Metkoviću je boravio dopisnik HT. I njegovu redakciju su zainteresirali posljednji dogadaji u Donjoj Neretvi, u kojima je Stanko Parmać odlukom OK SKH Metković 28. IX. isključen iz članstva SK. Ovu redakciju ovaj dogadaj nije interesirao kao senzaciju koju bi koristila za povećanje tjedne tiraže ili da stvori još veće političke spletke, već, sigurno, zbog toga da pogigne razriješiti sporove, koji su prešli okvire lokalnih sukoba.

I pored toga što sam uvjeravao dopisnika HT-a da je u ovoj situaciji nezgodno bilo što pisati o posljednjim dogadajima, jer će se oni krivo protumačiti, ipak moja sugestija nije pomogla. Ona je imala za cilj da zaštiti HT, osobito ako se to promatra u kontekstu optužbi sa strane Stanka Parmaća na općinska rukovodstva o kojima će kasnije biti govora. Smatrao sam da nije potrebno da se HT navježbi postavlja. Očito je da se nije navježaki postavio u onom smislu u kojem je to trebalo očekivati. Nemam namjere nikoga braniti, a najmanje je to potrebno činiti općinskom rukovodstvu koje je svojim radom izvuklo ovaj kraj iz dugodišnje začahurenosti i provincijske učmalosti.

Napis HT »Nemirna dolina« u broju od 26. listopada o. g., po mom mišljenju, a na žalost, i po mišljenju šire javnosti, natio je velike štete ugleđu i nastojanjima sadašnjeg općinskog rukovodstva, koje poduzima sve da u Dolini bude sve pitomo, da konačno riješi probleme, koji ovdje dominiraju gotovo jedan decenij. Vjerujem da to autor napisu nije htio učiniti namjerno. Međutim, ispalio je tako. Slušajući samo jednu stranu, razgovarajući s

pristranim ljudima i ljudima kojima baš nisu dobro poznate prilike u ovom kraju, ne može se dati realna slika zbijanja.

Autor »Nemirne doline« u prvom dijelu svog napisa govori o stvarima koje su već dobro poznate javnosti, jer se o njima mnogo pisalo. U drugom dijelu i u zaključku, koji je dosta proizvoljan, koristi se materijalima dobivenim od nekoljicne ljudi, koje citira bez obzira na to koliko su navodi intervjuiranih osoba netočni i štetni.

Tvrđnje Tomislava Filipovića, direktora Komunalne zajednice iz Opuzena, da su stanovnici ljudi u Metkoviću zasjeli na položaje i da ih ne puštaju, već vrše izmjenu funkcija, tendenciozne su, provokativne i sračunate na rušenje njihovog autoriteta u javnosti. Zašto? Sadašnji predsjednik SO Metković, Luka Bebić, na ovoj funkciji naiže se nešto više od godinu dana, a prethodno je bio sekretar OK SKH Metković 18 mjeseci. Dakle, niti tri godine na obje funkcije.

Ivo Gabrić, predsjednik međuopćinske Konferencije SKH Metković, na ovoj funkciji oko 6 mjeseci, a prethodno je bio vršilac dužnosti predsjednika SO Metković i sekretar OK SKH Metković, i to kao volonter na obje funkcije. I on je na sve tri funkcije do sada bio manje od tri godine.

Sadašnji sekretar OK SKH Metković, Nedo Cović, na ovoj funkciji nalazi se šest mjeseci, a prethodno je bio službenik OS.

Nije mi jasno o kakvim se izmjenama funkcija radi, druze Filipoviću?

Drugu Filipoviću je također dobro poznato da u općini ima ljudi koji već uzastopno nekoliko mandata čvrsto drže svoju stolicu bilo u društveno-političkim organizacijama, bilo u privredi, ali o njima on neće da govori, jer im, možda, i on pomaže držati stolicu koju su davno trebali prepustiti nekome drugome.

Zao mi je što drug Jure Dodig, koji već 7-8 godina živi u Zagrebu, ne poznaje dobro prilike u Metkoviću. Za godinu dana se mnogo toga promjeni, a kamoli neće za osam godina. Ipak autor napisu njega citira. To je, po mom mišljenju, pomalo neodgovorno s autora strane.

Autor i ne hoteći dovodi u pitanje ispravnost rada društveno-političkih faktora općine, upravo onih ljudi, koji uživaju najviše podršku masa, ljudi koji su već nekoliko dana najgrubije napadnuti od snaga s kojima se razračunalo na Brijunskom plenumu i na Desetoj sjednici, a s kojima sada razračunava OK SKH Metković.

Upravo su Bebić, Gabrić i Cović na sastanku političkog aktivista u Opuzenu 26. ožujka o. g. od Stanka Parmaća napadnuti kao zločinci, koji su po njegovim riječima SK srozali na Maticu hrvatsku, na »Hrvatsku strazu«. »Vaša partija nije moja partija« — rekao je Parmać. Poslije tog istog sastanka, u vrijeme kada hrvatsko rukovodstvo ulaze napore da u praksi realizira Desetu sjednicu, Parmać ironično dodabuje sekretaru Coviću: »Sekretare, čuvaj nam Hrvatsku!«

Upravo ovi rukovodioči dali su punu podršku Inicijativnom odboru za osnivanje ogranka MH u Metkoviću, koji je, usput rečeno, osnovan 21. lipnja 1970. godine u vrijeme kada to baš nije bilo tako »popularno« kao danas. Zahvaljujući njihovom stizu, Matica hrvatska u Metkoviću postala je »legalna« društvena organizacija koja se tretira kao ostale društvene organizacije stvarno, a ne samo formalno. Tako npr. Ogranak MH dobio je iz budžeta općine 15 tisuća dinara. Osim toga predsjednik SO Metković pokrovitelj je odbora za podizanje poprsja Stjepanu Radiću, koje će biti otkriveno u studenom ove godine.

Na drugoj strani, teško mogu shvatiti namjeru autora kada govori da se Stanko Parmać borio protiv reeksportera kada su mnogi dobro poznate njegove prijasnje i sadašnje veze s nekim beogradskim reeksporterima (vidi posljednju »Kritiku«). Koliko je u svemu ovome autor imao dobre namjere, meni je nejasno.

Zbog svega ovoga meni kao predsjedniku Ogranaka MH teško padaju optužbe i insinuacije na sadašnja općinska rukovodstva u Metkoviću i zbog toga na njih reagiram na ovaj način.

Ivo Jurić

NEKOLIKO DODATNIH PRIPOMENA

Siguran sam da nitko neće nijekati da se u mnogobrojnim kritikama upućenima na račun direktora PIK »Neretva« Stanka Parmaća počesto spominjalo općinsko rukovodstvo. Govorilo se da je samovoljni i diktatorski raspoloženi Parmać izigrao to rukovodstvo i iskoristio ga za svoje protudruštvene ciljeve (posebno u slučaju kad je to rukovodstvo Stanku Parmaću dalo na raspolaganje i miliciju u njegovim akcijama).

U svakom slučaju, predsjednik Skupštine općine Metković i predsjednik Međuopćinske konferencije SKH Metković mnogo su pozvani da porade na uklanjanju sa stolica ljudi koji neprekidno drže mandate u svojim rukama nego što je to direktor komunalne zajednice u Opuzenu. Cinjenica je također da je Stanko Parmać kritizirao rad reeksportera i banaka; to je učinio i na nedavnom narodnom zboru u Opuzenu. Njegova suradnja s reeksporterima svakako je uvjetovana i sadašnjim financijskim i gospodarskim sustavom, a ne tek njegovom dobrom voljom ili simpatijom. I zato treba još jednom ponoviti da kritika osuda Parmaćeva rada ne može zaobići kritiku i osudu sadašnjeg financijskog i gospodarskog sustava.

Bruno Bušić

SUKOBI U ZADARSKOM »AUTOTRANSPORTU«

JOKIĆ I GNJIDIĆ KOLO VODE...

Svi dobranamjerni, a to je velika većina radnika, osuđuju rad grupe oko direktora koja pokušava izazvati nacionalnu nesnošljivost

U zadarskom »Autotransportu« u posljednje je vrijeme došlo da jakog sukoba između radnika i grupe oko direktora. Korjeni tih sukoba sežu daleko unatrag. Sve je zapravo počelo još u vrijeme direktorovanja Slavka Ivankovića. Taj je čovjek, velikom upornošću i zalaganjem, stvorio od zadarskog »Autotransporta« najbolje poduzeće te vrste u zemlji. Još su nam u sjećanju ugodna iznenadenja, mnoge novosti što ih je Ivanković uvodio na svojim linijama. To su jednom bili šarmantne domaćice autobusa, moderni autobusi sa sanitarnim uredajima, drugi put besplatni bomboni ili voćni sokovi, brze linije, i tristo drugih čuda. Zadarski »Autotransport«, iako je počeo, kako se kaže, ni od čega, postao je renomirano i poslovno uspješno poduzeće. No, Ivanković je imao i svojih mana i pogrešaka. Poznavaoci prilika kažu da je najveći pogrešak u životu učinio onoga časa kad je u poduzeće doveo Marka Gnjidića. Poznavajući ga i znajući da je u teškom položaju, on ga je, jer je bio bez ikakvih kvalifikacija, namjestio na jednom lakšem poslu u »Autotransportu«. Ivanković je u to vrijeme uživao veliki ugled u kolektivu i na njegov su prijedlog radnički-komunisti primili Marka Gnjidića u Savez komunista. Uskoro, opet zahvaljujući utjecaju Ivankovića, Marko Gnjidić izabran je za sekretara tvorničke organizacije SK. Jedan od prvih potезa novopečenoga sekretara bila je kampanja protiv direktora Slavka Ivankovića. Ivanković je optužen zbog gušenja radničkog samoupravljanja, zbog centralizma i drugih grijeha.

»Ivanković je zaista želio imati sve u svojim rukama«, kažu danas radnici »Autotransporta« koji su poznavali Ivankovića, »no on je bio zaista najzaslužniji za uspjhe našeg poduzeća.« Ukratko, Marko Gnjidić je uspio žigosati Ivankovića i isključiti ga iz poduzeća. Ubrzo nakon toga Ivanković je umro.

Nova era

Gnjidić je izborio dolazak novog direktora po svojoj volji — Janka Jokića, diplomiranog ekonomista. U rukama te dvojice našla se odjednom golema moć. Marko Gnjidić, uz to što je bio sekretar SK, postao je članom radničkog savjeta, članom upravnog odbora, predsjednikom komisije za primanje i otpuštanje radnika, članom disciplinske komisije, šefom interne kontrole u poduzeću, itd. Da bi potpunije vladali poduzećem, — pričaju radnici — smijenili su tehničkog direktora, inače inženjera strojarstva, i na njegovo mjesto doveli Antu Mikelića, šofera. Za predsjednika Sindikalne podružnice također su postavili svog čovjeku, Antu Kovačevića, tapetara.

Optužbe

Prije nekoliko mjeseci pedeset radnika »Autotransporta« uputilo je društveno-političkim organizacijama Zadra pismo u kojem govore o lošem radu direktora Jokića, sekretara Gnjidića i njihovih pristaša. Radnici su se na taj korak odlučili nakon višestrukih pokušaja

da riješe nastale probleme u poduzeću vlastitim snagama. Kad im to nije uspjelo, pedesetorica radnika zatražili su intervenciju društveno-političkih organizacija Zadra.

Prvo sjeme današnjih nesporazuma posjano je otpuštanjem 113 najboljih radnika, redom Hrvata. Ovih je 113 radnika otjerano — kažu danas radnici »Autotransporta« — da bi novo rukovodstvo poduzeća moglo dovesti nove ljudi, sebi odane. Bili su to redom radnici nehrvatske nacionalnosti, pa čak i iz drugih republika, dok su domaći ljudi, vrsni šoferi, morali tražiti posao drugdje. Na koji su način ljudi tjerani, govoriti i postupak prema dvojici šofera koji su već bili pred penzijom. Tu su dvojicu starijih ljudi rukovodio poduzeća odredili na liniju za Rijeku. Morali su svako jutro kretati u 6 sati iz Zadra, a ponovno bi se vraćali u 23 sata. Takav svakodnevni napor nisu mogli izdržati, i zato su bili prisiljeni otići. Istodobno su Janko Jokić i Marko Gnjidić dovodili za šofere — traktorište.

Tko je dobivao stanove?

Budući da nismo imali pravilnika o dodjeli stanova, stanove su dijelili Janko Jokić, direktor, i Marko Gnjidić, kažu radnici. »Pri tome su pazili da stanove daju svojim pristašama. Dovodili su ljudi sa strane, svoje rođake i prijatelje i davali im stanove. Slično je bilo i s kreditima za izgradnju stanova. Te su kredite dobivali samo prijatelji i rodaci rukovodilaca poduzeća.«

U »pismu pedesetorice« navodi se da je pri prvoj dodjeli stanova Janko Jokić uzeo trosobni stan, a Marko Gnjidić jednosobni. Već kod druge dodjele stanova, navodi se dalje, Jokić je uzeo dva dvosobna i spojio ih u četverosobni. Trosobni je za svoj račun preprodao. Marko Gnjidić kod druge je dodjele stanova uzeo dvosobni stan, a onaj jednosobni poklonio svome zetu.

Marko Gnjidić je u poduzeće doveo svog prijatelja Antu Kovačevića, koji je po zanimanju postolar. U »Autotransportu« je, međutim, radio u odjelu za tapetiranje. Nakon nekog vremena Gnjidić je Kovačevića unaprijedio za kontrolora u putničkom saobraćaju. Kad Kovačević na tom položaju nije zadovoljio, vraćen je u odjel za tapetiranje, no ostao je predsjednikom Sindikalne podružnice. Kovačević je u poduzeće doveo svoju sestruru i dva brata. Njegov brat Krsto Kovačević dobio je ubrzo stan.

Direktor Jokić doveo je svojega rođaka Stenu Pokrajca, kojemu je također preko reda dodijeljen stan. Iako su bili tek kratko vrijeme u poduzeću, stan su dobili i Moma Graovac, Dušan Ašaba, Milan Jakovljević, dok je jedan rođak Jokićev, neki Momčilo, uz stan dobio i stipendiju za daljnje školovanje; Mile Čotra i Boro Adam (optužen za sudjelovanje u batinjanu u Karinu, op. I. C.) stan, a neki Borisavljević također stipendiju.

Dok su tako glavni direktor Janko Jokić i sekretar partije Marko Gnjidić dijelili svojim prijateljima i rođacima stanove, kredite i stipendije čim bi se zaposlili, mnogi dugogodišnji radnici »Autotransporta« nisu mogli dobiti stan iako su imali velike obitelji i živjeli u teškim uvjetima — navodi se u spomenutom pismu.

Različiti aršini

Janko Jokić i Marko Gnjidić godinama su u svojim rukama držali sudbine svojih radnika. Oni su odlučivali tko će biti otpušten, tko kažnjen, a tko ne. Pri tome su, tvrde radnici, postupali po čudnim mjerilima. Pismo pedesetorice spominje npr. slučaj konduktora, Jokićeva sinovca, koji da je uhvaćen u kradu. Umjesto

da disciplinski odgovara, tvrdi pismo, premješten je na bolje plaćeno mjesto. Navodi se i suprotan primjer: Nino Bajlo, radnik koji je u poduzeću bio već 23 godine, jednom prilikom nije naplatio autobusnu kartu jednoj putnici. Bajlo je izveden pred disciplinski komisiju. Iako je imao dokaze da toj putnici nije stigao naplatiti kartu, otpušten je s posla. U isto vrijeme isti je kontrolor, Miloš Kereš, utvrdio da konduktor Stojan Milaković trojici putnika nije naplatio kartu, no kontrolor u ovome slučaju nije ni podnio prijavu. Šofer, koji je bio svjedok u ova slučaju, ispričao nam je da je događaj prijavio partizanskoj organizaciji. Na sastanku organizacije SK poduzeća Miloš Kereš priznao je sve navedeno, no Marko Gnjidić, sekretar organizacije, uzeo ga je u zaštitu, a Šofer nazvao — hrvatskim šovinistom. Kereš se nije ništa dogodilo. Šofer je pošao tražiti zaštitu u Sindikat u Zagrebu. Primio ga je drug Jure Bilić. Ispričavši Biliću sve o tome kako Jokić i Gnjidić djeluju na nacionalističkim osnovama, Šofer se vratio u Zadar. No ništa se nije dogodilo. Kereš je nakon nekog vremena postavljen na bolje plaćeno mjesto prometnika u putničkom prometu.

Jednog radnika, koji je u poduzeću radio 12 godina, Gnjidić je otpustio s posla kao višak radne snage, a nakon 10 dana doveo je na to mjesto svojeg rođaka. U svojem pismu pedesetorice radnika tvrde da su radniku Antonu Talaju, koji je vrijedao hrvatsko partizansko i državno rukovodstvo, Jokić i Gnjidić dodijelili dvosobni stan, iako je već imao jednosobni u kojem je živio sam sa ženom. Na razne načine udaljeno je mnogo radnika Hrvata iz poduzeća. Branko Gulani otpušten je zbog pogrešnog obraćuna 80 starih dinara. Slično su, navodi se u pismu, zbog izmišljenih optužba, otpušteni radnici Radoš, Krnić, Lukić (otac desetoro djece), Ante i Bože Kvatrič i drugi. No, iako su uhvaćeni u kradu, nisu otpušteni Mihajlo Rade, Čedo Ilijavić i drugi. Radnik Jovo Opsenica otpušten je s posla zbog krade. Nakon nekog vremena podnio je RS-u molbu za ponovno zaposlenje, što je odbijeno. No ipak, nakon nekog vremena, Jokić i Gnjidić primiše ga na posao mimo RS-a. Kako su mnogi radnici nakon otkaza potražili pravdu na sudu, izšlo je na vidjelo kako je Jokić izmišljao optužbe. Da bi se nekako zaštitio, Jokić je na partizanskom sastanku tražio da se bojkotiraju radnici koje sud vraća na posao.

Jokić i Gnjidić izmišljali su optužbe protiv nepočudnih radnika (gotovo redovito nepočudni su bili Hrvati), a Jokić je kao direktor pokretao postupak pred disciplinski komisijom. Najviše je radnika otpušteno dok su predsjednici disciplinske komisije bili Stevo Manović, Miloš Kereš i Mirko Jokić, redom direktorovi ljudi.

»Direktor pristaša, Andrija Delfin, sada pravni savjetnik, a prije šef pravne službe, glavni je krivac što nismo imali normativnih akata u poduzeću«, kažu radnici »Autotransporta«. »Tako je na primjer pravilnik o dodjeli stanova donesen tek kad su Jokić i Gnjidić podijelili sebi i svojima stanove.«

Statut poduzeća također nije bio u skladu s propisima i općina je na račun tog statuta iznijela više zamjerki no što je imao članaka. Direktor i njegovi ljudi nisu s tim primjedbama upoznali članove Radničkog savjeta i o njima je, pukim slučajem, predsjednik radničkog savjeta saznao tek godinu dana kasnije.

Kad je ove godine izabran novi RS, glavni je direktor odjednom izgubio uporište koje je imao u dotadašnjim radničkim savjetima. Novi je RS ponovno postavio pitanje statuta poduzeća. Tako su Jokić i Gnjidić novi radnički savjet proglašili grupom hrvatskih šovinista. Na sjednici RS-a održanoj 17. studenoga 1970. godine nekoliko vozača »Autotransporta« zatražile je da se raspravlja o raspodjeli osobnih dohodata. Naime, vozači su bili plaćeni po kilometraži, tako da nikad nisu znali koliko će kojega mjeseca zaraditi. Ovakav sustav raspodjele osobnih dohodata bio je oružje u rukama uprave poduzeća: budući da su vozači radili prema dnevnom rasporedu, koji je sastavio prometnik, oni su ovisili o prometniku, a to je uvijek bio direktorov čovjek. Dogadalo se i to da kojega vozača prometnik jednostavno ne rasporedi na posao, i toga bi dana radnik ostao bez zarade. Ako je htio, prometnik je mogao vozača natjerati da vozi i više od deset sati dnevno, ili nedjeljom i blagdanom, a to se dogadalo, tvrde radnici, onima koji su bili nepočudni direktoru Jokiću ili sekretaru Gnjidiću.

Direktor je odbio raspravu o osobnim dohodata, a radnike koji su htjeli započeti tu raspravu: — Peru Lolića, Antu Rogoznicu, Zvonku Ivase, Ratku Bajla, Ivana Đaju, Ivu Sušiću, Jozu Šunjiću i druge — proglašio je nepristojljima društva i ustašama. Na jedan sastanak radnika teretnog prometa Jokić je ponio radničke knjižice i rekao: tko nije zadovoljan, neka uzme svoju knjižicu i neka ide raditi u Njemačku.

Radnici »Autotransporta« predlagali su također da se prijeđe na raspodjelu dohotka po radnim jedinicama. Andrija Delfin, pravni savjetnik glavnog direktora, izjavio je: »Samo preko moga leša ueste čemo nazive 'organizacija udrženog rada'.«

Poduzeće u rasulu

Rekli smo: »Autotransport« je nekad bio uzorno poduzeće. No, posljednjih nekoliko godina načinilo je propada. Tehnički nivo ispravnosti vozila veoma je nizak. RS je predlagao da se umjesto dosadašnjeg direktora tehničkog sektora, koji je Šofer, postavi novi direktor, tehnički inženjer. No taj je zahtjev direktor odbacio. Tehnička ispravnost vozila pala je od 80% u 1969. god. na 73% u 1971. god. Dok je u prvih devet mjeseci 1970. god. prevezen 6.762.851 putnik, u istom je razdoblju 1971. god. prevezeno 6.471.348 putnika, — dakle 291.503 putnika manje — iako se broj autobusa kojim poduzeće raspolaže povećao. Broj prevezenih putnika po vozilu smanjio se od 56.830 u prvih devet mjeseci 1970. god. na 49.025 u istom razdoblju ove godine. Prema podacima autobusnog kolodvora u Zadru, u prvih šest mjeseci ove godine imali su autobusi »Autotransporta« 346 zakašnjenja samo iz polazne stанице u Zadru (otprilike 250 sati zakašnjenja ukupno) ne računajući linije koje uopće nisu funkcionalne ili linije koje su se »spojile«. Autobusi su uglavnom kasnili iz garaže, jer nisu bili na vrijeme pripremljeni za vožnju. Marko Gnjidić, naime, doveo je u radionice poduzeća veći broj nekvalificiranih radnika, koji nisu u stanju održavati tehničku ispravnost vozila.

»Mogao bih vam ispričati kako se radi u radionicama našeg poduzeća«, rekao nam je jedan radnik. »Neki

Autobusni kolodvor u Zadru

Zapušteni autobusi na ulicama Zadra

dan kad sam došao u radionicu po kola, ona mi po običaju nisu bila gotova. Morao sam čekati, pa sam iz dosade bilježio ulaske i izlaska radnika, i to samo na jednim ulaznim vratima. Već na posao zakasnilo je 9 radnika i 5 službenika, od 30 do 60 minuta. Četiri službenika zakasnila su oko 90 minuta, a dva radnika oko 120 minuta. Zanimljivo je bilo promatrati u doba marenđe, koja bi smjela trajati 30 minuta: 25 radnika i 10 službenika marendalo je cijeli sat. Šestoro ljudi otišlo je na marendu službenim kolima, a vratili su se nakon 90 minuta. Trinaest radnika otišlo je na marendu izvan kruga poduzeća i zadržalo se preko 60 minuta. Tri službenika otišla su na marendu i nisu se više vratili. Dva sa radnika otišla na marendu i vratila se nešto prije svršetka radnog vremena.«

Sabotaže?

Radnici su pričali i o pojavnama koje smatraju sabotažom. Prije otprilike godinu i pol dana na jednom je autobusu primjećen požar. Kad je vozač aparatom za gašenje ugasio vatru, koja je izbila u motoru, zapazio je neki zapaljivi materijal, natopljen naftom, na mjestu gdje bi se mogla razviti toplina dovoljna da izazove požar. Prije nekoliko dana netko je na jednom autobusu popustio vijke što drže prednje kotače. Vozač je to u posljednji čas primjetio. Netko je, također pred kratko vrijeme, ispuštu ulje iz uredaja za upravljanje autobusom. Da vozač nije na vrijeme primijetio kako se volan teško okreće, moglo je doći do katastrofe. Ovih dana na jednom autobusu netko je pokušao prepiliti vijke koji drže prednje kotače. Svi ovi događaji, tvrde radnici, prijavljeni su upravi poduzeća, no nije im poznato da je išta bilo poduzeto u tom slučaju.

Kulminacija

Nakon izbora novog radničkog savjeta neredi su i nesporazumi u »Autotransportu« kulminirali. Pristaže direktora nastojali su sprječiti normalan rad RS-a. Među ostalim, tko se u svemu nije s njima slagao proglašavan je ustašom, crnokušuljašem i slično. Tako je stvarana psihoza straha i nepovjerenja u poduzeću. Jokićevi i Gnjidićevi pristaše počeli su se čak pojavljivati naoružani. Tako se na jednom sastanku u poduzeću pojavilo četrdesetak ljudi naoružanih pištoljima, o čemu je svojedobno pisao »Večernji list«. Dogodilo se i to da je jedna komisija RS-a puškom istjerana iz prostorija u kojima je zasjedala. Konačno su se u događaju u »Autotransportu« umiješali predstavnici drustveno-političkih organizacija Zadra. Po-sebna komisija Općinskog komiteta SK dva je mjeseca istraživala i utvrđivala krivnju komunista »Autotransporta«. Skupljeno je materijala na više od 300 stranica, nakon čega je Marko Gnjidić isključen iz SK. Općinski su organi pokušali razriješiti probleme nastale u »Autotransportu« uvođenjem prisilne uprave. Janko Jokić složio se u prvi mah s prijedlogom Općine, no iznenada je promijenio mišljenje i zatražio zaštitu suda.

Stajalište Milutina Baltića

Oko »Autotransporta« počele su svoje mreže plesti stare, pobijedene unitarističke snage, koje su u mutnom pokušale uloviti politički poen. Takvima se oštrosuo protiv sekretar Općinskog komiteta SK Zadar, Stanko Pera, koji je na proširenoj sjednici izvršnih tijela društveno-političkih organizacija općine Zadar, održanoj 28. rujna 1971. god., između ostalog rekaо: »Poznato je da je u »Autotransportu« došlo do pogoršavanja i zaoštravanja meduljudskih i međunarodnih odnosa, što je imalo i još uvijek ima veoma ozbiljne, a moglo bi imati i još dalekosežnje negativne političke implikacije za općinu i šire područje, tako i nesagleđive posljedice koje bi se nužno prelamale kroz smanjivanje poslovnih uspjeha, gubljenje poslovнog ugleda ovog do nedavno uglednog radnog kolektiva. Argumenti, činjenice i nalazi nedvojbeno su upućivali na neophodnost i intervencije društveno-političkih faktora, u čemu treba istaći da su rukovodioci poduzeća — učesnici u raspravama, prvenstveno generalni direktori, tvrdili da ima daleko više nedostataka, suprotnosti, podvojenosti i nediscipline nego što je to u ispitivanjima utvrđeno i u raspravama konstatirano.«

Nakon što je, međutim, Skupština općine pored ranije donesenih odluka političke prirode izglasala uvođenje prisilne uprave, došlo je do različitih tumačenja tog poteza, do raznolikih odjeka u radnoj organizaciji i izvan nje i do promjene mišljenja nekih rukovodilaca i potpunog obrata stava glavnog direktora koji se na opće iznenadenje odlučio na tužbu tvrdeći da ne postoje elementi za uvođenje prisilne uprave i da situacija u kolektivu nije onakva kao što je to do tog trenutka bilo utvrđeno. Cilj su se i izričaj kako je prisilna uprava pokušaj samo nekolicine rukovodilaca i članova organa upravljanja koji su, vođeni ekstremnim nacionalističkim pobudama, sve iskonstruirali kako bi smijenili direktora koji je srpske narodnosti... Tako legitimno političko rukovodstvo Zadra od pojedinih republičkih funkcionera, Saveza sindikata i Izvršnog komiteta CK SKH saznaće, prema njihovoj ocjeni, o svojim propustima. Izvještaj ovih tragača za 'pravdom' kao i ocjene onih koji su dali podršku svode se na traženje promašaja, i odbacivanje zaključaka ocjena i odluka političkog rukovodstva Zadra. Oni omalovalažuju njegove napore i ohrabruju se stimulansima koje su erpili iz razgovora sa pojedinim funkcionerima, posebno baratajući podrškom predsjednika Republičkog sindikata Milutina Baltića, koji prihvata da je situacija u kolektivu normalna, da je potrebno samo opozvati Radnički savjet, i oslobođuti se nekolicine hrvatskih nacionalista koji su prema tome isključivi krivci i jedini uzrok poremećaja međuljudskih, međunarodnih odnosa, podvojenosti, stručnog kolegija, nediscipline u kolektivu, itd.«

»Politikina« dezinformacija

»Politika« od 6. listopada, prikazujući dogodaje u »Autotransportu«, pokušava pronjeti dezinformaciju. »Razdor je nastao između rukovodstva radničkog savezja s jedne strane i osnovne organizacije SK, sindikalne podružnice i direktora s druge strane« — piše »Politika«. Namjera je sasvim jasna: »Politika« želi prikazati svojim čitateljima kako je na jednoj strani samo »rukovodstvo radničkog savjeta«, dakle nekoliko ljudi, a na drugoj strani veliki dio poduzeća. Dalje »Politika« piše da je »na sastanku više od trista komunista preduzeća negovalo protiv prisilne uprave«. Ni ta informacija nije točna. U »Autotransportu« ima svega 115 članova SK, a od tog broja pedesetak se već prije ogradilo da bilo kakvih stavova partizanske organizacije poduzeća dok se ne raščisti situacija u »Autotransportu«.

Rasples

Na posljednjoj je sjednici Radnički savjet »Autotransporta« odlučio da prekine dugogodišnje nesporazume i unutrašnje trzavice. Odlučeno je da se direktoru Jokiću dà rok do 11. studenoga o. g. do kada mora podnijeti ostavku. Ukoliko ne podnese ostavku u tom roku, održat će se u poduzeću referendum o tome da li da se direktor opozove. Valja i ovo kazati: Jokić i Gnjidić na sve optužbe odgovaraju tvrdnjom da je riječ o hrvatskom šovinizmu i nastoje slučaj prikazati kao nacionalni sukob. No činjenica je da svi dobromerni, a to je velika većina radnika, i Hrvata i Srba, osuduju rad grupe oko direktora, koja pokušava izazvati nacionalnu nesnošljivost u poduzeću: »Mi smo za bratstvo i jedinstvo, rekoše nam brojni radnici »Autotransporta«, »a one koji naše bratstvo i jedinstvo ugrožavaju, protjerat ćemo ih poduzeća.«

11. studenoga očekuje se, dakle, konačni rasples u »Autotransportu«.

U posljednji čas

Kako saznajemo, poslovni odbor »Autotransporta« na svojoj sjednici 1. XI. o. g. suspendirao je šefu unutrašnje kontrole Marka Gnjidića, protiv kojega će se povesti disciplinski postupak. »Vjesnik« od 2. studenog javlja da grupa koja se okupila oko Jokića i Gnjidića bojkotira posao i da je, uvezši bez dozvole nekoliko autobusa, krenula u CK SKH u Zagreb »stražiti svoja prava«. Od 700 radnika »Autotransporta« njih 415 jednom peticijom podržava RS. Oko direktora našlo se jedva stotinjak radnika.

Ivan Cerovac

ŠTO SE DOGAĐA U »DINAMU«?

SVREMENI NOGOMET NIJE MISTIKA NEGO INDUSTRIJA

Previše sustavnosti ima u nepriklikama koje se dešavaju u »Dinamu«. Sustavnosti ima toliko da normalno pomišljamo na to kako su neprilike pravilo, a uspjesi i promišljenost iznimka.

Pisali smo već u Hrvatskom tjedniku o »Dinamu« i konstatirali iznimno i vrlo veliko značenje tog kluba za suvremenou Hrvatsku. Valja se u ovom trenutku ponovo prisjetiti i shvatiti da je važnost »Dinama« toliko da nikako više ne može ovisiti o dobroj volji nekoliko pojedinaca. Pojedinci u »Dinamu« mogu i moraju imati slobodne ruke samo toliko koliko te »slobodne ruke« opravdavaju stručno i uspešno obavljenim poslom. »Zasluge«, »vjernost« i »privrženost« plemenite su kategorije kad se procjenjuje rad pojedincu, ali po njima se ne može ocjenjivati konkretni uspjeh ili neuspjeh. Ljubav i privrženost klubu samo su pretpostavke s kojima netko ili neki mogu uopće početi raditi.

Ovaj napis nastao je u situaciji kad je klub ponovno u krizi. Ponovno je jedan trener spakirao kovčeve i — priznamo li to ili ne priznamo — otišao s ljagom. Čajkovski je trener s reputacijom i njegove riječi na opitaju ne bi trebalo ignorirati. On je, naime, rekao da je »Dinamo« neuvhvatljiva i nepredvidljiva momčad u tolikoj mjeri da se o njoj mora saznati gatajući iz kave. Ove konstatacije Čajkovskog poprilično pogadaju istinu, samo one ne govore što treba učiniti da to ne bi bilo tako. Već je primjećeno da se došljaci u »Dinamu« ubrzo »pokvare«, tj. izgube polet i borbenost zbog koje su i dovedeni u »Dinamu«. Što to znači? Potpuni i djelotvorni odgovor na to pitanje podrazumijevava bi sociološku i psihološku analizu sredine u kojoj klub djeluje i s kojom je vezan tisućama čvrstih niti. Klub i publika, klub i sredina čudna su i paradoksalna interakcija. Pažljivijem promatraču »Dinamovih« utakmica nije moglo izbjegi iz vida ova pojava: »Dinamova« publika ili precjenjuje ili podcjenjuje protivnika. Neprilike i glupo jest i jedno i drugo. »Dinamova« publika ne podržava »Dinamo« ustrajno i konstantno, ona je već nakon prvih neručnih grešaka spremna okomit se na svoje igrače kao što je pobijedjenog spremna ismijati i popljuvati do kraja.

Nogometna se pak igra odvija negdje u sredini, negdje između razumnog respektiranja protivnika i znalačkog iskoristavanja njegovih nogometnih slabosti. Treba li još reći da sličnu psihologiju dijele i »Dinamovi« igrači? Koliko puta smo ih vidjeli pognute glave i poražene od objektivno slabijeg protivnika kojega su podcjenili? Istina, vidjeli smo »Dinamo« kako pobjeđuje i bolje od sebe. Nadamo se da će se u »Dinamu« shvatiti i ostvariti to da »Dinamo« ne smije izgubiti utakmicu od slabijeg kluba. Za takve poraze nema nikakvog opravdanja. Nitko i nikada neće »Dinamu« zamjeriti poraz od momčadi koja je objektivno i uvjeljivo bolja.

Medutim, mislim da je zaista došlo vrijeme da se »Dinamu« nikako više ne oprašta olako i bezrazložno gubljenje utakmica i prvenstava.

»Dinamovi« igrači dobro su plaćeni profesionalci. Plaćeni su bolje od ljudi o kojima se objektivno misli da mnogo zaraduju. Te igrače plaća publika svojim posjetom. Oni stoga moraju igrati tako dobro koliko im to dopuštaju fizičke sposobnosti. Igrači na terenu jednostavno nemaju pravo na klonulost, zbumjenost i držjemež. Previše smo često gledali »Dinamo« kako nemodno kruži oko lukava postavljenog »bunkera«. Nadalje, ljudi u »Dinamu«, čini se, i nisu svjesni što »Dinamo« znači narodu u provinciji. Ljubav i gotovo fanatično povjerenje ne smije se izigrati. Ako je potrebno da netko oide iz »Dinama«, da netko bude kažnjen, da netko dode, tada sve te solucijs valja uzeti u obzir i učiniti ono što je neizbjegljivo. »Dinamo« nije javno iznio svoj program pred hrvatsku javnost. Taj program očekujemo. Očekujući pozitivni program, očekujemo i njegovo ostvarenje. Kad sam prošlog ljeta razgovarao s »Dinamovim« igračima i pitao im bi li smatrali normalnim i potrebnim da u dosadnim karentama čuju neko predavanje o književnosti, povijesti itd., gledali su me zburno. Meni se pak čini da bi igračima, a i ljudima u klubu, i te kako trebalo emocionalnog i intelektualnog situiranja u sredinu koju zastupaju na zelenom polju.

Naime, klub, bilo koji klub, pa tako i »Dinamo«, osim profesionalnih pretpostavki za igranje nogometa mora imati i nešto više. To »nešto više« jest svijest o ovisnosti o sredini i dostoanstvu sredine koju zastupaju.

Pravi, veliki klubovi tu svijest o dužnosti da se bore do kraja imaju. No ta svijest nije nešto što se može kupiti ili mehanički ucijepiti u pojedinca. Tu svijest treba izgraditi, ona mora izrasti iz najplementijih odrednica jedne sredine i jednog naroda.

»Dinamo« financijski, kažu, vrlo dobro stoji. No dobra financijska situacija nije i ne može biti zamjena za nogometne uspjehe. Uostalom, ako je financijska situacija sada dobra, uz nogometne uspjehe bila bi — briljantna.

Nogometna igra danas nije mistika, nego industrija. I tako se treba ponašati. Ako »Dinamo« nije slao stručnjake na specijalizaciju, on to dugoročno mora učiniti. Uostalom, u »Dinamu« moraju biti ljudi koji točno i određeno znaju što hoće, oni moraju izvršavati to što hoće i za uspjehe se moraju nagradjivati, a za neuspjehe kažnjavati.

Ovaj bi članak bio krivo shvaćen ako ne bi mobilizirao i publiku i igrače. Povjerenje koje još jednom dajemo igračima, ovaj se put ne smije izigrati. U redu, ne mora »Dinamo« neumitno biti prvi, ali mora se boriti da to bude. Drugi smije biti samo ako je prvi bolji od njega.

Zlatko Markus

PRIJEDLOG ZA IZMJENU I NADOPUNU NACRTA AMANDMANA USTAVU SR HRVATSKE

AMANDMAN I

1. Hrvatski narod, čuvajući i nastavljajući povijesni kontinuitet hrvatske države i domovine, u skladu sa svojim težnjama za punom nacionalnom suverenostu, u narodnooslobodilačkom ratu i socijalističkoj revoluciji ostvario je svoju nacionalnu državu — Socijalističku Republiku Hrvatsku.

Polazeći od prava na samoodređenje, uključujući i pravo na odcjepljenje, radi zaštite svoje nacionalne nezavisnosti i slobode, izgradnje socijalističkog društva i zaštite zajedničkih interesa hrvatski se narod dobrovoljno udružio s ostalim bratskim narodima u zajednicu ravno-pravnih naroda — SFRJ.

2. SR Hrvatska je suverena nacionalna država hrvatskog naroda.

3. SR Hrvatska samoupravna je zajednica i domovina svih svojih građana: Hrvata, Srba u Hrvatskoj i pripadnika drugih naroda i narodnosti koje u njoj žive.

Građani SR Hrvatske jednaki su u pravima i obvezama bez obzira na narodnost, rasu, vjeroispovijest i uvjerenje.

Samoupravna, demokratska prava građana i radnih ljudi nepovrediva su, neotudiva i nezastariva.

4. U SR Hrvatskoj službeni je jezik hrvatski jezik.

5. Himna SR Hrvatske je »Lijepa naša domovino«.

6. Zastava SR Hrvatske je narodna hrvatska trobojnica crveno-bijeli-plavi s crvenom zvijezdom petokrakom u sredini.

7. Grb SR Hrvatske je povijesni hrvatski grb: štit s 25 crvenih i bijelih polja, s crvenim početnim poljem, s morem i suncem, okružen vijencem klasja s nakonjem na dnu i crvenom petokrakom zvijezdom na vrhu.

8. Glavni grad SR Hrvatske je Zagreb.

9. Protivustavan je svaki čin kojim se narušava suverenitet, identitet i integritet SR Hrvatske ili povreduju nacionalni simboli i obilježja državnog vrhovništva.

AMANDMAN IV

1. U SR Hrvatskoj svi su narodi i narodnosti ravno-pravni i razmjerno zastupljeni u predstavničkim, samoupravnim, upravnim i izvršnim tijelima.

2. Osigurava se pravo na slobodno i ravnopravno izražavanje nacionalnih osobitosti Srba u Hrvatskoj i pripadnika drugih narodnosti koje žive u SR Hrvatskoj.

Utvrđuje se njihovo pravo na uporabu nacionalnih obilježja i na slobodno udruživanje u svrhu razvijanja kulturnih osobitosti. Pripadnici tih naroda i narodnosti imaju u mjestima gdje žive pravo na odgojno-obrazovnu i kulturnu djelatnost na svome jeziku. Uvjeti za organiziranje odgojno-obrazovne i kulturne djelatnosti na tim jezicima određuju se zakonom.

AMANDMAN VI

dodata se na kraju točke 1:

Ostvareni dohodak godišnje proizvodnje i sveukupni rezultat poslovanja temelji su za utvrđivanje prihoda u osnovnoj organizaciji udruženog rada i osnovica prava radnika na razdoblju dohotka.

Neotudivo je pravo organizacije udruženog rada na prisvajanje sveukupnog dohotka. Organizacije udruženog rada iz ukupnog dohotka podmiruju zakonom utvrđene obveze prema društvenim zajednicama.

Dodata se na kraju točke 3:

Protivustavan je svaki čin kojim se izrabljuje tuđi rad

na osnovi kreditnog ili nekog drugog ugovora ili trgovinom novcem i devizama.

Dodata se ova točka:

16. SR Hrvatska osigurava i potiče gospodarski razvitak Hrvatske, štiti integritet nacionalnog gospodarstva u sklopu zajedničkog gospodarskog sustava SFRJ i svjetskog tržišta.

17. SR Hrvatska svoje obveze prema SFRJ utvrđuje dogovorom s drugim republikama i isplaćuje izravno u obliku republike kvote.

Porezi i doprinosi na teritoriju SR Hrvatske određuju se republičkim zakonima.

Carinska zaštita kao dio razvojne gospodarske politike utvrđuje se međurepubličkim dogovorom.

18. SR Hrvatska vodi samostalnu emisionu politiku razmjerno društvenom proizvodu SR Hrvatske, a međurepubličkim dogovorom na razini federacije osigurava se jedinstvo valute i paritet važenja.

19. SR Hrvatska štiti na svome području sredstva za proizvodnju, minuli rad, od razaranja i umanjenja njihove vrijednosti (sučanstva stvari).

20. Sva prirodna bogatstva: rudno blago, more, rijeke i jezera, šume i drugi izvori na teritoriju SR Hrvatske spadaju u društveno dobro SR Hrvatske i zaštićena su posebnim zakonima. Spomenici kulture na području SR Hrvatske neotudivo su i javno društveno dobro SR Hrvatske i posebnim su zakonom zaštićeni.

21. Protivustavan je svaki čin kojim bi monopolsko organizacije udruženog rada ugrožavale standard građana i interesu drugih društvenih i radnih organizacija. Dijelatnost monopolskih organizacija regulira se posebnim republičkim zakonom.

AMANDMAN X

dodata se ova točka:

9. Ne podliježe oporezivanju dohodak zemljoradnika ako je niži od zakonskog minimalnog osobnog dohotka radnika u organizacijama udruženog rada.

AMANDMAN XI

dodata se točka 2 s time da točka 2 postaje točka 3:

2. Osnovne organizacije udruženog rada imaju pravo na jamstvo za inozemne kredite i najam sredstava i predmeta rada u zavisnosti o ostvarenim rezultatima i

savezne zajednice. Glede ratne pripreme i operativne uporabe za zaštitu integriteta SRH i SFRJ od vanjske agresije one su pod zapovijedištvom Vrhovnog komandanta oružanih snaga SFRJ i pod upravom Državnog sekretarijata za narodnu obranu, a glede djelatnosti i života na teritoriju Republike pridržavaju se ustavnih i zakonskih odredaba i odluka vrhovnih tijela Socijalističke Republike Hrvatske.

Građani SRH služe vojnu obvezu na teritoriju svoje Republike. Odstupanja od tog načela mogu biti samo iznimna u zakonom predviđenim granicama.

Republika obavlja zakonom odredene poslove za potrebe Oružane sile SFRJ; brine se o razmjernoj zastupljenosti naroda i narodnosti u starješinskom sastavu Oružanih snaga SFRJ.

5. Teritorijalna obrana dio je jedinstvenog sustava narodne obrane i oružanih snaga SRH i SFRJ i najširi oblik organiziranja oružanog narodnog otpora. U rasporedu starješinskog kadra u teritorijalnoj obrani primjenjuje se načelo razmerne zastupljenosti naroda i narodnosti u Republici.

Teritorijalnom obranom u miru i u ratu zapovijeda Glavni štab narodne obrane, što ga imenuje predsjedništvo Sabora Socijalističke Republike Hrvatske.

6. Građanska zaštita oblik je općenarodne obrane za pripremu građana, radnih i drugih organizacija i društveno-političkih zajednica za zaštitu i spašavanje pučanstva, kulturnih i materijalnih dobara od ratnih razaranja i od elementarnih i drugih nepogoda u miru.

7. Savjet narodne obrane SR Hrvatske upravlja svećuljapnim pripremama općenarodne obrane na području SR Hrvatske.

Savjet narodne obrane usklađuje pripreme i djelatnost teritorijalne vojske i operativnog dijela oružanih snaga na području SR Hrvatske. U tu svrhu Savjet narodne obrane može osnovati i posebno tijelo, imenovanje kojeg potvrđuje Vrhovni komandant oružanih snaga SFRJ.

Savjet narodne obrane Republike daje suglasnost Generalstvu i Saveznom sekretarijatu narodne obrane na prijedloge Vrhovnog komandanta oružanih snaga SFRJ za postavljanje vojnih zapovjednika na položaj generala (admirala) na području SR Hrvatske.

Savjet narodne obrane brine se da se izgradnja svih dijelova oružanih snaga narodne obrane, a posebno pripreme cijelokupnog pučanstva, putem školske iz-

27. listopada u Zagrebu Izvršni je odbor Matrice hrvatske raspravio Nacrt amandmana ustavu SR Hrvatske i Saboru SR Hrvatske podnio prijedloge za izmjenu i nadopunu tog Nacrtu što ih objavljujemo.

Objavljujemo i obrazloženje Izvršnog odbora uz prijedlog za izmjenu i nadopunu Amandmana XXIV o narodnoj obrani.

dostignutim stupnjem razvijenja, a u skladu sa završnim računom i smjerovima razvijenja u društvenom planu SR Hrvatske.

AMANDMAN XVI

točki 8. dodaje se novi stavak, te nova točka 10, tako da dosadašnja točka 10 postaje točka 11:

8. Nastavni planovi i programi istovrsnih opće obrazovnih i strukovnih škola u SR Hrvatskoj u načelu su jedinstveni.

10. U svrhu izobrazbe odraslih građana Republika potiče, te preko općina i radnih organizacija osnivanje i djelovanje posebnih obrazovnih ustanova, knjižnica, kulturnih i omladinskih domova.

AMANDMAN XXII

u točki 1 namjesto drugog stavka dodaje se:

SR Hrvatska svojom razvojnom gospodarskom i kulturnom politikom osigurava zapošljavanje svim radno sposobnim građanima u SR Hrvatskoj, i osigurava uvjete za povratak građana SR Hrvatske iz inozemstva.

AMANDMAN XXIV

dodata se izmjene i dopune (masno otisnutim slovima) tako da tekst glasi:

1. Neotudivo je pravo i dužnost hrvatskog naroda i svih državljana SR Hrvatske da štite i brane nezavisnost, suverenost, teritorijalni integritet i Ustavom utvrđeno društveno i političko uređenje Socijalističke Republike Hrvatske i Socijalističke Federativne Republike Jugoslavije.

2. Socijalistička Republika Hrvatska sudjeluje ravnopravno s drugim republikama i autonomnim pokrajnjama u utvrđivanju i u provedbi politike narodne obrane SFRJ; u određivanju izgradnje, opskrbe i upotrebe svih dijelova oružane sile i općenarodne obrane.

U tu svrhu Socijalistička Republika Hrvatska određuje svoje predstavnike u Savjet narodne obrane SFRJ i u druga odgovarajuća tijela.

3. Republika u skladu s osnovama sustava narodne obrane ureduje narodnu obranu, ustrojstvo i upravljanje teritorijalnom obranom i građanskim zaštitom; određuje način i oblike priprema za ratno stanje, upravlja narodnim otporom na području Republike i usklađuje tu djelatnost s drugim republikama.

4. Operativne snage narodne obrane, kopnena vojska, ratno zrakoplovstvo i ratna mornarica Oružanih snaga SFRJ na području Socijalističke Republike Hrvatske, dio su jedinstvenog sustava narodne obrane Republike i

brazbe i drugim sredstvima, obavlja na podlozi hrvatskih povijesnih ratnih i pomorskih tradicija, u prvom redu na tradicijama zajedničke borbe hrvatskog i svih ostalih naroda u narodnooslobodilačkom ratu i socijalističkoj revoluciji.

8. Organizacije udruženog rada i druge organizacije u ustanove ostvaruju prava i dužnosti obrane zemlje u skladu sa zakonom, planovima i odlukama društveno-političkih zajednica, te osiguravaju sredstva za one mjeru narodne obrane, koje su u njihovu djelokrugu.

9. Općina u granicama svojih prava i dužnosti uređuje općenarodnu obranu, usmjerava pripreme mjesnih zajednica i drugih organizacija, a u ratu upravlja oružanim narodnim otporom.

10. Službeni je jezik u vojnim jedinicama na području SR Hrvatske hrvatski jezik.

Pravo je građana Socijalističke Republike Hrvatske da se služe hrvatskim jezikom i kad služe izvan SR Hrvatske u jedinicama Oružanih snaga SFRJ.

Organji Oružanih snaga obvezni su da s građanstvom, radnim i drugim organizacijama te s društveno-političkim zajednicama na području SRH saobraćaju na hrvatskom jeziku.

AMANDMAN XXV

dodata se točki 2 kao drugi stavak:

U tu svrhu SR Hrvatska međurepubličkim dogovorom osigurava svoj udjel u diplomatskim predstavništvima i u svim tijelima za vodenje vanjskih poslova SFRJ.

Dodata se točki 2 kao četvrti stavak:

SR Hrvatska radi što boljih gospodarskih i kulturnih veza s inozemstvom i svojim iseljeništvom otvara konzularna i druga predstavništva SR Hrvatske u drugim državama.

Dodata se točki 3:

Sabor SR Hrvatske saziva svake pete godine Općehrvatski sabor, na kojem se raspravljaju gospodarska i kulturna pitanja od posebnog interesa za hrvatski narod u domovini i svijetu.

NOVI AMANDMAN XXXIV

Grad Zagreb kao glavni grad SR Hrvatske ima poseban status koji se regulira republičkim zakonom.

NOVI AMANDMAN XXXV

Državljanstvo SR Hrvatske uređuje se zakonom. Državljanstvo SR Hrvatske stječe se po načelima zavjajnosti ili podrijetla, a u drugim slučajevima po odredbama zakona o državljanstvu.

OBRAZLOŽENJE UZ PRIJEDLOG ZA IZMJENU I NADOPUNU AMANDMANA O NARODNOJ OBRANI

U Nacrtu promjena u Ustavu SR Hrvatske učinjen je znatan korak, u odnosu na dosadanje stanje, u utvrđivanju prava i dužnosti Republike u pitanjima narodne obrane.

No, unatoč tome, obuhvaćena su ta pitanja u Nacrtu na polovičan, nedosljedan i nezadovoljavajući način. Predložena rješenja u amandmanima, ne samo da ne osiguravaju suverenost hrvatskoga naroda i SR Hrvatske na području narodne obrane, nego tu suverenost krne do te mjeru da je zapravo ograničavaju i dovode u pitanje, s obzirom na ulogu oružane sile u svim društvenim sustavima i u svim vremenima.

Takav zaključak proizlazi iz slijedećih činjenica:

- 1) Uopće se ne govorи o udjelu Republike u utvrđivanju politike narodne obrane, čak ni u mjeri kako je to predviđeno za isto tako osjetljivo područje vanjske politike. Drugim riječima, nije predviđeno sudjelovanje SR Hrvatske u utvrđivanju doktrine narodne obrane, te u odlučivanju o izgradnji, opskrbni i upotrebi svih dijelova oružane sile i općenarodne obrane, što je od daleko-sežne važnosti i političke i gospodarske i obrambene, kako za mirnodopsko tako i za ratno stanje.
- 2) Ničim se ne ureduje odnos između operativne vojske, koja je glavna sila i stožerni dio narodne obrane, na teritoriju Republike — u miru i u ratu — prema predstavniciima narodnog i državnog suvereniteta SR Hrvatske, te njihov odnos prema vojsci;
- 3) Za teritorijalnu obranu koja je sva u djelokrugu Republike, kaže se da je »dio oružanih snaga Jugoslavije«, što bi s obzirom na primjedu pod 1) i pod 2) moglo značiti i mogućnost njezina izdvajanja iz republičkog suvereniteta, a nasuprot tome ništa se ne govorи o tome da i operativne jedinice treba da budu, dotično da u danim okolnostima postanu, sastavni dio teritorijalne, općenarodne obrane;
- 4) Ustavom treba zajamčiti jedno od najosnovnijih demokratskih prava: da građani služe vojnu obvezu u svojoj republici i da zapovjedni jezik u vojski bude jezik njihova naroda, tj. da službeni jezik u vojski na teritoriju SRH bude hrvatski.

Za ta se demokratska načela komunistički pokret borio u predrevolucionarnо doba i ona su bila ostvarena za vrijeme NOB-e. Njihovo oživotvorene danas bilo bi politički najbolja i moralno najčvršća podloga za predvodnu koncepciju općenarodne obrane.

Od načela služenja vojske u svojoj republici moglo bi se odstupati samo iznimno, zbog opravdanih operativnih razloga (npr. ako nema svih vrsta jedinica ili dovoljno stručnog kadra).

Što se tiče jezika, nikakvi razlozi ne mogu biti smetnja da se pitanje od tako dalekosežnog značenja riješi na jedino ispravan način.

Ako se još uvijek zbog operativno-tehničkih razloga smatra da u kopnenoj vojski i u zrakoplovstvu službeni, zapovjedni jezik mora još neko vrijeme biti »jedinstveni« tj. srpski, onda treba postaviti zahtjev da u ratnoj mornarici službeni, zapovjedni jezik bude hrvatski, i to ne samo stoga što je ona gotovo sva na hrvatskom teritoriju i što se može razvijati u prvom redu na hrvatskim pomorskim tradicijama, nego i zato da bi se na taj način u JNA i u praksi dokazala, vjerodostojnost načela bratstva i pune ravnopravnosti naroda SFRJ.

5) Ne samo zbog osiguranja nacionalnog i republičkog suvereniteta, nego i zbog same biti i potreba općenarodne obrane, tj. radi čuvanja i osiguranja nezavisnosti i integriteta SRH i SFRJ, valja predvidjeti da se izgradnja svih dijelova oružane sile i narodne obrane na teritoriju SRH vrši u prvom redu na podlozi povijesnih ratnih i revolucionarnih tradicija hrvatskog naroda, što je osobito važno za pomorstvo, koje se u devet desetina izgraduje na hrvatskom povijesnom i etničkom teritoriju.

6) Na kraju, smatramo da bi u vrijeme kad se ustavno utvrđuje ideja općenarodne obrane, kojom se vojna izgradnja i obrambena politika dovodi u sklad s nezavisnom, miroljubivom i nesvrstanom politikom SFRJ, te sa samoupravnim socijalističkim poretkom u našoj više-narodnoj zajednici, trebalо zamijeniti naziv Jugoslavenska narodna armija, za operativnu vojsku, s nazivom Oružane snage SFRJ. Ne može biti dvojbe da je naziv JNA bio uveden u doba kad su počele centralističko-unitarističke tendencije, kad se i njime htjelo »pre-vladaćim« republički značaj Narodno-oslobodilačke vojske stvorene u tijeku NOB-a i socijalističke revolucije, koja je u svakoj republici nosila nacionalne značajke i bila pod zapovjedništvom glavnog štaba republike, što nije nimalo smetalo da takve republičke vojske budu sastavni dio zajedničke NOV naroda Jugoslavije pod zapovjedništvom vrhovnog štaba NOV i POJ, dotično Vrhovnog komandanta maršala Tita.

Opovedanost prijedloga da se naziv JNA zamjeni s nazivom Oružane snage SFRJ proizlazi i iz činjenice što i po sadanjim ustavnim odredbama postoji naziv Vrhovni komandant oružanih snaga SFRJ.

VLADO GOTOVAC

OPASNA BLIZINA SUPROTNOSTI

U prijelomnim zbivanjima nema odmahivanja rukom, jer i najveća glupost može zaigrati kobnu ulogu: Sve biva važnim! Najveću opasnost za pravi radikalizam predstavlja disperzija djeđovanja koja ga iscrpljuje. Staro uvijek koristi opću trmom, opće odbijanje novog: posvuda stabilnost i spokoju pružaju otpor njezinoj neizvjesnosti.

Postoji i bijeg kao rješenje: U azilu individualizam i strah pretvaraju u cvijet što omamljuje. Ljepota i mudrost koju bijegunci stvaraju često imaju i svoju gorčinu, ali kao ironiju ili čak prezir prema buci bojovnika: svodeći njihove pothvate na površnost i prostotu, a svečanosti i žrtve na pijanstvo i neznanje.

(Postoji također i poučavanje u ime zadnjih pitanja, poučavanje bez rizika odgovornosti, s vječnošću pretvorenom u zavjetrinu: gdje veličina riječi oslobođa svakog grijeha!)

I u jednom i u drugom odgovoru na poziv dramatičnog trenutka moguć je humor sa svim njihovim osebinama: žestok i turoban, hladan i sažalan.

Mi sada sudjelujemo u takvim zbivanjima i živimo takve sudbine: u Hrvatskoj, u cijeloj Jugoslaviji. Novo počinje napadati, staro na sve strane organizira krize preko kojih bi se novo moralo suzbiti, onemogućiti i likvidirati. Bilježeci sve kronika ne gubi povijesno dosta-janstvo: posebno kad je teško, kad je nemoguće razlikovati smiješno od kobnoga!

U svakom događaju vreba dramatičan obrat ili dramatično ostajanje na istom. Jer što je danas tako komično da sutra ne bi moglo biti sveto?

Prije nekoliko mjeseci na jednoj sjednici Gradske konferencije SK Zagreba burnim pljeskom dočekana je obavijest da je drug Marinko Gruić odustao od sudjelovanja u raspravi. Ta radost prisutnih treba se shvatiti kao vedra kritika mnogih njegovih istupa: oni su svi sa-brani u jedan trenutak humora. Ali bez ikakvih posljedica! Već sutra je Marinko Gruić s netaknutom ozbiljnošću nastavio svoj i ranije nekoliko puta veselo ili tužno osporeni posao.

To nije pitanje njegove ustrajnosti, to je pitanje ustrajne potrebe za njegovim uslugama: preko njega može se sve reći i ništa od toga ne mora postati obavezno! On je prihvatio ulogu govornika koji ne zna što će biti s riječima koje izgovara. I zato može postati smiješan ne izgubivši ništa.

A Marinko Gruić sve to ne opaža: on čak daje ispravke za tisak (vidi »Borbu« od 27. listopada i pun humor komentar u »Vjesniku« od 29. listopada), ispravke u kojima se samo po-većava komična zbrka oko njegovih izjava. Govoreći o suverenitetu SR Hrvatske, da bi obranio prijedloge komisije za amandmane, samo je povećao njihovu neodrživost i nesporazume s njima. Jedino je bio jasan tvrdeći da

»Hrvatski tjednik« svojim prijedlozima »ospava nacionalna prava srpskog naroda«. Ali nitko drugi više ne bi ni ponovio tu ocjenu za koju smo u nekoliko navrata pokazali da je besmislena. Marinka Gruića to ne može zbiti, jer njegov posao i nije u tome da govori zasnovane stvari!

A mi se smiješnom ipak ne možemo smijati. Ne samo zato što se toliko ponavlja, nego još više zato što se pretvara u tako ozbiljne po-stupke, da nas zastrašuje. Nema tog smisla za humor koji ne bi zapao u tjeskobu čitajući ovu zabranu:

**»ELEKTROPRIVREDA« ZAGREB
POGON HE »GOJAK« OGULIN**

Broj: 1000/1971.

22. X-1971. god.

Radno mjesto:

U posljednje vrijeme uočeno je da neki radnici ovog Pogona rasturaju na radna mjesta (konkretno na uklopnicu) pojedine časopise i li-stove u kojima imade članaka po sadržaju anti-socijalistički kao napr. »HRVATSKI TJEDNIK«, »TELEGRAM«, »KONCIL« i drugi.

Na posljednja dva sastanka Ogranka SK-a raspravljalo se o tim pojavama i zaključeno je, da se pismenim putem upozore radnici Po-gona na te negativne pojave. Isto tako ozbiljno se zamjera radnicima koji donose takve li-stove i časopise na radna mjesta bez da su se predhodno konzultirali sa odgovornim ruko-vodiocima pogona i društveno političkim or-ganizacijama.

U vezi gornjeg ZABRANUJE SE donošenje takvih listova i časopisa na radna mjesta ovog Pogona.

U koliko međutim neki od radnika unatoč upo-zorenju i dalje rasturaju ovakve i slične li-stove i časopise, a da predhodno o tome ne do-govore sa nadležnim, biti će pozvani na od-govornost.

Direktor:

(potpis nečitak)

Ma koliko izgledalo nevjerojatno, sve biva ozbiljno! Toliko su se približili smiješno i opa-sno da već postaje bespredmetno napadati čak i besmislice.

Ali nije samo revnosna poslušnost dovela do ove zabrane. To je žurba iz uvjerenja: žurba onih koji nastoje suzbiti promjene u našem društvu. Nepismenost ne umanjuje zlokobnost ovog dokumenta »čvrste ruke«. Za ukidanje slobode nije potreban dobar stil! Naprotiv!

I zabrana ne postaje smiješna kad zamislimo radnike koji kod kuće čitaju ono što ne smiju pokazati na radnom mjestu. Tako se samo potvrđuje njena efikasnost, što znači njena opasnost.

14 trenutak kulture

KOMUNIST

(u br. od 28. X.)
zabrinuo se u član-
ku »Iskrivljavanje
čovjekstva stanovi-
toga Gojka Jakov-
čeva (dalje: G. J.),

pokazavši kako mu je insinuacija draža od argumenta, izvršanje smisla tudihi riječi draga metoda, a insinuacija put do političke diskvalifikacije i objede; sve to potkrijepljeno je zaklinjanjem na Program SKJ i načela samoupravnog socijalizma, s jasnim ciljem: ukazati kako »mračnjaštvo« i »stari protivnici« — dižu glave. Dakako, u SR Hrvatskoj, jer zvoni na uzbunu (na čitavoj stranici i po) zbog članka sv. doc. dr. S. Obada — o priručnicima i nastavi povijesti — objavljenog u 3. broju »Zadarske revije«.

No, nedvojbeno je: političkom diskvalifikacijom tobožnjih Obadovih »stavova«, KOMUNIST se, perom G. J.-a, obračunava sa svima koji ističu nužne promjene u, pogotovo, nastavi **povijesti** u nas. Kako je, ipak, ne usuđuju obijediti sve, čine to »na mala vrata«. Vrlo prozirno.

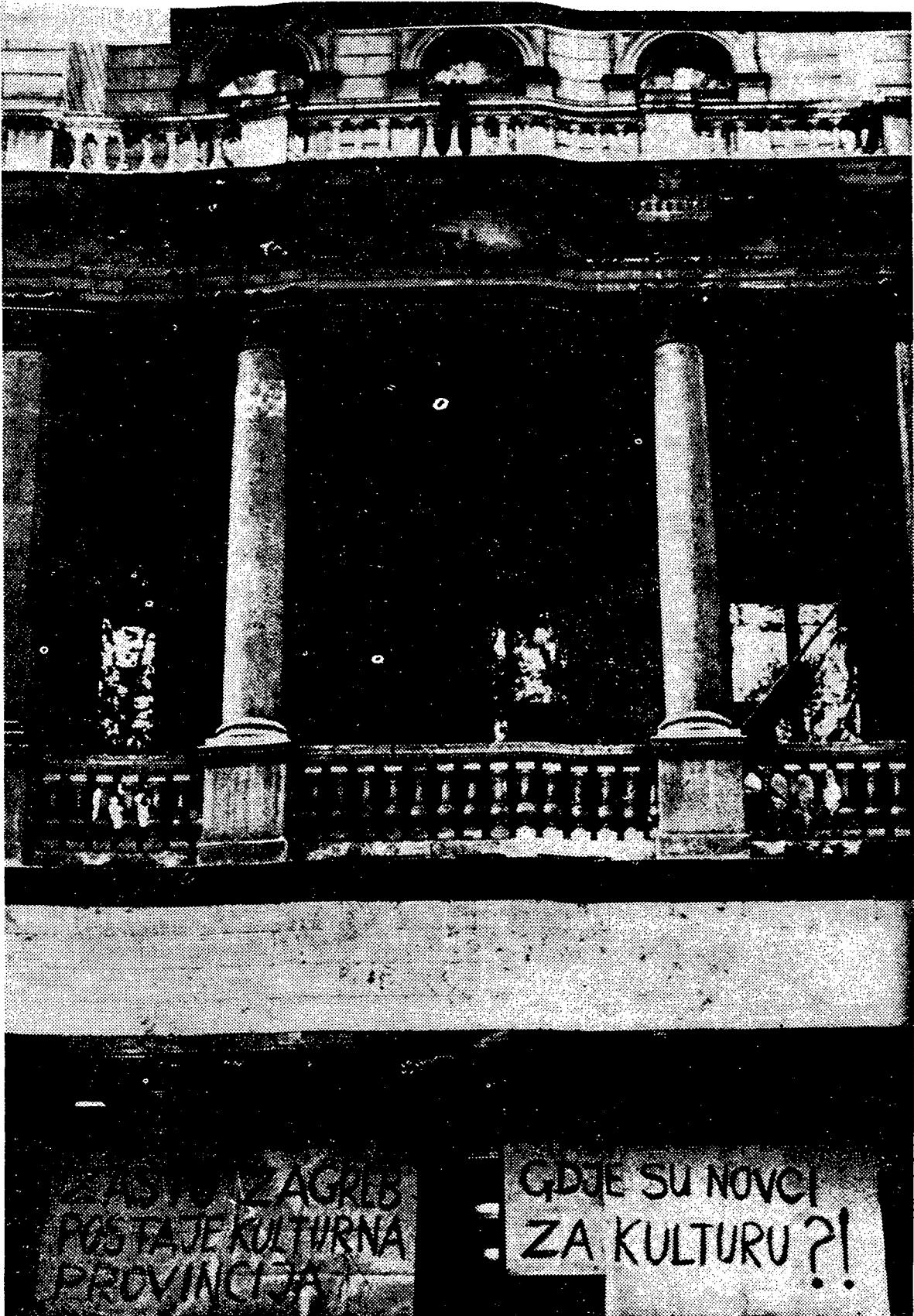
Što je »ustvrdio« G. J.? Neki primjeri: kad dr. S. O. kaže da se u Austro-Ugarskoj i staroj Jugoslaviji školskim priručnicima i odnarođivalo, a da se u unitarističko-centralističkom poslijeratnom razdoblju učenicima govorilo da im je domovina Jugoslavija, a ne i Hrvatska, sveznajući se ideolog G. J. pita gdje se to učenicima govorilo »da im domovine NIJE (ist. aut.) Hrvatska nego Jugoslavija?« G. J. međutim zna da se nigdje **eksplicitno** nije pisalo da Hrvatska NIJE domovina, zna i to da dr. O. to nije mislio, a znaće i to — ili ako »ne zna« nek se u knjigama uvjeri — da je Hrvatska, eto tako, sve nekako »slučajno« — bila čim je manje moguće spominjana. No, njemu nije do istine: on je iskrivljuje da bi dr. O. upitao da li »nama, gradanima SFRJ, Jugoslavija nije domovina?« I dalje: kad dr. O. konstatira da se »gajio jugoslovenski socijalistički patriotizam dok se Hrvatska sve manje (slučajno) spominjala, G. J. poteže Program SKJ u kom je, kaže on, taj patriotizam »jasno formuliran«; no, nije teško zaključiti da on podvaljuje: »zaboravio« je da je misao i smisao tog patriotizma u Programu jedan i jasan, a da dr. S. O. misli na sve ono što se iznje skrivalo da bi moglonegirati entitete nacija u višenarodnoj SFRJ.

No, G. J. za Programom kao autoritetom koji bi spasio njegove podvale poseže zbog insinuacije: u danima donošenja Programa, zna on, protiv njega su bili »birokrati, centralisti, staljinisti, informbiroović, šoviništi i ostali njima slični«, ali »ne zna« što je tada o njemu mislio dr. S. O., no danas mu »nije blagonaklon«. Tako: dr. Obad o praksi, a G. J. o Programu! Zašto? Stoga što o praksi nema što reći, ili da bi proturio da je netko protiv Programa?

Međutim, G. J. pokazuje kako radije čita Rozentala nego Program: kad dr. S. O. konstatira činjenicu da je u srpskim priručnicima »zapostavljen državnopravni položaj Hrvatske u Ugarskoj« (između ostalog), G. J. radošno utvrđuje da dr. Obad nije precizirao (!) da je riječ o »feudalnoj Hrvatskoj«. G. J. tek na prvi pogled žali što povijest od pamтивjeka do danas nije i povijest samoupravljača i oslobođena čovjekja: zapravo bi stršno htio da se o stoljećima hrvatske povijesti SUTI — stoga jer je, naravno, »feudalna!« Takoder: kad se, na drugom mjestu, dr. Obad zalaže da se »jače naglase istaknuti knezovi i kraljevi« — G. J. podmeće da on o njima »brigu brine« (a ne, dragi čitaoci, o kmetovima i proleterima!), jer, dakako, G. J.-u ni ne pada na pamet da je hrvatska historiografija dobrano odmakla od toga da, govoreci o povijesti naroda, govoriti samo o »knezovima i kraljevima«. No, i to nije zbog historiografije, zbog istine, nego zbog diskvalifikacije, i to ne samo dr. Obada:

Kad ovaj, s pravom, konstatira da su ličnost i djelo S. Radića bili do sada u nastavi jednostrano tumačeni — G. J. o istom Radiću nalazi vrijedno zaključiti tek to da je »antikomunist i kontrarevolucionar«, no zato da bi čitaocima KOMUNISTA prenio važnu istinu: »da je u seljačkim masama koje su išle za Radićem, van svake sumnje, bilo i (ist. aut.) progresivnih snaga! Dakle, »van svake sumnje je ideologu i znanstveniku G. J.-u da je bilo I PROGRESIVNIH u pristašama Radića koji je — to je notorno no nije i spomenuto — nekoliko godina do smrti bio vodom, gotovo sveukupnog hrvatskog naroda u borbi protiv nacionalnog tako i socijalnog ugnjetavanja. S onim »i, G. J. »ispod žita« protura misao da je ostali dio — dakle većina — bila reakcionarna, konzervativna itd.

Bit će da je G. J.-u do ove teze osobito stalo. Na sve ostalo: što se dr. Obad proglašava nastavljačem Mačekove političke metode (protujugoslavenske, dakako); što se G. J. uznenireno pita »zar u nacionalnoj povijesti ima primjera samoupravljanja?« — da bi opet dospio do teze da je treba prešutjeti; gdje dr. Obad tek u jednom ulomku umjesto SFRJ kaže »samoupravna zajednica naroda i narodnosti« a G. J. mu podmeće da samo ime Jugoslavije **prešućuje** — sve to neka čitaoci sami prosude, a dr. Obad i drugi povjesničari odgovore. Nas zanima: stoji li KOMUNISTiza teze svoga suradnika G. J.-a da je većina hrvatskog naroda između dva rata bila reakcionarna?

Jedan kulturni skandal spriječen je u posljednjem trenutku. Sudskom presudom morali su članovi kulturno-umjetničkog društva »Ivan Goran Kovačić« napustiti svoje prostorije na Zrinjevcu a da im nitko nije osigurao drugo mjesto za okupljanje i rad. Studenti su (u pismu Dražena Budiša podpredsjedniku grada Ivi Vrhovcu) javno zaprijetili demonstracijama i — organi koji su trebali provesti deložiranje dobili su zapovijed da odustanu od svog nesimpatičnog posla, a mladim umjetnicima-amaterima obećano je sto milijuna starih dinara i nove prostorije.

Tako se, eto, pokazuje da odgovorni čimbenici mogu (kad hoće) nešto učiniti za kulturni život ovog grada i ove republike. Pokazuje se da umiju biti brzi i spretni samo kad to žele. Treba ih, prema tome, s vremenom na vrijeme trgnuti iz njihove blage samoupravne nirvane, probuditi u njima konstruktivne želje. Treba poželjeti da spavači ne čekaju na reski zvuk masovnog budilnika.

Prvi i ne baš tako davni nagovještaji da će tijekom ove godine biti održan Kongres kulturne akcije u SR Srbiji obrazdovao je kulturne radnike i općinstvo, koje je još uvijek bilo podosta zburjeno stanovitim sumnjičenjem najavljenog i još uvijek neodržanog Kongresa hrvatske kulture. S neskrivenom simpatijom i razumljivom značeljom bila je primana svaka nova vijest o najavljenom Kongresu u Srbiji, to više što su te vijesti bile rijetke, a i tako srođene da se do posljednjeg trenutka nije moglo s velikom sigurnošću reći koji se zadaci postavljaju Kongresu, pa ni što se sve od njega očekuje. Najpoznatiji književnici iz Srbije, jezikoslovcu, kritici, povjesnici i drugi kulturni i javni radnici nisu se gotovo ni oglašavali, a mnogi od njih nisu se pojavili ni na kongresnim tribinama u Kragujevcu. Njihovu odsutnost urednik beogradskog »Studenta« Milorad Vučelić pokušavao je doveći u svezu sa »situacijom kada se vrše svakodnevni napadi opticalne i zvanične štampe na list tih književnika i filozofa«, pa i sa situacijom »ogromnog broja zabrana, agresivnih mera«, koje »su sebi uzeli pravo organi, kršti čak i zakone i osnovne zakonitosti koje postoje, pravila i ponašanja u ovom društvu.«

Nemoć starih riječi i lomača

Brojnost manje poznatih umjetnika, kulturnih i znanstvenih radnika, te predstavnika gospodarstva, prosvjetnih i zdravstvenih ustanova nije unijela u rad Kongresa svježinu. Nemoć starih riječi o stariim problemima i nedoumicanima pomalo je potiskivala početna oduševljenja i zanose. Delegati su bili svjesni pomalo fantazmagorične situacije u kojoj se nalaze. Prvog dana Kongresa patetičnim tonom, za koji je bilo teško utvrditi potječe li od iskrenog nespokoja ili glumačke vještine, Mira Stupica je pitala: »Razmišljajući o mnogim zabrinutostima koje slušam, čitam ili slutim, pitam se kako smo smeli, kako smo uspeli da stvorimo jedan takav jezik privida, jezik zid, jezik neuhvatljiv za misao, jezik bez sadržaja, neumoran u svom nemanju što da kaže?« Drugog dana Kongresa, s očitim nespokojem i neprikrivenom malodušnošću, Dragiša Vitošević je govorio: »Jezik kojim govorimo to je zaista — evo vi ste se naslušali ovih dana! — nemušti jedan jezik prezasićen i stranim rečima i jednim činovničkim, administrativnim birokratskim duhom.«

Novi sklopovi rečenica nisu mogli prikriti stare, bezbroj puta ponovljene misli, ali ni kontradiktornosti kojima su obilovala pojedina izlaganja. Njima nije izbjegla ni Latinka Perović. U svojoj uvdonoj riječi ona je naglasila da bi »svako osporavanje nacionalnih kultura, ma i u vidu teze o izlinski i prevaziogenosti nacionalnih karakteristika kulture u socijalističkom društvu« značila »nametanje čitavom kulturnom životu karakteristika kulture najbrojnije nacije«, te da je »neprikosnovenno pravo svakog naroda da svoj jezik zove imenom kojim hoće i da ga razvija u onom vidu koji sam sebe smatra autentičnim«. Odmah potom ona je istakla »da ta pitanja ni u jednom trenutku ne mogu biti rešavana bez dogovora institucija svih republika u kojima se tim jezikom govorii, što u realnom životu zaista znači neizbjedno »nametanje čitavom kulturnom životu karakteristika kulture najbrojnije nacije«.

Ni sam predsjednik Srpske akademije nauka i umetnosti Velibor Gligorić nije znao, ili se nije potudio, da izbjegne ustaljeni način razmatranja i osude zavavne lektire, koja je izvan domaća književne i društvene kritike, tako da bez odgovornosti može da rasprostire i polupismenost, nehumanu sadržinu i kič. Ukrzo se pokazalo da na brzinu i bez truda sročene riječi mogu biti opasne. Isto dan kad je Velibor Gligorić govorio o nemoći književne i društvene kritike kad je u pitanju zabavna literatura, jedna grupa kragujevačkih srednjoškolaca pred kongresnom dvoranom spajvala je »Čik«, »Start«, »Adama i Èvu«. Ravnodušnost, pa i podsmijeh s kojim su to radili donekle upućuju na zaključak da taj zastrašujući čin spada u nespontani, organizirani dio Kongresa. U svakom slučaju taj čin spajivanja, više opasan nego naivan, naišao je na osudu delegata.

Otpor beogradskom centralizmu

Ovaj veliki skup u Kragujevcu, brojnost i raznovrsnost njegovih sudionika iznjo je na vidjelo neke probleme i nezadovoljstva, kojima se dotada više manje štjelo. Javnost koja je već navikla, pa čak postala umorna i depresivna od prigovora i kritika koje se upućuju Beogradu poradi njegove velike centralizirane političke i financijske moći, imala je prilike čuti brojne prigovore upućene iz raznih krajeva Srbije na račun beogradskog centralizma u kulturi. Tako se potvrdila stara, tako putu izgorevana istina da centralizam šteti svim narodima i da sputava stvaralačke sposobnosti onog naroda uime kojega se provodi. Miroljub Stoja-

NA MARGINAMA PRVOG KONGRESA KULTURE

nović iz Pirot s pravom je upozoravao: »Kultura Srbije, tj. srpskog naroda, nije kultura Beograda i Novog Sada, već nivo Nove Varoši, Prijepolja, Vraneša, Prokuplja, Uroševca, i zar je potrebno dalje nabrajati, kojima aktivnost velikih nije bila ni pristupačna ni naročito blagonaklonâ. On je i optuživao: »U doba urbanizacije ukinuli smo čitav niz pozorišta u Srbiji i to ne zato što smatramo da nam pozorište nije potrebno, već zato što smo materijalno bili stavljeni pred svršen čin, u jednom samoupravnom društvu... Akademija u Beogradu proizvodi glumice samo za Beograd. Pozorišta u unutrašnjosti dobiju i to vrlo retko samo ono što prestonica odbaci.« O dominaciji Beograda u izdavačkoj djelatnosti govorio je Dragoslav Živadinović iz Malog Črnica. Slobodan Jovanović iz Kruševca naglašavao je da je jedna od odrednica kulturne politike njegovog grada »demetropolizacija kulture«, pa je upozoravao da se demarkacione linije u kulturi mogu brisati jedino onda ako »unutrašnjost nije samo pukotrije metropole«, jedino onda »ako se razvijaju i ukršteni sistemi u oblasti kulture, sistemi koji ne kreću samo iz jednog mesta«. Svjestan tih činjenica, i sam potpredsjednik Skupštine grada Beograda Milan Vuksa priznao je da je »kulturni život Srbije u izuzetno visokom stepenu

nosti kakvih ima u jeziku na primer, ni u znatnoj meri zajedničko kulturno nasleđe u usmenoj i pisanoj književnosti, na primer, koji bi trebalo da se smatra kao srećna, a ne kao nesrećna okolnost.«

Sveučilišni profesor zalaže se za političku akciju

Svi smo mi bili svjedoci, žalosni svjedoci, činjenice unjetog i nasilnog postovjećivanja jezika i kulture različitih, iako po necemu i srodnih naroda. Na televiziji, u filmskim novostima, pa čak i na Radio-Zagrebu bio je uveden sustavno i smišljeno srpski jezik; hrvatski književnici iz Dubrovnika bili su izdvajani iz hrvatske književnosti; to se čini još i danas. Sto se razumjeva pod »zajedničkim kulturnim nasledjem u usmenoj i pisanoj književnosti«, mogao se tako uveriti svaki sudionik Kongresa listajući knjige izložene u predvorju kongresne dvorane. Mnoga hrvatske narodne pjesme uvrštene su u srpsku književnost, pa tako i Hasanaginica. Hrvatska bosančica dobila je oznaku srpske čirilice, ukrasni predmeti iz Splita iz 20. stoljeća svrstanti su u srpsko zlatarstvo i tako dalje i tome slično.

Iako sve to za Vojislava Đurića po svoj prilici spada u »normalno komunicira-

ponovimo njegovu tvrdnju: »Danas smo prilično daleko od onoga što je već bilo postignuto u prošlosti, npr. početkom ovog veka kada je književnost u svakoj oblasti gde žive Srbijama regionalna obitelj, ali se nije regionalno zatvarala već je svoje, iz zavičajnog tla izrasle plodove, spremno unosi u opštu fond nacionalne kulture. Granice između Srbije, Ugarske, Hrvatske, Austrije, Bosne itd., čak i u Turske, nisu bile dovoljne, kao prepreka. I čak se nije niko ozbiljno ni usudio da od njih pravi barijeru za kulturnu uzajamnost medju Srbima. Danas te stvari stoje drukčije, pomalo zato što živimo u eposi teritorijalizacije političke vlasti, a još više zbog institucionalizacije i birokratizacije u samoj kulturi... U Hrvatskoj se po negde — srećom ne svugde — pojavilo shvatjanje da tamošnji Srbijam je jezik i kulturi ne treba da budu Srbijam već pri-padnici druge nacije.«

Očito, Vuko je Pavićević imao pravo kad je s iste tribine nešto prije govorio: »Samo po sebi je jasno da je nacionalizam oblik agresivnosti, težnji za premoć, ali manje je jasna i čak i na prvi pogled paradoxalna sledeća teza brojnih psihologa, prema kojoj nacionalizam može biti i često i jeste izraz upravo suprotnih osećanja, tj. osećanja niže vrednosti, stanja frustriranosti i osećanja vlastite krivnje.«

Što je Pavle Ivić prešutio?

Pavle Ivić je bez mnogo razmišljanja pripisao Hrvatima nasilničke i asimilatorske sklonosti, ali ni jedanput nije postavio pitanje, bar ne glasno, zašto na kongresnim tribinama u Kragujevcu ne-ma nijednog predstavnika bunjevačkih Hrvata; zašto nema u SR Srbiji škola na vlaškom jeziku, iako tu živi nekoliko stotina tisuća osoba kojima je vlaški jezik materinski; zašto je Stanimir Mitrović, predstavnik Kulturno-prosvetne zajednice Cigana u Srbiji, kojih tu ima nekih 600 tisuća, morao na Kongresu izjaviti: »Kvalifikaciona i društvena struktura naših Cigana Roma ne obezbjeđuje formalnu ravnopravnost i ne obećava prema sadašnjem stanju neki napredak... Neregulisan status Kulturno-prosvetne zajednice Cigana Srbije u vezi finansiranja njene delatnosti i njenog postojanja, jer Kulturno-prosvetna zajednica Cigana Srbije postoji već 6 godina, a ni jedan republički organ nije našao za shodno da je prihvati i financira njenu delatnost. Mi u Srbiji često puta se busamo u prsa da nismo nacionalisti i da želimo ravnopravan razvoj kako kulture tako i drugih vrednosti svih naroda i narodnosti. Vratimo li se u stvarnost, videćemo da naša dela i ostvarenja nisu takva kakve su naše reči. Cigani Romi bili su nekada prvi nosioci razvoja pojedinih kulturnih vrednosti ne samo u Srbiji nego i u svetu... Danas, nažalost, ne mogu se naći ni minimalna sredstva i dobre volje za brži razvoj i emancipaciju ove populacije.«

Osim toga profesor Pavle Ivić nije ni jednom rječju spomenuo svoje sudioništvo u pokušajima asimilacije putem nametanja srpskog jezičnog izraza i upornom oporborom da se u jeziku uspostave ravnopravni odnosi.

Je li nezadovoljstvo stvaralačko?

Na kongresnim tribinama u Kragujevcu svoje nezadovoljstvo s postojećom kulturnom politikom u SR Srbiji nisu skrivali ni albanski predstavnici. Kritizirajući nepovoljnu nacionalnu strukturu u kulturnim ustanovama i pojave birokratsko-etalističkih tendencija, Hasan Mekoli je rekao: »Mi na Kosovu, kada je reč o kulturi, delimo sudbinu kulture u Srbiji, ali mnogo više u onome što podrazumeva kompleks nerešenih i nagonjilnih problema, nego u smislu stvarnog nivoa i mogućnosti kulture. On se žalio i na »nerazumljiv otpor svakom vertikalnom povezivanju Albanaca u Jugoslaviji čak i kad je reč o kulturi. U istom smislu govorio je i Ismail Barja.

Nije naodmet zabilježiti da je Osman Kóšnić, predstavnik Roma s Kosova, rekao: »Naša Socijalistička Autonomna Pokrajina Kosovo ulaze velike napore na rešavanju problema ovog naroda.« On je ujedno zatražio da se na RTV-Beogradu i Prištini uvedu redovite emisije za Rome.

I pored svih svojih nedostataka i stavnih zburjenosti koja je obuzimala pojedine delegate, Kongres kulturne akcije u Kragujevcu istakao je neke vrijednosti i dileme, kojih stvaralačke domaće za sada još uvijek možemo tek slutiti. Njihova nazočnost može pomoći razbijanju naših nespokoja i oplemenjivanju napora.

Bruno Bušić

Osjećaj niže vrijednosti potiče nacionalizam

Upotpunjajući misli Vojislava Đurića, sveučilišni profesor Pavle Ivić je na komisiji koja se održavala pod nazivom »Humanističke osnove i ciljevi razvitka kulture u socijalističkom društvu« tvrdio: »U krugu evropskih naroda Srbi stope među poslednjima u pogledu pismenosti, i uopšte u pogledu obrazovanja širokih masa. To oduzima srpskoj kulturi ne samo nepregledno mnoštvo čitalaca, gledalaca, i slušalaca, već i mnoge nosiće kreativnih talenata, koji su svedeni na to da suprotno svojoj lokaciji provode život kao neki poljoprivredni i manuelni radnici, u krajnjem slučaju kao vešti preduzimači, mehanizatori i špekulant.« Za tu, po njegovom mišljenju jasnu i nedvojbenu činjenicu, ispalili su krivi Hrvati, koji su po kojem gori od samih Turaka. Uostalom,

16 život umjetnosti

JEZIK

»POMUŠKARCIVANJE« ŽENSKIH IMENICA

Imenice koje završavaju dočecima (sufiksalmnim morfemima) na -ac i -telj većinom označuju onoga koji čini ono što osnova znači, ili označuju zanimanje i zvanje, u jednu riječ: aktivum. Tvore se od glagolskoga koriđena (korijenskog morfema). Zapravo, -ac nije dočetak u tvorbenom smislu, nego su to stvarno imenice na -ac, a -telj je ovdje uzet uvjetno, zbog praktičnih razloga. Riječ je o imenicama muškog roda koje nastaju od glagola pridjeva trpnog, npr. primal-ac, trgal-ac. Prema tome ostat će izvorni dočeci imenice kao mulac, mlasac, palac, kazalač, bijelac, žalac, podlaci. One nisu glagolskog podrijetla. Jednako je i s onima što su načinjene od tudihi riječi, kakve su npr. kriminalac, feudalac, personalac, provincijalac, ilegalac, gimnazijalac. Od imenica na -telj ne dolazi u obzir žutelj, kratejl, kostelj, žitejl i sl., jer se tvore nastavkom -elj, a glas t dio je njihove osnove.

Svrha je ovog članka ukazati na međusobni odnos imenica na -ac i -telj s obzirom na tvorbu odgovarajućih imenica ženskog roda, dakle njihova ženskog parnjaka. U stvaranju ženskog oblika prema muškom (od istoga glagola, koriđena) u stanovitom je primjerima nastupio nesklad: ili nije bilo potrebe za tvorbom imenice ženskog roda ili je pak razvoj zaustavljen izvanječnim činiteljima. Po ugledu na francuski jezik, u srpskom su jeziku pomuškarčena ženska akademika zvanja i zanimanja; zatim je ovo prošireno na nazive po položaju i neakademika (niža) zvanja. Pojava je poznata kao pomuškarčivanje naziva ženskih zvanja i zanimanja. U jeku unitarizma stanje je »ujednoobraženo« zakonskom moći i protegnuto na SR Hrvatsku. U strukturi pak hrvatskog jezika postoji jasno razlikovanje ženskih i muških zvanja, zanimanja i položajnih naziva, a tako i aktivuma. Prema nekim imenicama na -ac stoje u paru imenice žen. roda na -lica: hoćalica, glodalica, svadalača, liječnica, dvodihalica, puhalica, njuškalica, čaralica i dr. Mnogo je više primjera gdje se prema muš. rodu nije razvio ženski, npr.: čitalac, molilac, čimilac, korilac, vodilac, goničac, varilac, obožavalac, grdinac, krčilac, pustosilac, ukrašivalac, prodavalac, unističavalac, tješilac, dvorilac, izviršilac i dr. Sasvim bi bili neobični oblici kao čitalica, molilica, venulica, činilica itd. Ovamo spadaju tužilac, pravobranilac i posudnica iz ruskog rukovodilac. Тако je onda svaka žena tužilac, pravobranilac i rukovodilac, tako prije toga u Hrvata redovito bijaše u upotrebi tužitelj i (pravo)branitelj, od njih onda tužiteljica (pravo)braniteljica. Prije negoli su nakon drugog svjetskog rata ustoličene riječi rukovodilac, rukovodstvo i rukovoditi. Hrvati su se služili svojim riječima voditelj, vodstvo, voditi. Od istog su koriđena i spomenute ruske riječi, složene s riječju ruka, pa stoga i nezgrapnije.

Slovenci su zatvorili vrata mnogim suvišnim tudicama, pa i dotočnim riječima. I dalje su zadržali domaće voditelj, vodstvo, voditi.

Kako se od ovakvih imenica na -lac stvara ženski parnjak? Rješenje je davno ponudeno i oživotvoruje se. Da nije bilo umjetničko sprečavanja, jezik bi i na tom području bio više napredovao. Hrvatski je jezik i prebogat u tvorbenim nastavcima (sufiksalmnim morfemima) za imenice sva tri roda. Samo za tvorbu imenica ž. roda posjeduje preko 100 nastavaka! Treba ih samo korisno rasporedavati pa neće biti nesuglasica i suživanja izražajne moći hrvatskog jezika. U takvim slučajevima nameće se nastavak -telj umjesto -lac za imenice muškog roda, a oblik za m. rod dodaje se nastavak -ica i tako se stvara oblik za ž. rod. Nabrojene imenice na -lac u kojih nema ženskog parnjaka valja tvoriti s pomoću nastavka -telj: čitatelj, molitelj, čimitelj, imenitelj, koričitelj, voditelj, gonitelj, varitelj, grditelj, krčitelj, pustošitelj, ukrasitelj, unističatelj, tješitelj, dvoritelj, izvrsitelj, ženski rod: čitateljica, moliteljica, čimiteljica, imeniteljica, koričiteljica itd.

Ove imenice nisu nimalo neobične, nalaze se u svakodnevnom govornom i pisanim jeziku i šire se sve više. Hrvatski je jezikoslovac Tomo Maretić o njima napisao doslovno: »U narodnom jeziku samo je nekoliko riječi s tim nastavkom: branitelj, prijatelj (neprijatelj), voditelj, služitelj, učitelj, upravitelj, — u narod u uče iz crkve: krtitelj, spasitelj, stvoritelj. U Vukovim i Daničićevim delima nalazi se još nekoliko imenica s tim nastavkom: čitatelj, gonitelj, izbavitelj, mučitelj, pobijeditelj, predsjedatelj, skupitelj, spisatelj, tješitelj, tužitelj (Gramatika i stilistika, str. 308, II izd.). Maretić bijaše okrenut prema minulom stoljeću, namjerno nije htio slušati svoje vrijeme. Da je želio čuti, što inače moguće, zabilježio bi i slijedeće primjere: graditelj, pokrovitelj, (kućepazitelj), skladatelj, najecatelj, služitelj, nadziratelj, procjenitelj, slavitelj, oskrnavitelj, ravnatelj, utjelovitelj, krotitelj, snimatelj, staratelj, spisatelj, ugostitelj, odgajatelj, štovatelj, pokazatelj, ujedinitelj, izvještitelj, utemeljitelj, ovjetitelj, širitelj, svetitelj, istražitelj, poslužitelj, obnovitelj, hulitelj i još barem stotinu drugih jednakih učestalosti. U pogledu izvođenja posovojnih pridjeva jednako se vlađaju imenice na -lac i -telj, npr.: čitalac — čitačev, čitalački; čitatelj — čitateljev, čitateljski. Ali i ženski rod: čitateljica — čitateljčen, čitateljčki. No kada čitalac i slične imenice označuju i muško i žensko — što na žalost, nije rijetko — tada i pridjev čitačev i čitalački slijede imenici, tj. ne kazuju rod. Iz jedne nejasnoće izrasta druga. A što se tiče imenica skupna značenja, čini mi se da je bliža našem uhu čitateljstvo nego čitalaštvo, a tako i voditeljstvo, služiteljstvo i dr., a da se i ne spominje graditeljstvo, skladateljstvo, stvarateljstvo, upraviteljstvo, služiteljstvo, prijateljstvo, spasiteljstvo, ugostiteljstvo, pokroviteljstvo, ravnateljstvo, učiteljstvo, roditeljstvo : dr.

Stoji da je u hrvatskom jeziku dosta imenica na -telj i -teljica i da su pogodnije negoli mnoge imenice na -lac. Glavna je njihova prednost u tome što se od svake imenice na -telj nastale od glagola, može izvesti ženski oblik istog značenja nastavkom -ica (učitelj — učiteljica), a od veoma mnogo imenica na -lac to se ne može. Nema, dakle, sumnje da su u hrvatskom jeziku veoma često pogodnije imenice na -telj i -teljica.

Mate Šimundić

Halo!
MAJDA RADÍĆ?

S Operom Hrvatskog narodnog kazališta nastupila sam na Atenskom festivalu. Pjevala sam Končakovnu u »Knezu Igoru« — izgleda da se to svidjelo i publici i kritici. Kritičar dnevnika »Messager d' Athènes« je napisao: »Majda Radić raspolaže raskošnim glasom koji ima izvanrednu podršku u fizičkom izgledu.« U Zagrebu? U Zagrebu pjevam istu ulogu u obnovljenoj izvedbi Borodinove opere, a zatim Amneris u »Aidi« početkom studenog. Poslije toga vraćam se u Sjedinjene Američke Države gdje moj suprug Pavle Dešpajev vodi Florida Symphony Orchestra u Orlanu. Nastupit će ponovno u »Rigolettu«; pjevat će solističku dionicu u Mahlerovo IV. simfoniji, pa će zatim nastupiti na Bach-festivalu. Očekuju me i novi nastupi u Chicagu, gdje sam prošle sezone nastupala u izvedbama »Rusalka«, »Rigoletta« i »Šišmiša«.

Halo!
JULIJE KNIFER?

Ovoga trenutka pripremam za tisk malu mapu grafike od četiri lista. To je nastavak mojega posla, nastavak mojih istraživanja.

Halo!
NOVAK SIMIĆ?

Radim na romanu »Padova«. Tvrdim da je današnje doba bez vjere i da treba, bez obzira u što, u nešto vjerovati. Roman možete očekivati tek dogodine. Danas se pisac bavi ništavnim stvarima, a ne onim što mu je, zapravo, svrha: pisanjem. Ja sam osobno uvjeren da će u ovim novim uvjetima piscima biti bolje i da svoju egzistenciju neće trebati da traže pisanjem za novine, televiziju i u ostalim, što se kaže, »sredstvima javnih komunikacija«.

Halo!
NIKOLO CAR?

Ne znam koliko vam je poznato, Zagrebačko kazalište mladih za dvadesetak dana istračava sa Shakespeareovom tragedijom »Romeo i Julijeta« u režiji Petra Selema. Kako to kod nas već biva — sve je fiksirano precizno, osim pozornice, prostora. No nadamo se jednom vrlo zgodnom i neuobičajenom prostoru. Ja igram u toj predstavi Marcuzia. To vam je, znate, onaj gospod koga u komadu probodu. Dakle, na probama mačujem kao lud, bit će tu izmijenjeno oko sedamdesetak udaraca. Spektakularno. Meni osobno to je veliki užitak, iako poslije svake probe uopće ne osjećam ruke.

Halo!
MIRKO ROGOŠIĆ?

Ovih dana pojavit će se u knjižarskim izložima, pod naslovom »Otrovane lokve« moj izbor iz poezije Viktora Vide. Knjigu, koju sam popratio uvodnim esejom i napomenama, izdaje Centar za kulturu Narodnog sveučilišta u Zagrebu u svojoj biblioteci »Mozaik«, a predstavlja presjek kroz stvaralaštvo ovoga izuzetnoga, ali gotovo nepoznata pjesnika. Budući da posjeđuje srbi, koji našem pjesništvu nije bio prije poznat, izlazak Vidinih »Otrovanih lokava« predstavljat će, bez sumnje, jedan od značajnijih datuma u povijesti hrvatske književnosti.

PODLISTAK S PREDUMIŠLJAJEM (7)

SEDAM TISUĆA TUGA

Karlo Štajner: 7000 dana u Sibiru

U suvremenom je svijetu memoarska publicistika — mnogo je rijeda memoarska književnost — po svemu sudeći najčitanije štivo. Suvremeni kao da činom koje potvrditi poznatu Camusovu kako suvremeni čovjek »čita novine i bludnici«. Ne treba se, dakle, čuditi što takva djela preplavljaju knjižarske izloge, pa kako pomoćnost uvijek i ima svoj nemali rep nedoraslosti, pored rjetkih vrijednih i iskrenih isprijevišti tiska se i množina makulature — dječja nijemo sročenih, najčešće pretrpanih suvišnim riječima i nepotkrijepljenim zaključivanjima, pa to i nisu memoari, nego tek više ili manje vjerodostojne kronike. Pravih sjećanja, na žalost, vrlo je malo, pa su i to dragocijenija.

Valja ipak priznati: vrijeme u kojem živimo, pogoduje javnoj isprijevišti: novinstvo, radio i televizija — blizina obavještavanja, mogućnost da se u sobi, pred televizorom, bude u slijedu zbijanja — »učiniše svijet malenim«. Ništa se više na kugli zemaljskoj ne dogada negdje daleko, u nekoj Tunguziji — kako su to govorili naši stari. Sve je prisutno, nadohvat ruke, daljine izgubiće privlačnost nepoznatoga, sve je prepoznatljivo, videno, posjećeno, znano. Opisnost je dosadna, knjižni junaci gube privlačnost »posebnih osoba«, naše doba »nema vremena« da sudjeluje s junakom iz romana. Važan je podatak, slika snimljena najčočnjim fotografskim aparatom.

Potpuno svjedočenje Karla Štajnera bje izravni povod da se prisjetim i nekih drugih zapisa te vrsti. Prete-

žito su to djela stranaca i samo pokoje naše hrvatsko — primjerice Šiblov »Ratni dnevnik« — čitamo s to većim zanimanjem. Dakako, gubeći i prečesto vrijeme s brojnjima, što u lijepu omotaču nude malo novih spoznaja. Umjesto njih, niz podataka (ne uvijek pouzdanih) i videnje revolucije na mala okanca, u djeličima koji se jedva i mogu ukloniti u neku veću cijelinu.

»Sjećanja« pišu, dakako, sudionici. Najčešće su to osobe koje su stvarno »bile prisutne«, a nerijetko su svojim činom ili svojom odlukom utjecale na tijek zbijanja. Njihovo osobno svjedočenje nužno je ozračeno snagom uvjerenja i svješću o vlastitim postupcima. Moramo, međutim, dopustiti da se mogućnost da je dogadjanje ponekad znači prerasti pišćevu osobnost. Takvo će sjećanje imati ponekad i nekih posebnih vrlina, osobito u opisu potresnih zbijanja (primjerice u Štajnerovo knjizi), ali će mu neprestano prijetiti autorova nedorašlost da nas uvjeri u veličinu dogadnja i, osobito, da pojmi svoju malu ulogu u toj velikoj igri što nam je opisuje. Većina zapisu, sjećanja i kronika »iz partizanskih dana« bolje buđe od te boljetice. Zbog toga i nije rijedak ugoda u čitateljima da je došlo do kobne zabune i da umjesto o književnosti ili, dopušto, publicistici, valja raspravljati o opekarstvu. Autori tih dana zaista i s riječima postupaju kao s opiekama: »vauži im težinu i vjerodostojnost grubim vagama a — uvjerili smo se — znaju ih. su nedostatku drugih sredstava, upotrijebiti umjesto ubojita oružja. Slijedi sasvim normalan upit: zašto taj i taj — nije bio na djealu ono što je danas na papiru?«

Počav se ipak na radost ljudi dobra ukusa, s vremenom na vrijeme i pokoja dobra knjiga sjećanja. Sjedok zbijanja. Takva je, potresna u ogromnoj, stalno prisutnoj a rijetko izgovorenoj tuzi knjiga Štajnerova. Sedam tisuća dana u Sibiru. I pomicao užasava, nalogu izaziva, a svijest da je to i istina potrebe čovjeka kao grom. Sedam ih je tisuća bilo, a svi su zajedno bili — jedan dan. Sedam tisuća tuga.

Sjeti naši i autor i knjiga Solženjicinovih. Sjeti njegova prvenca — »Jedan dan Ivana Denisovića«: mrak i tama, tuga i cpomena! Štajner nije Solženjicin, pa ni njegovo djelo nije nastalo iz onih pobuda koje su vodile Solženjicinov misao (ipak, krajnji domet njihovih djela u mnogo im je čemu suglasan.) Štajner osvaja skromnošću: čitatelju prepusta da osmisli veličinu patnje, a govorí najčešće (i najbolje) o svakidašnjim »malim jadima«. I slaze ih strpljivo (ta bilo je dana i dana da nauči tu vještinu!), a groza raste sama. Iz svake riječi, iz usputne opaske, iz misli, razgovora, snova, malih tajni, iz svakog otkucaja srca koje neumorno odbrojava, odbrojava...

Takva knjiga ima i još jednu dobru osobinu: ona vjerno pokazuje i bjelodano dokazuje bijedu kvazi-memoarističke: svih onih tako brojnih i ne manje suvišnih djela u kojima je sjećanje tek povod, a htijenja pisaca da »budu prisutni«, da dokažu svoju vrijednost, da obnove »stara, dobra vremena«, da tumače »ono što je nekada bilo tako jasno, a danas je zakukljeno i zamumljeno«, da brinu brigu o revoluciji i uopće da brinu... zaštićeni zasluguju, a opkopima svoje nepovredivosti (a htjeli bi da bude i neprekidnost); pozivajući se na sjećanja — oni govore svoju sliku suvišnosti. Takva »memoarska« opažanja proistječu iz prava (i svijesti) da autor uvijek mora biti u pravu, te mogu katkad čak i u ugledniku i vrsna pisca izrasti u halucinantnu privrednju i postaju ne samo opasna nego i zločudna. I zato je dobro što se ponekad pojavi i knjiga — opomena, knjiga koja sa svake svoje stranice isijava razumom, umjerenošću i samoprijevodom. Jer Štajnerovo prisjećanje oplemenjuje i navodi na razmišljanje. Reklj bismo: rijedak plod u zapuštenom voćnjaku!

Duško Car

Tijekom 19. stoljeća, a i početkom 20. bila je u Hrvatskoj briga za stručno nazivlje (tj. stručnu terminologiju) na svim područjima vrlo velika. U to se doba počelo također sa sustavnim stvaranjem hrvatske filozofske terminologije, pa se i samo ime, riječ »filozofija«, pokušalo nostriificirati kao »mudroslovje«. Dok su mnogi od tada skovanih termina bili prihvaci, »mudroslovje« se nije održalo: ta je riječ ostala danas uglavnom još samo s ironičnim prizvukom, premda je svojedobno dosta dugo bila u normalnoj porabi, pa se i Filozofski fakultet u Zagrebu nekad nazivao Mudroslovnim (analogno kao i Bogoslovni, Pravoslovni, Prirodoslovni itd.). Zbog »mudroslovja« duduše ne postadosmo namah velika filozofska nacija, a kao narod ni mudriji, čini se, nismo postali, ali je, eto, ostao zanimljiv, pomalo bizaran podatak da smo još u 19. stoljeću — okruženi svjetskim jezicima koji riječ »filozofija« nisu previdili — pokušali (ne čak ni posve loše) kroatizirati taj naziv.

Osim »bizarnog« podatka ostala je i gorka pouka: velik je nedostatak, pa i šteta znanstvenom i kulturnom životu ukoliko uopće nema ili ima samo nesredenu terminologiju. Osobito je to slučaj baš s filozofiskom terminologijom, kako god to možda nekome izgledalo čudnim. Filozofska terminologija, naime, smisleno-strukturalno penetrira gotovo u sva ostala područja kulturnog i znanstvenog života: pravo, umjetnost, teoriju umjetnosti i kritiku, povijest umjetnosti i povijest, pedagogiju, psihologiju, politiku i političku ekonomiju, teorijsku fiziku itd. A da su problemi filozofske terminologije osim za opću kulturnu i znanstvenu život i te kako važni i za filozofiju samu, točnije rečeno za razvitak filozofije, ne treba valjda posebno isticati. Nazivlje uključuje pojmovlje, sustave pojmove i njihovih sadržaja, dakle filozofiju samu. Riječ je, dakle, o načinu, o metodama mišljenja, o sadržaju i kulturi mišljenja, od čega onda očito nijedaleko do načina i sadržaja života.

No, kad je riječ o nazivlju, riječ je i o normiranju jezika, o gramatici, pa onda pravopisu itd., što sve izravno ili neizravno utječe, pripomaže ili odmaže stvaranju ili razaranju stručnog nazivlja, a onda i struka samih. A u Hrvatskoj je, samo u ovostoljetnoj kulturnoj povijesti, barem pet radikalnih »reformi« jezika i pravopisa snažno uzdrmalo konstituiranje stručnog nazivlja svih područja, destruktivno djelujući i na filozofiju. Neposredno — na njezin kontinuitet. Tako se i dogodilo da je kontinuitet, onaj noviji (ionako relativno kratak, no ipak postojeći) — kidan u hrvatskoj novoj filozofiji i inače na različite načine, ponekad i drastično — prekidan, eto, i u mediju jezika. Čak se o nekim novijim autorima, koji još nedavno bijahu živi, često može čuti tvrdnja da su — »jezično« zastarije! Istina je, duduše, da je jezik nešto živo, da živi, da se mijenja i razvija. Ali, zaboga, ne toliko da bi nam se u normalnim okolnostima moglo i smjelo dogoditi da nekog našeg filozofskog pisca s početka ovog stoljeća jednostavno ne možemo bez nekih posebnih stručnih predradnji, mjestimično razumjeti, kao da je pisao nekim drugim jezikom. Ne nije tu riječ o tome da bi baš »naša filozofi morali pisati razumljivije, pristupačnije. Napokon, jezik filozofije uvijek je specifičan, te doista može biti bliži ili teži, stilski ljepši, pristupačniji, spretniji ili

Nekoliko riječi o stručnom filozofijskom nazivlju

NE, NIJE NEVAŽNO

nepretniji, ali da bi u istom stoljeću, nota bene 20. stoljeću, u Europi, bio teško razumljiv ili za nas čak nerazumljiv, jer da je »zastario« — to je zaprepašćujuća tvrdnja, a kao činjenica očito ima u svojoj pozadini nešto dijabolično ...

Zato ne treba smatrati neobičnom i pretjeranom konstataciju da jedan dio neprilika i teškoća — dakako, doista samo jedan dio, no ne zato i nevažan — za onaj dio kulturnog života koji je neposrednije strukturiran filozofijom nastaje često i na prilično umjetno stvoreni način: zbog terminoloških teškoća. Sarkastično ali istinito: i u drugoj polovici 20. stoljeća! U Hrvatskoj je riječ o potrebnom konstatiranju činjenica i standardiziranju, dakle definiranju filozofiskih termina, vezujući ih uz određenu govornu i pisano porabu, što su naši prethodnici — bar u onome temeljnog — već nekoliko puta učinili, ali čemu se nerijetko mnogo što opiralo i još se uvijek opire. Dogada se stoga da jedna generacija ne razumije tekstove što su ih pisale prethodne; čine joj se dalekima, stranima i starima (podjednako u stručnoj i u lijepoj književnosti), ali ne zbog smjene u sadržaju mišljenja iz obilja ideja, nego zbog naviranja, poplave, inflacije »novih« riječi razlivena sadržaja, neodređenog pojmovlja ili čak maglovitih predodžaba koje zastiru misao prethodnika. Ta napokon, ne zastarijevaju sve ideje tako brzo kao poneke prigodne fraze ili po koji modni slogan ...

Usporedba sa svijetom

Ako je riječ o filozofskoj terminologiji, teškoće su naravno i u relativno kraćoj tradiciji. Redovita nastava filozofije narodnim jezikom na zagrebačkom je Sveučilištu stara tek nepuno stoljeće. A sva su ranija filozofska djela u Hrvatskoj pisana latinskim odnosno talijanskim (rjeđe njemačkim) jezikom. Korisno je stoga praviti neke usporede: prvi profesor filozofije koji je negdje oko 1687. po prvi put u Njemačkoj držao predavanja na njemačkom jeziku bio je Christian Thomasius, sveučilišni nastavnik u Leipzigu. Novija njemačka kultura i filozofska historiografija ne izbjegava navesti i ove podatke: još oko 1570. otprilike 70 posto od svih knjiga tiskanih u njemačkom carstvu sadržavalo je samo latinske tekstove, oko 1680. otprilike 50 posto, a oko 1710. otprilike 30 posto, a oko 1790. još uvijek 5 posto. I dok su se učenjaci postupno odricali latinskog jezika, oko 1700. obraćali su se sve više francuskom. Još 1750. u njemačkoj su filozofskoj literaturi djela gotovo sto posto pisana i tiskana ili latinskim ili francuskim jezikom. Njemački komentar te činjenice glasi: »Bila je to tek još jedna od posljedica 30-godišnjeg rata, koji nije Njemačku samo materijalno opustio nego je bio i uzrokom zbog kojega je njemački jezik podivljao. Pa premda i sami Nijemci priznaju kako se Immanuelu Kanta »ne čita lako«, ipak su svjesni

činjenice da je on bio njihov »prvi veliki sistematičar« i »prvi veliki mislilac koji je svoje glavne spise pisao njemački; ali oni ne zaboravljaju ni to da za jednog tako »školskog« filozofa, »školnika«, i »eklektika«, kakav bijaše Kantov prethodnik Christian Wolf, kažu: »Poglavitni Wolfu vahvaljujemo filozofske izraze kao Begriff (pojam), Bewusstsein (svijest), Beweggraud (pokretalo, pobuda), Verständnis (poimanje, razumijevanje), Aufmerksamkeit (pažnja, pozornost), Umfang (opseg).« I čvrsto sintetički zaključuju: »Uopće bijaše naše 17. stoljeće ispunjeno jezično-stvaralačkom djelatnošću, bez koje ne bi bilo ni novije njemačke nacionalne književnosti.« A zar je potrebno spominjati da je riječ o jednoj od najvećih literatura u svijetu, kako umjetničke proze i poezije tako i filozofije?

Tako su, eto, Nijemci pisali i govorili anno Domini MDMCXX o svojim »kreativnim« i svakako najvećim misliocima (kao što su Kant), ali podjednako i onim »školskim filozofima«, »sterilnim« eklekticima (kakav bijaše Wolf), znajući dobro da su i ovi i oni, kad bijaju od ranga i na visini svog zadatka, bili neophodni, jer bi bez njih moderna njemačka kultura bila mnogo siromašnija; i da bez njih — a to će uvijek reći s punom svijeću, znajući što kažu — moderne njemačke pisane riječi ne bi ni bilo!

Domaće prilike i neprilike

A kako je kod nas? Kako se u nas, osim rijetkih štovatelja ili poznavalaca, odnose često čak i ljudi od struke prema našoj jezičnoj i terminologičkoj tradiciji? Poznajemo li, studiramo li, obrađujemo li i sabiremo našu stariju stručnu leksičku gradu i objavljujemo li naše starije i novije filozofske autore? Bolje je i ne spominjati. Međutim, ne zaboravimo: kultura jezika manifestira i bilježi, pokazuje kulturu mišljenja. Ne samo ljepotu, ne samo tečnost, nego i točnost, širinu i dubinu. Sve se to odražava na cjelinu kulture, pa onda — htjeli mi to ili ne htjeli — i na život neke zajednice u cjelini.

Stoga ni briga za hrvatsku filozofsку terminologiju nije ni malo indiferentna stvar koja bi, bar u posljedicama, bila samo usko stručna. Ona, kako već rekli, zadire u sve sfere kulture i kulturnog života, jer o njima ne samo raspravlja, nego jest u njima, iz njih i za njih je strukturirana: od ciljeva i sadržaja života, bitnih pitanja ljudske egzistencije, političkih i etičkih dilema pa sve do umjetničkih i estetičkih i ostalih duhovnih problema.

Što nam je namrta povijest? U Hrvatskoj je, znamo, latinski bio službeni jezik sve do 1847. godine, a terminologije se teškoće na svim znanstvenim područjima rješavaju zapravo tijekom cijelog 19. stoljeća; pa ni početkom 20. nisu još posve riješene. Za jedan dio filozofske terminologije važan je doprinos književne kritike s jedne i teologije s druge strane, premda je već tada, na žalost, dio teološke tradicije, posebno one moralnog bogoslovija, zanemaren.

Ipak, sustavno počinju tragati za terminologijским rješenjima u filozofiji već Franjo Rački, a napose Bogoslav Šulek, ali i mnogi drugi, osobito prevodoci klasičnih: od Vebera Tkalcovića i Frana Kurelca preko Armina Pavića sve do Martina Kuzmića i dalje. Na istoj zadaći nadose se također pisci prvih školskih knjiga i priručnika: Ilijašević, Pacel, Sladović, Filipović, Basariček i drugi. Zatim, pišući svoje izvorne tekstove, sustavno moraju problem terminologije rješavati Janko Jurković, Ante Kržan, Anton Bauer, Josip Stadler, a osobito Đuro Arnold i Franjo Marković. U 20. stoljeću na tom su polju svakako najznačajniji Albert Bazala i Stjepan Zimmermann, a zatim i oba Dvornikovića (Ljudevit i Vladimir), ali i čitav niz teoloških, pedagoških i naponkon filozofskih pisaca, kao što su Albert Haler, Krudo Krstić, Vladimir Filipović, Pavao Vuk Pavlović, Danilo Pejović, Vanja Sutlić i dr. Međutim, ne treba ni u jednom času zaboraviti da u nas vrlo često čak i znanstveno, što će ovdje reći filozofska nazivlje, ovisi o »razlozima« znatno jačim nego što je logika jezika, struke, nase vlastite kulture i normalnog ozbiljnog ljudskog mišljenja.

Rad na obradi hrvatske filozofske terminologije

Unatoč svim pojedinačnim naporima, dosad zapravo i nije bilo specijalnog sustavnijeg pokušaja rječničkog kodificiranja i znanstvene obrade filozofske stručnog nazivlja, hrvatske filozofske terminologije. Rad na terminologiji sveo se dijelom ponajviše na individualnu autorskiju praksu, nešto tradicije i po koji kraći rječnički dodatci ili tumač važnijih pojmoveva na kraju knjige — i to je sve. Čak i naš prvi Filozofski rječnik (MH, Zagreb 1965.) nije imao tu namjeru, a ni namjenu. Međutim, Institut za filozofiju u Zagrebu (koji vodi dr. Vladimir Filipović) u Odsjeku za istraživanje hrvatske filozofske bavine — s grupom svojih mladih stručnjaka (dr. F. Zenko, G. Slade, Z. Posavec, B. Despot, Lj. Sifler-Premec, D. Šubajković, E. Pačić i M. Karšulin) — upravo je nedavno učinio prve korake u radu oko registriranja hrvatske filozofske terminologije. Nastoje se sasvim skromno, početno, bar u najsumarnijim potezima, daleko još od pravog sustavnog sabiračkog, dokumentarističkog i analitičkog posla, bez investicija, a na žalost i bez ikakvih tehničkih pomagala, mogli bismo reći gotovo sasvim »manufakturno«, skupiti elementarnu leksičku gradu, najnužnije informacije.

O tome bi u najskorije vrijeme valjalo temeljiti raspraviti i u vno u Hrvatskom filozofskom društvu, no isto tako i u jezikoslovnim komisijama i strukovnim sekcijama Matice Hrvatske.

Makar i najskromniji rezultati ovog pionirskog posla, ukoliko budu dokumentaristički ostvareni, bit će od velike koristi kao dragocjena orijentacija, inspirativna podloga i korektivni temelj budućem radu na tom području.

Koristit će isto tako istraživačima povijesti hrvatske filozofije, nastavnicima i profesorima u Hrvatskoj, a jednako mogu biti korisni i za kreativnu filozofsку misao samu. A korist o kojoj je ovdje riječ nipošto nije ograničena samo na usko stručno filozofsko područje: ona se odražava na cjelokupnu kulturnu sferu.

Zlatko Posavec

POLEMICKE ZAVRŠNICE

»HIMNA NIJE PRCIJA«

JESTE LI ZA REMIS?

POSLEDNJI ODGOVOR (I PRIJEDLOG) DANIJELU ALERIĆU GLEDE HRVATSKE HIMNE

Slažem se sa svim onim što ste o meni napisali u HT-u br. 24. i 28. Za uzvrat Vas molim da mi učinite jednu jedinu sitnu uslugu: nemojte »dotjerivati« LIJEPU NAŠU Antuna Mihanovića, pjesnika.

U nadi pogodnog rješenja
Julije Derossi

»JA SAM PAK HRVATOM...«

(Ukoliko S. Lipovčan odgovori — ispod njegova odgovora objavite ovu bilješku, ma što odgovorio):

Dragi čitatelji, sjetite se što sam vam rekao:

»A kad netko drugi zvizne po »čandrljanju« tih prosudbenjaka?

Eh, onda — o božanskoj li besmisli! — oni imaju pravo da raspale »iz svih oruđa i oružja«, da te smelju u svim božjim i vražnjim mlinovima, o čemu ćete se uskoro i osvjeđočiti.«

Eto, osvjeđočite se! Što može sirotni pisac kad promelju svi božji i vražnji mlinovi, sav udruženi žrvan (čitat: klan) prosudbenjački!

IVAN RAOS

18 kritika

MISAO O USPONU I PADU

Miodrag Pavlović: HODODARJE, Nolit, Beograd 1971.

Suvremeni srpski pjesnik MIODRAG PAVLOVIĆ (autor knjige 87 pesama, Stub sećanja, Mleko i skoni, Velika skutija i drugih) u ovom svojom zbirkom pokazuju je da mu je osnovna briga — ostvarenje susreta »pjevanja« i »mišljenja« u komеće oba spomenuta pojma nositi ravnopravno teret vrijednosti i značenja. Taj se susret u njegovu pjesništvu zbiva na raskriju povijesnog i mitološkog vremena, u prostorima obnovljene prošlosti i (već) sagledane budućnosti. Prihvatišmo li Bachelardovu podjelu pjesnika na one koji se izražavaju u slikama kretanja (pjesnici dinamičke magije) i one koji »mirno sanjaju o kakvoći tvari (pjesnici tvarne maštice), rekli bismo da Miodrag Pavlović pripada prvoj skupini, pjesnicima koji od »tvari« i pojavnosti neprestano teže duhu, apstrakciji, razmišljanju, pitanjima o ishodu svakog našeg uspona i silaska. Dovoljno je pomijeti pogledati Pavlovićeve česte slike i simbole (uspon, visina, zrak, gradevina, planina) i vidjet ćemo da je riječ o pjesništvu bitnog usmjerenja prema slobodi, visini, jasnoći pogleda i obzora. Život je za Miodraga Pavlovića neprestana preobrazba, hod i putovanje, traženje, otkrivanje onoga što još ne poznamo. Istinsku slobodu i obasanost tražimo u visinama, ali ih načinom tek u dubini, na samome dnu postojanja u slici sna i potonuća. Pjesnici putuje i imenuje prostore u kojima prebiva. Ne rijetko ga »nadahnjuju« velika djela graditeljstva (Amiens, Châteres, Rouen, Mainz, Arles, Lovčen, Sv. Jovan Kaneo) kao najjasnije utjelovljenje težnje za visinom i duhovnim postojanjem. Ali, svaki je Pavlovićev određeni opažaj imaginativno obogaćen i produbljen, bez ušupaka pukom opisu ili arhaičnim neobičnostima. Na Zapadu i Istoku, u povijesti i sadašnjosti, u znanju i maštajima pjesnik pronalazi svoja ishodišta otkriva veze i srodnosti među bicima i pojavama.

Jednim svojim dijelom pjesništvo Miodraga Pavlovića ostaje u tragu (pomalj

već prevladane) nadrealističke tradicije novije srpske literature što se očituje u razmjerno često uporabi bizarnih slika i asocijacija, diskurzivnih predodžaba koje nastoje približiti i »pomiriti« podatke suprotnih realnosti i uzroka. To su manje značajni detalji ovog ozbiljnog i zrelog pjesništva. U Pavlovićevim se pjesmama susreću i sukobljavaju simboli »maštana« i »svakidašnjece«, nejasnih znakova i prikrivenih značenja, uz znatnu mjeru samopromatračkog, ironičnog odnosa prema vlastitim riječima i postupcima. Misaonost i suzdržani lirizam u najvećem broju Pavlovićevih pjesama sreću se prožimaju, a često im pronalazimo z a j e d n i c k o p o d r i j e t o u dubljim, organskim slikama prirode. Stabla i voda, mirovanje i pokret, rast ili otjecanje nalaze se među osnovnim slikama ovog pjesništva koje svojim osobitim jezikom ukazuje i a stalno kretanje i promjene u čovjeku: njegovoj (prirodnoj i povijesnoj) sredini. Pjesničke misli i asocijacije Miodraga Pavlovića iznimno su bogate, širokih obzora i dosega. Prepoznat ćemo u njima mnoga pitanja, od uvida u egzistencijalnu situaciju današnjeg čovjeka do izvanpovje snih, mitoloških projekcija osnovnih spoznajnih i moralnih dilema. Na trenutke, doduše ovđe odjekuju i opća mjesto suvremenog europskog pjesništva, učavamo poznate obrascе i rješenja a možda bi se moglo govoriti i o pojedinim »istrošenim« problemima poetike što je zastupa ovaj pjesnik, no Pavlović je uglavnom, i u takvim slučajevima, uspio ustanoviti osobit i izvoran govor i temeljno čovjekovim opredjeljenjima. Njegovina pjesma nastaje nizanjem, nabranjem slika i fragmenata, usporedaba ili pak jednostavnih govornih iskaza, u vijek s dvostrukom ulogom: izjavnom i simboličkom, obavijesnom i spoznajnom. Od imenovanja »stvarnih« mesta i sredina do »kozmičkih« prostranstava i perspektiva Miodrag Pavlović izjednačuje pjesničku sliku i moralni čin, da bi svakom svome (tegobnom) putovanju pronašao istinski cilj, odgovor na vječno pitanje »ŠTO JE ČOVJEK?«. Pavlovićev je jezik čist i strog, ritam odmjeran i izražajan, ciklusi čvrsto povezani u mimoane i strukturalne celine. Sve to dokazuje da je riječ o iznimnoj pojavi novijeg srpskog pjesništva, o pjesniku koji umije izgovoriti i našu misao, osjetiti i naša pitanja. A u hrvatskoj je književnosti uvijek bilo onih koji su Miodraga Pavlovića ne samo poštovali već su od njega ponešto i naučili. Ovom prigodom to moramo priznati!

Željko Sabol

PUTOVI RAZOTUĐENJA

Susan Sontag: Stilovi radikalne volje, Mladost, Zagreb 1971.

Prije svega, »Stilovi radikalne volje« Sustane Sontag autentičan je glas one kritičke svijesti za koju bi Baudelaire možda rekao da je takva kakva mora i biti: »pristrana, strastvena, politička, što znači stvorena s ekskluzivnog stanovišta, ali takvog koji otvara najšire horizonte«. Njegini radovi nisu, kako i sama kaže, kritike u prikazivačko-recenzenskom smislu te riječi, nego je svaki od njih samostalna sociološko-filosofska studija o problemima predmeta kojim se bave. Istina, oni to nisu u eminentno sociološko-filosofskom smislu. Da se izrazimo kinematski, riječ je o metodi fragmentacije-kolaža socio-loških analiza, o filozofiranju na terenu. Središnji problem svih studija skupljenih u ovoj knjizi jest zapravo problem otuđenja. Da ponovimo — ne eminentno sociološko-filosofska analiza problema otuđenja kao otuđenja, nego akcija jedne svijesti širokih hirozonata koja je svjesna i svoje osobne, nužne otuđenosti u represivnoj civilizaciji kakva je naša, tražeći u isto vrijeme puteve i načine za razotuđenje, osobno i opće. Tražeći, našla ih je najjasnije obilježene u suvremenoj umjetnosti; tamo gdje je najočitije obilježen duhovni načrt radikalne volje za izmjenom, za preustrojstvom svih vrijednosti, koja se manifestira promišljanjem umjetnosti kao nečeg što treba srušiti. Rimbaud odlazi u Etiopiju da se obogati trgovinom robljem. Wittgenstein izabire služnički posao bolničkog pomoćnika.

Zdenko Rus

SMIJEŠNE PRIPOVIJESTI OZBILJNOG PRIPOVJEDAČA

Slavko Kolar, sabrana djela I., II., III: Matice hrvatska, Zagreb 1971.

Hrvatska književnost re obiluje smiješnim. Mnogo je veći i impozantniji broj elešćara koji stenu i iauču nad sudbinom naroda, svojih najbližih i sebe samih. Smijeh kao da nije dovoljno pouzdano jamstvo književne vrijednosti. Književnost za domaću upotrebu kao da je dobra samo onda kada je ozbiljna i po-malo desadna, naime tako misle mnogi naši zagovornici književne patetike i dostojanstvenosti. Možda su i prilike u kojima živi hrvatski čovjek takve da on nije jednostavno nalazio ni vremena ni prostora u kojem bi jetki smijeh poruke i slatki hihot šale, mogao zvoniti kao jeka dobre savjesti i kritičnosti. Smijati se u toj životnoj ozbilnosti kao da u očima suvremenika nije bilo ništa osim stanovitog prezira prema piscu koji jednostavno ne može osjetiti svu ozbiljnost položaja, u kojem se, uostalom i on sam nalazi.

Jasno, to je samo jedna u nizu pretpostavki i hipotetičnih odgovora na pitanje zašto hrvatska književnost ne obiluje humoristima i satiričarima, zašto prevladavaju među piscima sumoristi, oni koji u mraku traže samo crno i ništa drugo. No, tradicija humorističke književnosti u Hrvata postoji: Držić,

aronimni komediografi dalmatinskog i zagorskog kruga, satiričke pjesme, duhoviti Antun Nemčić, smisao za smiješno u djelima Janka Jurkovića i Vilima Korace — da nabrojimo samo one koji su već davno postali klasični hrvatski smijeha.

A da se hrvatski humor i satira nisu razvijali isključivo u staklenicima oponzialnih ili režimskih humorističkih listova, svjedoči i slučaj Slavka Kolara, jednog od najdarovitijih pripovjedača prve polovice ovog stoljeća u nas. Da je Kolar rođeni pripovjedač, neka nam kao ilustracija posluži slijedeći primjer: pripovjetku Svoga tela gospodar. Kolar je sam dramatizirao, učinivši od odlične priče podjednako dobro i umjetnički dojmljivu dramu. Sklon sam tvrditi da je gotovo svaka Kolarova proza scenična, jer njegovi junaci govore individualiziranim govorom, njihovo se rezoniranje nalazi u reposrednoj vezi sa sredinom i tlom na kojem se Kreću, misle svoju problematiku i otkrivaju kako je njihova sudbina započaćena jezikom i ekspresijom koja ih iskazuje.

Zbog istine izgubio prijatelje

Gotovo je sporedno što je Kolara smiješno neodoljivo privlačilo, što je tematika velike većine stranaca koje su se sada počele nazivati u nizu sabranih djela smiješna, što on svoje junake i njihove postupke ironizira i tako pomoći smiješni i ironije kritizira. Bitno je da u sve mu tome njegova pripovjedačka riječ

zvuči autentično, peckavo, a ponekad i strogo. Smijući se i nasmijavajući druge Slavko Kolar je vjerovao da je u smijehu sakriven eliksir života, da se kroz smijeh ne šire samo usta i pluća nego i životni vidici. Ali smijeh i smiješno nije nešto čega se on pridržavao kaj pisan plota, Kolar je resila velika umjetnička sposobnost otkrivanja istine. I nije nimalo neobično što se njegovi smiješni i smijehu skloni junaci odjednom, pokrenuti nekim silama, nalaze u duboko tragičnim situacijama. Kao i svi satiričari i humoristi, i Slavko Kolar bio je u svojoj biti nepopravljivi moralist koji vjeruje da se svijet ne samo mora mijenjati nego da se doista i može promijeniti. Ta potreba da upozorava, da pokazuje absurdnost nekih ljudskih postupaka nije mu donijela mrogo korist, jer je više volio istinu nego prijatelje i zato mu mnogi drugovi po peru postado ne milosrdni neprijatelji. Urednik Sabranih djela Zvonimir Kulundžić sakupio je sve ono što je Kolar kroz nešto više od pola stoljeća pišao i sačuvao bilo tiskom, bilo u ostavštini.

Kao sastavljač Kulundžić se pri uredovanju Sabranih djela Slavka Kolara poslužio kronološkom metodom, pa je tako u prvoj knjizi skupljeno ono što Kolar je počeo u čini Kolarom. To su juvenilia, prvi Kolarovi pokušaji, od kojih su reči sakupljeni u njegovoj prvoj knjizi Nasmijane pripovijesti — knjizi koja, iako je nagovještavala vrsnog humoristu, nije od ondašnjih kritičara prihvadena s mnogo oduševljenja. Utjecaji su još očiti, pripovjedač i ne pokušava prikriti svoju namjeru da pod bilo kakvu cijenu nasmije i pokaže smiješne značajeve kojima se bavi. Nije teško uočiti utjecaj lektire i manirā ondašnje (a i da-nasne) novinske humoristike koja si ne tare glavu pitanjem kako proniknuti bit neke pojave. Namjera da se otkrije reka univerzalna smiješnost, dakle neka apstraktna smiješnost, u svim je tim pripovjetkama ispunjena, ali ona duboko ljudska karakterizacija koja će zabiljati u kasnijim pripovjetkama od kojih su nedvojbeno najpoznatije Svoga tela gospodar i Breza i koje će preko filma postati doista svojinom naroda — Kolaru je još nepoznata.

Smijeh koji nije svrha pisanja

Odlaskom na selo, gdje je kao agrom djevojao godinama, Slavko Kolar upoznaje jedan duboko tragičan svijet, on otkriva smiješne i neobične karaktere, ali smijeh više nije jedina svrha njegova pisanja. Progovorit što istinske o tom svijetu ostaje jedina zadača ovog pisca. Seljaci se javljaju kao opeka iskustvu gradskog čovjeka; u njihovim postupcima otkrivamo nešto arhaično, gotovo zaboravljeno, ali prilike u kojima to arhaično u njihovu biću izbjija na površinu neobične su i njihovi se postupci ponekad čine neobičnima iako su duboko ljudski. Krava, grunt, ljetina i vječna neimaština, briga kako platiti porez — to su stranice okviru u kojem se odvijaju njihove sudbine kojima je poanta pretežno tragična.

Proza seoske tematike skupljena je u drugoj knjizi. Treću knjigu ispunjavaju pripovijesti iz malogradanskog života; one nemaju snagu pripovijesti iz seoske sredine, ali su svojim humorističko satiričkim elementima bliže jednom konvencionalnom shvaćanju angažirane književnosti.

Preko tisuću i pet stotina stranica iz djela jednog pisca, tri knjige jednog završenog ali još u vijek nedovoljno poznatog, pa čak i nedostatno cijenjenog opusa otkrivaju Slavka Kolara kao pisca koji je svojim djelom želio utjecati na svijet oko sebe. Da ta namjera nije u vijek ostvarena, govore neke slabije proze; ali i sukobi koji su znali izrasti do javnih skandala, kad su se neki likovi prepoznali govore također i o uspjehu Slavka Kolara, koji je i od obične cronique scandaleuse znao napraviti literaturu koja djeluje na sredinu kojoj je namijenjena.

I ovaj izvanredno značajan pothvat Matice hrvatske ne treba samo pozdraviti nego i potpomoći a to znači kupiti Kolarova djela i Kolarovu umjetnost uveli-

čiti u obiteljski krug.

Branimir Donat

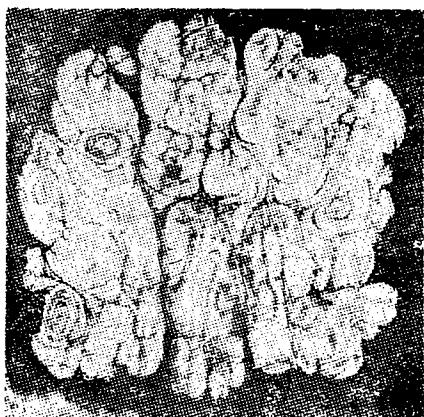
BIOLOGIJA DUHA

Monografska izložba slika, crteža i grafika Ordana Petlevskog u MSU Skoplje, 25. IX.-1. XI. 1971.

Prvo se rođenje O. Petlevskog bilo u Prilepu; drugo u Zagrebu. Prvo je djetinjstvo proveo u izgorjelom okeru zavojčnjog duha i pejzaža; drugo u vlažnim svjetlucanjima panonskim. Mladost u golemom Parizu, zrelost u Zagrebu.

Drugo je rođenje njegovo slikarstvo. Slikarstvo, međutim, koje je suviše drugo i drugačije da bismo ga mogli usporediti s nekom određenom konfiguracijom tla i (uopće) bilo kojim statičkim, mitskim, izvanpovijesnim duhovnim podnebljem. Kao što je duhovno podneblje prije svega duhovno a ne geološko, tako je i to duhovno svagda u vremenu. Tako se svaki pokušaj pristupa nekom slikarskom opusu nalazi na neobično skliskom terenu u kojem inteligencija podložna (izravnije ili neizrevnije) razumijevanju umjetnosti pomoći rase, sredine i momenta ne može ni sanjati. Sve to bilo je rečeno samo zato da bi se moglo sa sigurnošću ustvrditi kako ono što određuje i tvori osnovne koordinate slikarstva O. Petlevskog

— jest autor sam. Iako to može zvučati posve tautološki, ipak postoji razlog opravданja. Naime, riječ je o tako zaostrenom obliku povezanosti da upravo pojam tautologije najbolje sugerira karakter odnosa. Drugim riječima, ono ima snagu autobiografskoga, ali takvog koji se u svojim krajnjim konzekvenčama premeće u univerzalnu biografiju čovjekove opstojnosti. Ne, možda, toliko po sebi koliko za nas. Ali u tome i jest stvar: slikarstvo O. Petlevskog u biti je simboličko i prisiljeni smo tražiti značenja i smisao čije je dešifriranje uvijek neizvjesno. Jedno je sigurno: Petlevski pripada onoj velikoj porodici slikara (od Rembrandta do Kleea i Wolsa) koji su se okrenuli onome što odlazi iz dubina vlastite ličnosti, vlastite svijesti. Jer, da bismo otkrili ono što stoji oko nas, mi to

Ondrej Petlevski:
Vegetalni fosil, 1968.

moramo potražiti u sebi. »Vidjeti znači zatvoriti oči«, govorio je Wols. Da parafraziramo C. Hauptmanna, slikati znači dopustiti da se iza vidljivog ukaže praviljivo.

Noćno putovanje u dnevnost bez sutora

Petlevski je već u svojim prvim rado-vima zrelog otočinjanja posumnjavao u značenje i vrijednost vidljivog. (Zasigurno ne samo zato što bi to bilo moderno. Slikarstvo nije slikarstvo ako vidljivo ne stavlja u sumnju.) Na »Fasadi« iz 1955 godine snažno je uzdrmana vidljiva opna motiva. Manje je važno dovoditi taj slikarski početak Petlevskog u doticaj s Utrillom. Važnije je uočiti stanje hipnagogičnosti koje potresa realnost motiva. Još će godinu-dvije slikar obilaziti svijet svojih polusnova — prije nego što otvoriti vrata na fasadi vidljivog i uđe u njenu unutrašnjost. To je, bez sumnje, i viđene uzburkanih stilističkih traganja. Najviše utječu velikani kubizma — Picasso, Braque, Léger. Ali ta kubistič-

ka iskustva nisu ostala bez posljedica. Iskustvo slobodnog grafijskog rojenja mikrooblika i mikroznakova bilo je odlučeno u formiranju stilske originalnosti O. Petlevskog.

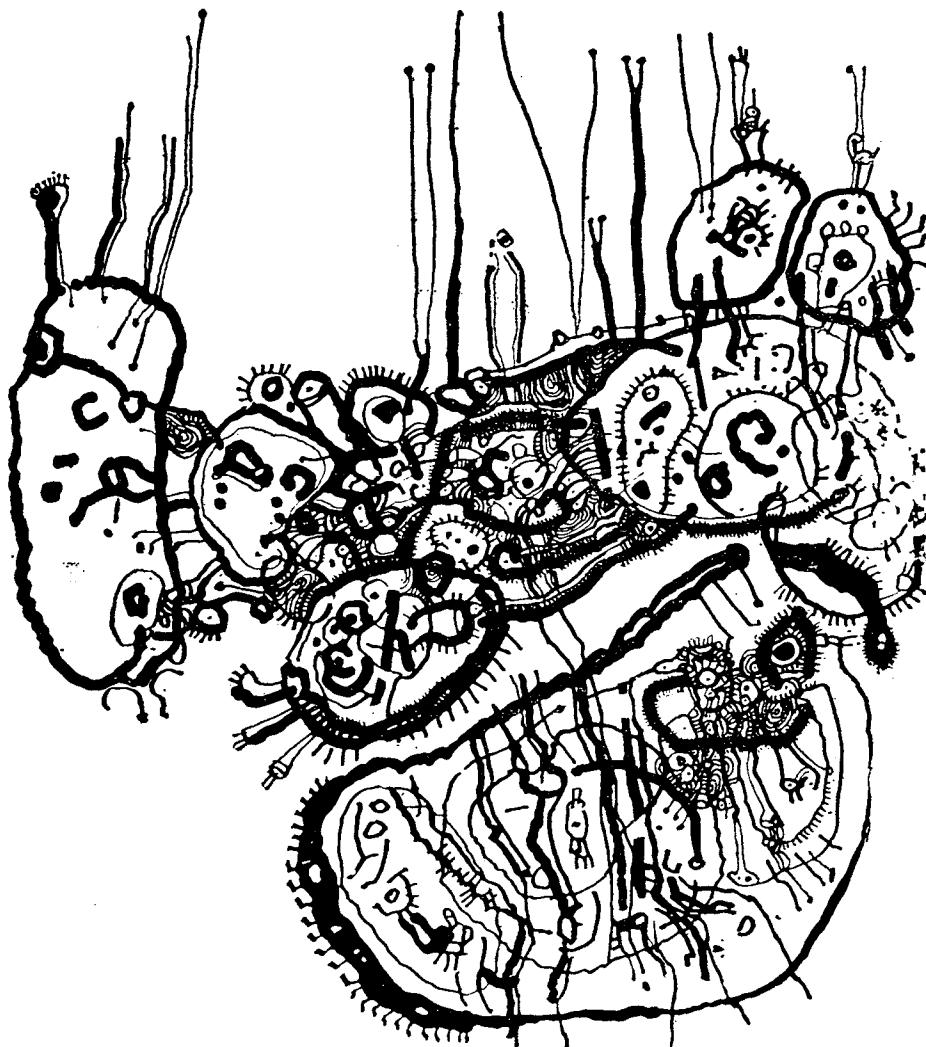
Zakucavši jednom na vrata fasade vidljivog željezni kopitom snač, otvorivši ih i zatvorivši (zauvijek), Petlevski se našao u tamnom pejzažu vlastita duha, u prostoru čiste fantastike. Uslijedilo je kratko nadrealističko putovanje kroz taj čudesni prostor bez horizonta pun prijetečih bljeskova, naseljen zagonetnim stanovnicima; sve do trenutka kad je nastalo naglo i brzo svitanje. U svjetlu pejzažu mikroskopskog raslinja ukazali su se golemi morbidni oblici. Tu pada vremenski početak pune zrelosti. Petlevski se približio poetici enformela i u isti je mah u nečemu nadmašio. Svijet vidljive konzistentnosti oblika razoren je, ali djelo nikad ne doći točku totalnog rasapa (ili bolje, totalni rasap prisutan je virtualno). Ono što se dotiče, to je osebujna apstraktna figuracija; osebujni bioški svijet rasapa ili pak nastajanja. Nukleusi razrene cjeline, fragmenti pregnantne plastičke jednoznačnosti. Petlevski je ostvario tako koherantan svijet da je pitanje figurativnog i nefigurativnog, sadržaja i forme, plastičke autohtonosti i izražajnog djelovanja posve izlišno. Ako pakgovorimo, prije svega, o velikoj emocionalnoj snazi njegova slikarstva, to je stoga što kreativni čin dovodi do (da tako kažemo) precizne fenomenološke ikonografije — do čistih slika smrtonosnih transformacija Života (opravno egzistencijalnih traumi jedne osetljive svijesti).

Izvještaji

Upitajmo: kamo je to slikar došao nakon noćnog putovanja? Koji su to prostori svijesti gdje vlada stalna dnevnost? Bez sumnje, morbidni oblici nisu svijet nalik snu. Kazano psihanalitičkim rječnikom (kojem se u ovom slučaju teško možemo oduprijeti), to nije sfera pred-svijesti, nego nešto mnogo dublje: sfera nesvesnoga koja hrani umjetnikove dubinske percepcije. No ipak, radije ćemo tu sferu pokušati opisati na intuitivan način: nije to dakle svijet sna, nego svijet jedne druge budnosti. Ono što se stvarno vidi pri toj drugoj budnosti nije ono obično vidljivo, nego praviljivo. Tek u tom svjetlu kadri smo shvatiti ono u čemu se zapravo sastoji autentičnost i visoka vrijednost slikarstva O. Petlevskog, njegovo izuzetno mjesto ne samo u suvremenoj hrvatskoj već i u suvremenoj umjetnosti u svijetu. Unutar najširih okvira problematike enformela Petlevski je, nesumnjivo, došao do jedne od najdaljih mogućih točaka. Probivši se do područja praviljivog, donio nam je autentične izvještaje o jednoj stvarnosti koji je naš analitički um potisnuo i odbacio. A ta stvarnost nije istupila (preko enformela i posebice preko slikarstva O. Petlevskog) na vidjelo tek slučajno. I ako se upitamo kakav smisao i važnost mogu imati ti izvještaji u svijetu koji u okruzu prve budnosti tako efikasno radi i tako se dobro snalazi, šireći iz dana u dan horizont vidljivosti, odgovor je jednostavan. Ti su izvještaji i izvještaji o pravom stanju upravo tog svijeta, o pravom stanju našeg analitičkog uma. Istina je strašna, rekao je jedan filozof, pa ni izvještaji — istine O. Petlevskog ne mogu biti drukčiji. Istine, dakle, o tom analitičkom umu koji otkriva kao instrument tamne i prijeće volje za moći.

U okruzu gotovo mističke adoracije i zlokobne šutnje bezimennih praoblika, fosila, izraslina i plodova, otkrivenja i raspeća, svetih, razbijenih i zaboravljenih simbola i idola, crnih brazda i vizijā, zapisā u kamenu, inicijala, epitafa i monumenata, apela, migracija, naježdi, masakra i razaranja — Petlevski (bilo u uljima, crtežima ili grafikama) trajno naseljuje svoj duhovni svijet i njegove plastičke pretvorbe. Ova monografska izložba, iako osiromašena nedostatkom niza ključnih i najboljih djela, pokazala je između ostalog i nešto što nam može biti od bitnog interesa — čvrste, iako svagda otvorene dimenzije ovog slikarstva i nesustajanje kreativnog zahvata. Nameće se zaključak, paradoksalno jednostavan: da bi se te otvorene dimenzije zatvorile, da bi se kreativan zahvat iscrpio, potreban je jedan čitav život.

Zdenko Rus

Ondrej Petlevski: Izrasline VI., 1961.

REVOLUCIJA BEZ PATETIKE

**Američki film »Jagode i krv«.
Redatelj: Stuart Hagmann. U gl.
ulogama: Bruce Davison i Kim
Darby. Proizvodnja: MGM 1970.**

Studentski nemiri koji zahvatiše Ameriku prije nekoliko godina poštadoše, ako je vjerovati novinama, svojevrsnom društveno-političkom i psihološkom pojmom. Najprije zbog toga što nikom nije »šla u glavu« činjenica da relativno »najbogatije studenti na svijetu okreću svoj vršak nesnošljivosti prema onom istom društву koje je s toliko samozađovljstva vjerovalo da potrošačko obilje, odnosno novac i tvarna dobra, mogu ravnatvi svime i svaci, pa tako i ljudskim subjektom u različitostima intimnog ljudskog ponašanja. Tako zapostavljanje »subjektivnog faktora«, kako se to u teoriji kaže, potreslo je iz temelja ne samo kapitalističko društvo nego je i u socijalističke sustave unijelo dosta razdora i sumnji. Primjere ne treba posebno isticati. U svakom slučaju, radikalizacija zahtjeva za jednostranom diobom ljudskog bića u smjeru samo jedne od njegovih mnogobrojnih i slojevitih komponenata rađa otpor u tom istom biću, otpor koji se sve češće javlja kao materijalizirana oporba soju povlaštenih, kao doista revolucionarna obrana od unifikacije, jednoličnosti, zatupljuvanja (ideološkog i vulgarno-materijalističkoga) i mnogih drugih oblika socijalnih i psiholoških pritisaka. Stuart Hagmann, redatelj filma »Jagode i krv«, i sam je pripadnik tog pobunjenog naraštaja američke mladeži, premda se iz njegova filma u prvih mah ne vidi dosta jasno za što se on, kao tumač i umjetnički prikazivač tih pojava, zapravo opredjeluje. Naravno, on je prije svega na strani svog protagonista (Bruce Davison) koji u revolucionarni studentski strijek ne ulazi izravno, izazvan

klasnom svješću i gađenjem prema društvu povlaštenih, nego se buni stupnjevito, postupno, tražeći psihološko, a ponekad i etičko opravdanje svoga konačnog opredjeljenja. Glavno lice toga filma jest kolebljivac koji mnogo podsjeća na slične kolebljivce iz nekih djela sovjetske revolucionarne kinematografije (samo bez ikakvog patetičnog zanosa i romanike), na one junake razapete između vlastite intime i socijalnih, odnosno političkih nepravdi u općem smislu, koji tek nakon duboko proživljenog negativnog iskustva s agresivnom sredinom prekoračuju prag svog revolucionarnog osvještenja. Drugim riječima, on ne prilazi pobunjenim studentima voden duboko usadenom klasnom i revolucionarnom svješću (kako to obično biva u nekim slabijim filmovima), nego se buni nakon osobnog, intimnog iskustva s nečim što je dosad gledao iz gotovo nezainteresirane, dosta podrugljive udaljenosti. Takva je preobrazba logična i moguća; samo, ni ona još uvijek ne odgovara na pitanje što redatelj Stuart Hagmann misli o svemu tome, jer unatoč dosta oštrom konfrontacijama jednog intimnog svijeta s burnim studentskim zbivanjima (pričanim s maksimumom dokumentaričke uvjerenjivosti) on baš nije previše uznašao da pokaže koja mu je strana, kao čovjeku i umjetniku, milija i draža: glavni junak ili ta masovna zbivanja. Dakako, to za umjetnički doseg filma nije toliko ni važno, ali je moralno-psihološkog gledišta: takve nedorečenosti mogu imati svoj dvostrukim smisao.

Da nije bilo izrazitih pomodnih profanacija tobožnje revolucionarne maksime »Mao, Sex & LSD«, primijenjene u nekim scenama bukvalno i poluduhovito (goleme slike Mao Ce-tunga na pročelju zgrade, neke »tipične« seanse koje podsjećaju na scene iz neozbiljnih filmova o studentskim nemirima, »neobično« seksualno iskustvo novopečenoga revolucionara itd.), film »Jagode i krv« bio bi mnogo čvršći, jasniji i vjerodostojniji. No i takav kakav jest mora privući našu pažnju jer na stilski svjež i autentičan način prikazuje neke dihotomije suvremenog društva na Zapadu, koje po svoj prilici ulazi u jednu od najkritičnijih faza svoga postojanja.

Vladimir Vuković

20 obljetnica

Kad je Kvaternik u srpnju 1863. došao u Pariz, francusko se javno mnenje u znatnom dijelu izjavljalo u prilog poljskog pitanja. Hoće li ili neće Francuska podržati ustanak koji je u ruskoj Poljskoj izbio u siječnju, hoće li ili neće uspostaviti Poljsku — bilo je pitanje koje je dovelo Kvaternika u Pariz i diktiralo njegovim akcijama tada. Dakako, novi evropski rat zavisio je o diplomatskim pogodbama, o odnosima velikih sila. U mjesecu travnju te godine Francuska je nudila Austriji savez protiv Pruske i Rusije, s mogućnošću, da se Austria proširi na račun turskih posjeda u svome susjedstvu.

Važan posao što ga je Kvaternik po dolasku u Pariz nastojao obaviti bila je veza s tiskom. Urednika lista »Opinion National«, Guérouta (koji se zalagao za Poljake). Kvaternik je informirao o svom radu u Hrvatskoj, planu o Podunavskoj konfederaciji, Strossmayeru i dr.

No, i »Opinion Nationale« uskoro je razočarao Kvaternika člankom u kojem se odbijala mogućnost da Bosna dođe pod Austriju, a predlaže da se na tlu Austrije primjeni načelo narodnosti i uspostavi »srpsko kraljevstvo u njegovim stariim granicama«. Kako je Kvaternik do tada i u francuskog publicista i u znanstvenim djelima našao na slična shvaćanja, smatrao je da »Opinion Nationale« mora priznati hrvatsko pravo u Bosni. U tome je smislil i pisao Guéroutu, pozivajući se na stav hrvatskog Sabora god. 1861. o hrvatskom posjedu u Bosni i žalio se, jer da su »sistematicno po žurnalistici francuskoj vrijedna hrvatski narod«.

Hrvatska više ne miruje ...

Istodobno je Kvaternik uznašao ponovno vidjeti princa Napoleona. Prilikom audijencije 17. VIII. 1863., predao mu je spomenicu u kojoj je (u vezi s poljskim pitanjem) izlagao »kako valja konfederacijom podunavskom uništiti Austriju i habsburški dom«. Iste godine, 8. XII., predao je i drugu spomenicu, o tome kako valja realizirati Podunavsku konfederaciju, a dodaо je i posebni spis o tome što i kako bi on sam politički radio.

No, nije mu pošlo za rukom da dobije drugu audijenciju kod princa. Kako mu nikako nije stizao odgovor iz Palais Royal, pominjao je iz nevoje i na Austriju. No početkom ožujka 1864., kad želi produžiti svoj boravak u Francuskoj jer u ljetu može izbiti rat, u to je vrijeme hrvatsko pitanje već uvelike uključeno u evropsku »tajnu politiku naroda«. To je značilo i suradnju s Madarima, o kojima je Kvaternik svoje neizmijenjeno mišljenje iznio i princu Napoleonu: Madari u domovini smjeraju na dualizam.

Kvaternik, spominjući Medimurje, izjavljivao je odlučno: »Nikto ne može od mene zahtijevati, da budem ja podupirao samo zamjenu jarma mojega naroda.«

U ime Poljske narodne vlade razgovarao je s Kvaternikom u Parizu od 5. do 12. III. 1864. Zygmunt Milkowski. Poljaci su u to vrijeme nastojali okupiti sve neprijatelje Austrije, pa tako i Hrvate. Kvaternik je isticao važnost Krajine i potrebu da se na nju dijeluje proklamacijama. O mađarskom pitanju izjavljavao se bez ustručavanja, zahtijevajući da Madari priznaju »našu narodnost i nezavisnost suverenu«. Na sastancima u Parizu Kvaternik je uz geografsku kartu tumačio prilike na jadranskoj obali »od Pule do Bojan«, a protivio se ustanku u Hrvatskoj koji ne bi bio poduprт »inostranom debarkacijom«, pa je zaključeno da se pokret u Hrvatskoj ima povezati s talijanskim i u Italiji okupiti hrvatsku legiju. Kvaternik treba iz Italije stupiti u kontakt sa Starčevićem, čiji će zadatok biti da organizira narodnu vladu. Kao svoje nove drugove Kvaternik je uz Starčevića spominjao i grofa Julija Jankovića, vodu madarova. No inzistirao je na tome da Talijani ne mogu s ovu stranu mora dobiti »ni pedalj zemlje«.

Osim toga što je Poljskoj narodnoj vladi potvrdio primitak od 1.000 franaka Kvaternik je potpisao i izjavu kojom se obvezuje da će raditi na savezu i oslobođenju Hrvatske, Poljske, Italije, Ugarske, Češke i svih naroda koje tlači zajednički neprijatelj — Austrija. Tih dana potpisana je i poljsko-mađarski ugovor o savezu i pomoći u ratu protiv Rusije i Austrije, a u posebnoj (V.) točki govori se o »slobodnoj volji« i »odijeljenoj i nezavisnoj državi« Hrvata, u odnosima Ugarske i Hrvatske poljska strana obećava prijateljsko posredovanje. Kvaternik je taj ugovor smatrao, s pravom, dragocjenim plodom svoje borbe.

Poljska emigracija požirivala je akciju — u travnju 1864. boravio je u Zagrebu njen emisar Karlo Benni, koji je izvjestio da je u Zagrebu osnovan komitet, ali du mu rad otežava ostra kontrola vlasti. Komitet je smatrao da je neposredan ustanak u Hrvatskoj nemoguć, već se mora osloniti na ustanak u Ugarskoj i na vojsku koja bi se iskrca na obali, u kraju južno od Dubrovnika; kao pogodnog agenta za taj posao označio je Natka Nodila, redaktora zadarskog lista »Il Nazionale«. S proklamacijama zagrebačkog komiteta i Garibaldijevima, bivši austrijski oficiri, među njima i Antonije Orešković, trebaju dignuti ustanak u svojim bivšim jedinicama u Krajini. Komitet je poručio što trebaju sadržavati proklamacije upućene Granicarima, a izradit će ih Kvaternik, njegov opunomoćeni predstavnik. Kvaternik dakle nastupa s mandatom revolucionarnoga komiteta (narodne vlade) u domovini. Tako je i u vanjskome, iako ilegalnome svijetu, prestala važiti Tommaseova ocjena iz god. 1860: Croazia tace e sta — Hrvatska šuti i miruje.

Irredentna

Kvaternik je u Italiju pošao s poljskim preporukama, uvjeren da iza poljske akcije stoji pariski dvor: kao povjerenik Poljske narodne vlade imao je zadatak da izvrši pripreme za iskrčavanje. On je nastojao da izbore osnivanje hrvatske legije, da dođe u kontakt s hrvatskim vojnicima u austrijskoj pokrajini Veneciji i da mu se omogući da tiska propagandni materijal na hrvatskom jeziku. Dolazio je u kontakt s čitavim nizom političkih ljudi; u ime zajedničke borbe naroda za slobodu tražio je legiju i kontakt s hrvatskim vojnicima i tiskaru s hrvatskim slovima. U svakoj prilici agitirao je za hrvatsko pitanje, isticao da se u

1871.-1971.: O STOTOJ OBLJETNICI RAKOVIČKE BUNE

EUGEN KVATERNIK U BORBI ZA SLOBODNU HRVATSKU (3)

PONOVNO IZVAN DOMOVINE

Italiji ne poznaje i ne piše dovoljno o Hrvatskoj; žalio se na nepravedno, nelogično i nepolitičko uklapanje hrvatskog pitanja u ugarsko, ističući da se na moru nalazi Hrvatska, dok su Madari dobrano udaljeni od mora. Tražio je i ponekad i dobivač izjave odgovornih ljudi o isključivom pravu Hrvatske u Dalmaciji i Istri, kao što je to učinio sekretar u ministarstvu vanjskih poslova Marcello Cerruti u travnju 1864.: »Da nijedan pošten Talijan niti ne misli posegnuti na one čisto hrvatske kraje; da on njih pozná, da su ono Hrvati, a ne Talijani pače i u gradovima, da je to samo nasilja talijanskog mletačkog ružni trag. Riječju: isti Trst naročito napomenu, da to na njih ne spada, nego na Hrvatsku. Takvo protivno postupanje da im je i Corsici otidilo. Kvaternika su zamolili da prizna vrhovnu komandu Garibaldija i ustanku, odnosno da mu se javi pismom u smislu sloga i suradnje Hrvatske i Italije protiv Austrije. Kvaternik se složio s Garibaldijevim zapovjedništvom i poslao mu traženo pismo, a u isto je vrijeme garibaldinskom listu »Diritti« predao članak o hrvatsko-talijanskim odnosima u Istri i Dalmaciji. Članak je dva puta tiskan, a zatim su burno protestirali istarski emigranti. Redakcija lista je na to objavila bilješku u kojoj se ogradila od Kvaternika, a

da rješenje nacionalnog pitanja na Jadranu može biti ili prorusko ili prozapadno, a obje zajedno ne može biti.

Ništa osim slatkih riječi o »bratinstvu«

U Torinu god. 1864. Kvaternik se tek postupno nadovezivao na mađarsku emigraciju, veoma nepovjerljiv i suzdržljiv, što nije krio ni Talijanima, ni Poljacima, pa ni samim Madarima. Razgovori s predstavnicima mađarske emigracije dovodili su ga uviđek do istog zaključka: »Madari neprestano snivaju o uniji, tj. ropstvu našem; osim slatkih riječi bratinstva i laskanja ništa; pod ovima se isto ono krije, što pod brutalnim činima g. 1848., tj. naše ropstvo; to je očevljivo da su se urotili protiv našoj slobodnoj egzistenciji, za ropstvo naše; jer med ogrijajem Italije i Ugarske uguruje se Hrvatska« (Kvaternik, Dnevnik). Zato je Kvaternik odbijao da primi novac od Madara i da se upiše u ugarsku emigraciju, rekavši da se »tu radi samo na toliko za jednicičkoj radnji, na koliko imademo istoga dušmana; nadalje, težnje su nam različne«. Kvaternik se u načelu izjasnio za podunavsku konfederaciju, čekajući kako će odgovoriti general Klappa, jedan od voda mađarskih emigranata. Ovaj je u pismu, za koje je zahtijevao da se uništi, priznao »pravednost težnje Hrvata nezavisno djelovati proti Austriji, i za tom nezavisnošću težiti... Poslije rata, da se nada, da će Hrvatska i Ugarska 'einen Bund' udariti, te da se radi o jednoj konfederaciji, koja će od Karpatu do Balkana segnuti« (Kvaternik, Dnevnik, 30. III. 1864). Kvaternik se složio s Klappkinim mišljenjem, no izjavio je da ne može svoj narod vezati za budućnost, nego će o tome pitaju odlučiti sam narod.

Inače, početkom srpnja poljski je ustanak u opadanju što će dovesti i do pada aristokratskog utjecaja u poljskoj emigraciji kao i do smjene njihovoga kadra. S tim će za Kvaternika započeti prave nevolje oko opstanka i novca, što će s vremenom postati za nj problem prvoga reda. Dakako da je Kvaternik najviše računao na dobru volju Francuske, koja nije imala nikakvih teritorijalnih pretensiona prema Hrvatskoj, a smatrao je i da je naišao na prihvatanje svojih teza. Zato je 21. V. 1864. i zapisao u dnevnik: »Eto što je ipak napokon svojim, tamo od mjeseca lipnja 1857. započetim, neutrudljivim, neustrašivim nastojanjem, peckanjem, dubljenjem, po svoj se Evropi skitajući hrvatsko ime šireći i braneci, pismom i riječju; ja siromah bez krajčara i imutka, bez glasa i imena, roda i plemena, a to jedino samo nadom u Isusa-Boga mogu i uprvi se na pravici i pravčnosti stvari hrvatskoga pitanja! Da, nječko (tj. Jednom) će hrvatski mladići erpit i ovih zapisaka život naroda svoga, ako bi ikada još naš narod u takav strašni položaj dospio, da ne klone duhom, no pouzdanjem u Boga svemuogućega — siromah i štapom u ruci neka se uputi oslobođivati narod naš, te se u tom poduzeću i nadi prevariti neće! Bog i Hrvati!«

Promemorija prinцу Napoleonu

No, kad su sredinom lipnja Frič i Przybilski napuštili Torino, bilo je i iz toga jasno da se akcija odgada. Niti proklamacija hrvatske narodne vlade nije se mogla slati. Utoliko više je Kvaternik insistirao na svome programu hrvatsko-poljsko-francuske političke suradnje, kako ga je već u svibnju te godine izložio u »Promemoriji za Poljsku narodnu vladu«.

Sredinom kolovoza 1864. prestala je Kvaternikova služba za Poljsku narodnu vladu, a novčana mu je pomoć samo stavljena u izgled; (demonstrativno izjavljuje da mu ne preostaje drugo nego da se vrati u Austriju i odrekne se političkog rada, jer ni bratstvo među narodima ne postoji. Jer da postoji, zar bi Talijani tražili Istru i Dalmaciju, Madari od mora ono što preostane, a Srbi Bosnu, Hercegovinu, Crnu Goru i Slavoniju do Osijeka, pa se ne vidi po čemu su ovi bratski narodi bolji od Švabe. Uza sve ove žalbe, Kvaternik je posve spreman da u Italiji otrpi do ljeta 1865. Spreman je i da radi s novim ljudima u poljskoj organizaciji i to na osnovu »Promemorije«, u kojoj povezuje francuski, poljski i hrvatski politički interesi u sistem, čiji je osnovni smisao: povezati elemente koji se prirodno oslanjaju na Francusku, razvojiti i tako oslabiti tradicionalne protivnike ili suparnike Francuske — Njemačku i Rusiju, neutralizirati elemente koji su po prirodi protufrancuski i dokazano protuhrvatski: Mađare, koji su po svom geopolitičkom položaju upućeni na Nijemce, Italiju, jer kad se ujedini, bit će Francuskoj takmac, u pofrancuskom bloku, uz ujedinjenju i jaku Hrvatsku (između Noričkih Alpa i rijeke Drine, Ibra i Bojanu i između Soče i Dunava) i obnovljenu Poljsku, imaju svoje mjesto i ujedinjena Rumunjska, slobodni Česi i Slovaci i Bugari.

Pišući na temelju svojih iskustava i razgovora do u svibnja god. 1864., Kvaternik je u »Promemoriji« najoštije osudio mađarske, talijanske i rusko-srpske pretensione na hrvatski teritorij i zaključio, da je iz svega izloženoga »očevljivo... da su svi naši susedi — Italija, Njemačka, Ugarska i Rusija po srpsku — takvi neprijatelji koji su konspirirali čak protiv naše narodne egzistencije, a da dok je tu Jadran, oni će to uvjek i ostati!«

Kvaternik je na jednak način kao položaj Hrvatske razmotrio i položaj Rumunjske, one su bez saveza sa Francuskom osudene na »političku i nacionalnu interniciju«, pa je zato Francuska prirodni saveznik ova naroda, bez obzira na to »kakav oblik vlade, ma kakve bi unutarnje promjene zbog nestalnosti ili fatalnosti stoljeća Francuska mogla podnijeti«, iz čega se jasno vidi, da je Kvaternikova zapadna politika više bila »narodna francuska«, a manje »napoleonska« ili čak »bonapartistička«.

Da bi pak zajednički rad pod kontrolom Francuske, a u rukama Poljaka i Hrvata doista uspio, potrebna je otvorena suradnja, jer će Hrvati jednoga dana odbiti ono što se bude radilo o njima bez njih, upozorava Kvaternik. Osim što je tako u »Promemoriji« razmotrio položaj Hrvatske među velikim i malim susjedima, zatim se zalagao za saveznštvo s Francuskom i Poljskom, on je i oštiro protestirao protiv činjenice što Europa »odbjala da prizna Hrvatsku kao historijsku i posebnu hrvatsku narodnost.«

Ljerka Kuntić

u obrani talijanskih »prava« prevršila je svaku mjeru. Tako je već u svibnju god. 1864. iskršnuto u Kvaternikovoj agitaciji i istarsko-dalmatinski gravamen pridružio se »madarskome«. Kvaternik je naime i u razgovoru s Talijanima i s Poljacima stalno upozoravao da hrvatsko pitanje nije ugarsko, odnosno da jadranska obala, gdje se treba iskrctati, nije mađarska, već hrvatska. Činio je to bez ustručavanja čak i onda kad bi poneki član mađarske emigracije sudjelovalo u njegovim razgovorima s talijanskim ličnostima. Isto tako, Kvaternik se odlučno ogradio od suradnje u Hrvatskoj ma s kime tko nema njegovo i Starčevićevu povjerenje. Uvažavao je, doduše, ugled i utjecaj Strossmayera, ali je u jednoj prilici izrazio i mišljenje koje istinski nije preporučivalo Strossmayera za suradnju u zavjeri protiv Austrije, i to zato što je on »drugi Jelačić, samo prefriganiji, Lukaviji i umniji. On je habsburgovac dušom i tijelom; inače federalac austrijski.« Od ruske — što je za Kvaternika značilo i srpske — komponente on se uporno ogradio, ističući da suradnja sa Srbima znači otkrivanje svih osnova Rusije. Ovamo je Kvaternik bez oklijevanja ubrojao i Imbra Ignjatovića Tkalec, koji je tada, preporučen od Kosutha, živio i radio u Italiji. Kvaternik je dokazivao

Obljetnica

Veliki hrvatski folklorog

U povodu 60. obljetnice smrti Franje Kuhača

Navršilo se šezdeset godina od smrti velikog hrvatskog skladatelja i utežljitelja hrvatske glazbene folkloristike FRANJE KUHAČA, koji je svojim plodonosnim radom hrvatski narod i njegovu kulturu zadužio zauvijek. Roden je 20. studenoga 1834. godine u Osijeku, Franjo Kuhač se zarana zanimao glazbom, a osobito hrvatskim narodnim melosom. To zanimanje za narodno blago potrajan je tijekom cijelog njegova života i rezultirati će važnim djelima iz tog područja. Od svoje 25. do 37. godine ovaj veliki i znameniti hrvatski folklorog putuje po balkanskim krajevinama radi skupljanja narodnog muzičkog blaga i folkloru. Na tim svojim istraživačkim putovanjima po Balkanu zabilježio je čak četiri tisuće narodnih napjeva i skupio gradit za do sada najznamenitije i najveće folklorističko djelo u Hrvatskoj: »Zbornik južnoslavenske narodne popularnosti«, izšlo u 6 dijelova (od čega su dva zadnjia dijela tiskana nakon smrti Franje Kuhača).

Osim toga Kuhač je ispitivao i povjesne tokove narodne instrumentalne glazbe. U svom djelu »Prilog za poviest glazbe južnoslavenske« on znalački prikazuje razvoj instrumentalne narodne glazbe od najstarijih dana do njegova vremena. Posebno poglavje Kuhačevih zanimanja predstavlja folkloristika hrvatskih krajeva, koju je obradio u svom djelju »Osebine narodne glazbe«. Ovim svojim važnim znanstvenim djelom Kuhač je obradio gotovo sve strane i svu poglavljajući hrvatske narodne glazbe i time udario temelje daljnjem radu na znanstvenom proračunu i na izucavanju ove vrijedne sastavnice hrvatskog kulturnog bića. Folklor je — mislio je i isticao Kuhač — ponajbolje sredstvo kroz koje se zrcali duh jednog naroda, značajke i dragocjenost narodnog bića, pa su stoga ljepote folklora izraz ljepote i bogatstva duhovne riznice naroda. Neobične ljepote hrvatskog narodnog folklora odusevljavale su ovog neumornog istraživača i poticale ga na rad bez prevara.

Kuhač se bavio i povjesnim istraživanjima hrvatskog muzicanja i u tom smislu napisao nekoliko znamenitih povjesnih djela, kao »Vatroslav Lisinski i njegovo doba«, »Ilirske glazbenice« itd. U tim djelima sabrao je Kuhač niz vrijednih biografskih i bibliografskih podataka o velikim hrvatskim skladateljima i glazbenicima. Nije bez značenja ni njegov prijevod Lobeavog priručnika »Katalogom glazbe« (1875.), čime je pokušao započeti stvaranje hrvatskog književnog rječnika. I Kuhačevi pedagoški radovi važan su prilog odgoju i podizanju mladih hrvatskih glazbenika. Među ovim djelima posebno su vrijedna »Prva hrvatska uputa u glasoviranje« i »Uputa u pjevanje«. Svim tim svojim djelima i svojim neumornim radom Franjo Kuhač ulazi u red najvećih hrvatskih glazbenih znanstvenika i stručnjaka. Životno djelo ovog našeg folklorista veliko je i još uvijek nedovoljno istraženo.

Nikola Bičanić

Iz ograna

SINJ

Osnivačka skupština

U čast proslave 30-obljetnice ustanka naroda Hrvatske i Jugoslavije, te 27-obljetnice oslobođenja Sinja, u Sinju je 24. listopada (u nedjelju) održana Osnivačka skupština ogranaka Matice hrvatske »Cetinska krajina«. Skupštinu je otvorio Ivan Čurković, predsjednik Inicijativnog odbora ogranaka.

Otvaranju Osnivačke skupštine prisustvovali su predstavnici općinske skupštine i društveno-političkih organizacija iz Sinja. Važno je spomenuti da je ovom skupu prisustvovao i dr. Ljudevit Jonke, predsjednik Matice hrvatske. On je u svome izlaganju podsjetio sudionike na povjesni put ove najznačajnije kulturne institucije u Hrvatskoj, upoznaju ih je o najsvremenijim kretanjima u kulturi Hrvatske i hrvatskoga naroda a posebno o najnovijim izmjenama u suvremenom hrvatskom jeziku i hrvatskoj književnosti (kao najznačajniji komponenti kulturne nadgradnje). Govorio je i o osnovnim zadacima Matice hrvatske u Hrvatskoj (a naročito o zadacima ogranaka Matice hrvatske »Cetinska krajina« u smisloj krajini). U diskusiji su sudjelovali dr. Hrvoje Ivecović, potpredsjednik Matice hrvatske iz Zagreba, književnik Vlado Gotovac, glavni urednik Matičina glasila — »Hrvatski tjednik«.

Rodenan ogranaka Matice hrvatske »Cetinska krajina« u Sinju pozdravili su mnogobrojni gosti-predstavnici ogranaka Matice hrvatske iz susjednih komuna: Splita, Imotskog, Sibenika, Drniša, Omiša, Trogira i dr. Oni su u svojim izlaganjima zaželili plodonosan rad ovoj značajnoj kulturnoj ustanovi u Cetinskoj krajini. Prisustvovalo su i »Klapa« iz Trogira i Sibenika koje su u narodnim nošnjama, folklorom svoga kraja napravio osvježili glavni grad Cetinske krajine.

Istog dana u devetnaest sati u kinu »Sloboda« izveden je i prigodan kulturno-zabavni program koji je pripremio Inicijativni odbor ogranaka Matice hrvatske iz Sinja. Svečanu akademiju su izveli umjetnici iz Splita. Tom prilikom romansa Nikole Subića Zrinskog: »U izvedena je »Lijepa naša domovina«, boj, u boj, završno kolo: Ero s onoga svijeta«, zbor Hrvatica iz opere »Porin«, Vrličko kolo i splet narodnih kola iz Hrvatske. U tome su sudjelovali orkestar, solisti, zbor i balet iz Hrvatskog narodnog kazališta iz Splita, folklorna grupa KUD »Jedinstvo« iz Splita.

Nedjeljko Musulin

ZADAR

Povjereništva u Preku...

U biošem općinskom središtu Preku, na otoku Uglijanu, kod Zadra osnovano je povjereništvo Matice hrvatske. Pred više tisuća posjetitelja o razvoju Matice hrvatske kroz povijest govorio je predsjednik Matice hrvatske — Zadar, doktor Stjepo Obad. Profesori Kažimir Dunatov i Ilija Sorić govorili su, pak, o problemima s kojima se susreću mještani Preka u kulturnoj svakodnevničnosti. Sveučilišni profesor doktor Dalibor Brozović priopćio je kako treba njegovati i čuvati zvučnu čakavštinu kao dio jezgre hrvatskog književnog jezika. »Ništa nije tako lijepo kao govoriti svojim jezikom, starim koliko i jedan narod sa svojom kulturom istaknuo je, uz ostalo, prof. Brozović.

Književnik Vlado Gotovac u jednom iznimno elokventnom prikazu govorio je o odnosu naroda prema vlastitoj kulturi.

»Narod bez kulture i običaja nije ono što sadrži u svojem subjektu. Kultura jednog naroda, skupa s drugim komponentama jest središnjica koja ga narodom i čini«, naglasio je pjesnik Vlado Gotovac. Potom su položeni vijenci na grobnici palih boraca i žrtava fašizma, te uglednici koji su kroz povijest služili razvoju ovoga lijepog turističkog mesta na otoku Uglijanu.

U programu rada povjereništva u prvoj redu će se poraditi na osnivanju knjižnice i biblioteke, organiziranju predavanja i prosvjećivanju puka.

Clanovi KUD »Kanica« iz Preka izveli su prigodni folklori program dok su članovi mješovitog zabora osnovne škole »Krsto Ljubić« iz Zadra izveli prigodni glazbeni program i otpjevali hrvatsku himnu »Lijepa naša«. Program je popunjeno koncertom Gradske glazbe iz Zadra pod ravnateljem Alfonza Svobode.

Očekuje se da će povjereništvo u Preku pokazati, s obzirom na veliki broj mješna-intelektualaca, dobre rezultate na kulturnom oplemenjivanju žitelja ovoga otoka, koji se bori za svakogje stručnjaka, i u svim silama nastoji zadržati mlade ljudi kod kuće.

Na našem otočju je upravo ta tužna, crna slika. Ogranci i povjereništva, uz suradnju Matice hrvatske središnjice, skupa s društveno-političkim i ekonomskim faktorima ovog društva moraju upeti snage iz petnih žila da se selima na hrvatskom otočju, ili kako ga zovu hrvatskom Kosovu, vrati mladost, srce koje će kucati u interesu i u korist naroda kojemu pripada.

Marko Vasilj

... i u Stankovcima

I u Stankovcima osnovano je povjereništvo zadarskoga ogranka Matice hrvatske. Osnutku Matičina povjereništva prisustvovalo je više od tisuću žitelja stanovnika toga kraja, te susjednih općina, uz predstavnike društveno-političkoga, kulturnog i javnog života Benkovca, Šibenika i Zadra.

Prisutne je pozdravio nastavnik Ivan Vidović, predsjednik Inicijativnog odbora. Iza njega je predsjednik Matičina ogranka u Zadru dr. Stjepo Obad govorio o značenju Matice hrvatske na kulturno-prosvjetnom izdizanju Hrvata. Profesor Franjo Dević govorio je o ideji centralizma i federalizma kroz vječove, dok je republički zastupnik u Prosvjetno-kulturnom vijeću Sabora Ante Barada, govorio o trenutnim promjenama u Ustavu SR Hrvatske. Mr. Ivo Poderin govorio je, pak, o problematici suvremenoga hrvatskog književnog jezika.

U podoprednjim satima priredila je literarna večer, i kulturno-zabavni program. Nastupila je grupa zadarskih pjesnika: Pero Moić, Miljenko Mandžić, Vladimir Pavić, Senka Paleka, Roko Dobra, Ivan Vidović i Ivica Savić. Nakon toga izabran je upravni odbor povjereništva i usvojen program rada stankovčkog povjereništva.

Nakon čitanja brojnih čestitnih priznanja govorio je Ratko Reljić, predsjednik SSRN Skupštine općine Benkovac. Momčilo Zurovac, sekretar OK SK Benkovac i Davor Šupin, predsjednik Skupštine općine Benkovac. Oni su svih istakli da su Srbi i Hrvati na ovom području vjekovima živjeli zajedno i u složi. Pozdravljajući osnivanje Matičina povjereništva, prvoga na području ove općine, i u najvećemu selu komune, izrazili su spremnost da pomognu pozitivan rad na promicanju kulture i prosvjetu na ovom području. Oni su, usput, obećali da će rad povjereništva pomoći koliko to bude u mogućnosti općine. Zajeljeli su da se u rad povjereništva uključe i članovi Saveze komunista koji će svojim pozitivnim ideološkim djelovanjem usmjeriti rad Povjereništva na pravilni kolosijek, u interesu Matice i naroda ovoga kraja. Sada tek treba raditi. Mnogo, kako bi se sveza s Maticom-središnjicom što više osjetila. Sto manje priča i parađa, a što više rada — bit će ono što će 130 godina staroj instituciji: najbolje osvjetljati obraz.

Marko Vasilj

OMIŠ

Obostrano zadovoljstvo

U niz javnih predavanja koja je u posljednje vrijeme organizirao ogrank Matice hrvatske Omiš u ovom gradu je 23. listopada boravio i predsjednik Matice prof. dr. Ljudevit Jonke koji je Omišanima govorio o svojoj novoj knjizi »Hrvatski književni jezik 19. i 20. stoljeća«, te o najaktualnijim pitanjima sadašnjeg trenutka hrvatskog jezika. Dvorana hotela »Plaza« gotova da nije mogla primiti sve one koji su željeli slušati našega predsjednika.

Nakon predavanja predsjednik prof. dr. Jonke razgovarao je s Upravnim odborom ogranaka Matice hrvatske Omiš. Tom su sastanku prisustvovali i rukovodioći društveno-politički organizacija općina. Predstavnici ogranaka izvjestili su predsjednika o rezultatima svojega dosadašnjeg rada, a nakon toga se vodio razgovor o mogućnostima budućeg angažiranja ovoga Ogranaka. I predstavnici

društveno-političkih organizacija općine su izrazili zadovoljstvo s obimnim akcijama Matice hrvatske u Omišu.

Spomenimo da su posljednjeg mjeseca u organizaciji omiškog Ogranaka u ovom gradu javna predavanja održali: književni kritičar Dubravko Jelčić, hrvatski pjesnik Drago Ivanišević, prof. Predrag Vranicki koji je govorio o povijesti marksizma, te nakon otvaranja Velike izložbe knjiga Matice hrvatske Nikola Pulic, Pajo Kanjizi i mladi pjesnik Veseljko Vidović. Kad ovome pridodamo još neke zanimljive prirede koje je organizirao ovaj Ogranak posve Jasnom postaje tvrdnja da je od njegova osnutka 19. V. 1971. u Omišu održano više kulturnih manifestacija nego u njegovom cijelokupnom poslijeratnom razvijetu izuzimajući, naravski, glasoviti Festival dalmatinskih klapa.

I. B.

OTOK

Zivlja djelatnost

Poznato je da za vrijeme ljeta društveni a osobito kulturni život u selima zamre. Ljudi su zauzeti radovima u polju dok ono malo radništva i službenika upravo razdobje (uostalom kao i drugdje) koriste za godišnji odmor. Stoga Matice za to vrijeme nije priredila javne prirede, ali se ne može kazati da se nije baš ništa radio. To se zatjasi iskoristilo da se ne može kazati da se nije baš ništa radio. To se zatjasi iskoristilo da se ne može kazati da se nije baš ništa radio.

Način dolaze Hrvati u Maradiku (1.900) i Beški (2.000), Novim Banovcima (750), Rumi (2.800), Golubincima i Staroj Pazovi (3.000), Indiji (1.200), Nikinci i Hrtkovci s Klimentima-Hrvatima imaju oko 4.000 Hrvata, zatim Platičevo (1.000), Surčin (800) i Zemun (15.000).

I na kraju, na zapadu susrećemo kompaktanu hrvatsku naselja oko Šida; u samom mjestu ima oko 1000 Hrvata. Tu se nalaze i Glibarac s 1.200 Hrvata, Kukujevići s 2.500, Morović sa 700; još je Ilok, itd. Iz svega dosad izloženoga slijedi samo jedan zaključak: kao starosjedioci u Srijemu, Hrvati nisu ujek dobivali dovoljne etničke prinove kao drugi narodi koji su se kasnije od njih naselili na tom teritoriju.

Juraj Lončarević

Vijesti

Studenti o ustavnim amandmanima

U petak, 29. listopada o. g., održana je na Filozofskom fakultetu Hrvatskog sveučilišta u Zagrebu javna rasprava o izmjenama u Ustavu SR Hrvatske koju je organizirao Koordinacioni odbor SS Filozofskog fakulteta.

U raspravi je odbačen Načrt ustavnih amandmana na Ustav SR Hrvatske, jer: 1. zatuspa neodrživu tezu o djeljivoj suverenosti hrvatskog naroda

2. ne određuje bitne elemente SR Hrvatske kao države

3. ne određuje hrvatski jezik kao službeni u SR Hrvatskoj, niti Zagreb kao glavni grad

4. nedopustivo nestručno i manjkavo govori o znanosti, kulturi i gospodarstvu, bitnim čimbenicima za život jednog naroda

5. ne rješava ni politički ni socijalni položaj seljaštva — tog velikog dijela hrvatskog pučanstva

U raspravi je izraženo nepovjerenje Ustavnoj komisiji pri Saboru SR Hrvatske koja je donijela ovaj Načrt te je zatraženo formiranje nove koja bi po svojim političkim i stručnim kvalifikacijama odgovarala tom poslu.

Zahtijeva se produžetak javnih rasprava o izmjenama u Ustavu SR Hrvatske sve do dok se ne nađe rješenje prihvatičivo za hrvatski narod i sve žitelje kojima je SR Hrvatska domovina.

Konkretni prijedlozi za ustavne odredbe, izneseni u izlaganjima na zboru, upućeni su Saboru SRH, kako bi bili uzeti u obzir u daljnjoj raspravi o izmjenama u Ustavu SR Hrvatske.

Koordinacioni odbor SS Filozofskog fakulteta

VUKOVAR

Spomen-ploča Belaviću

U ulaznom hodniku u franjevački samostan u Vukovaru otkrivena je ovih dana spomen-ploča o PLACIDI BELAVICI, hrvatskom povjesniku i filologu. Belavić je rođen 1868. u Karlovcu, a kao svećenik služio je u Našicama, Iloku, Slavonskom Brodu i u Vukovaru. Boravio je nekoliko godina među hrvatskim radnicima u Americi, kao misionar.

Svoje slobodno vrijeme posvetio je znanstvenom i kulturnom radu. Imao je fenomenalni dar za jezike i odlično je govorio 9

DOSAD SAMO U TREZORIMA RIJETKIH KNJIŽNICA – ODSAD
KULTURNI SPOMENIK U SVAKOM DOMU!

PRVA HRVATSKA KNJIGA PRVI HRVATSKI RJEČNIK PRVI HRVATSKI ČASOPIS

IZDAVAČI

Zagreb, Đure Salaja 3

IZDAVAČKO
KNJIŽARSKO PODUZEĆE

mladost

Zagreb, Ilica 30

– OBAVIJEST ČITATELJIMA »HRVATSKOG TJEDNIKA« O MOGUĆNOSTIMA POVOLJNIJE NARUDŽBE

– PRVI HRVATSKI RJEČNIK
MOŽETE DOBITI ČAK
I BESPLATNO

Tiskarski radovi na reprintu prve hrvatske knjige već su u toku, pa je popis pretplatnika koji se prilaže pretisku morao biti zaključen. Ipak, sve do izlaska iz tiska – još samo oko 20 dana – imate mogućnost naručiti knjigu po pretplatnoj cijeni od 480 dinara.

Po izlasku cijena MISALA 1483 iznosit će 640 dinara.

RJEČNIK PET NAJUGLEDNIJIH EVROPSKIH JEZIKA:

latinskog, talijanskog, germanskog, dalmatinskog i ungarskog.

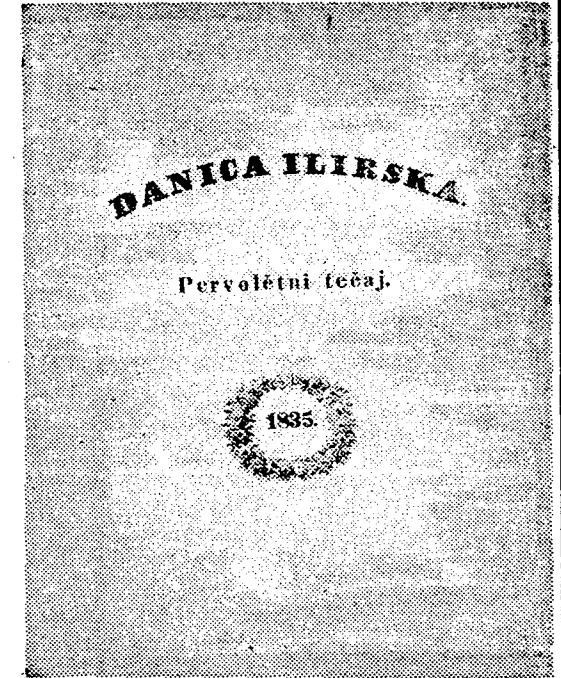
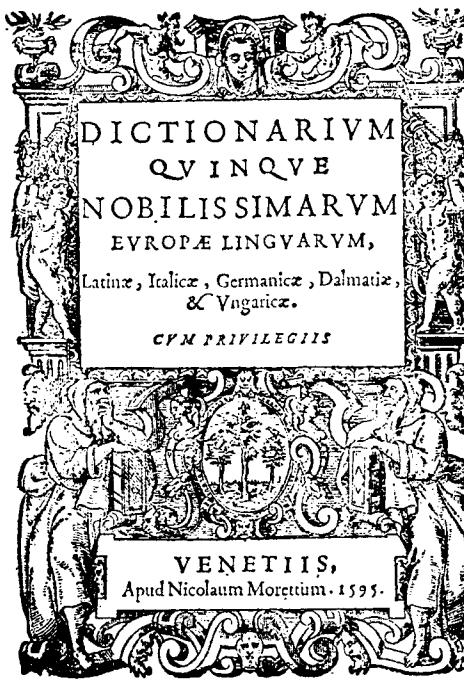
Autor: Faust Vrančić, biskup iz Šibenika

Tiskano: 1595. godine u Veneciji

Pretisak: 1971. u Zagrebu

Cijena pretiska: 68 dinara

Za sve koji knjigu naruče pouzećem – putem donje narudžbenice – odobravamo 10 posto popusta.

U »Liberovu« pretisku već je izalo 12 godišta Gajeva časopisa uvezano u četiri knjige. Peta knjiga u kojoj će biti uvezani pretisci posljednjih triju godišta bit će dovršena u toku mjeseca studenog.

Uz petu knjigu objavljujemo studiju Ive Frangeša, indekse, pregledne sadržaje svih brojeva i ostale materijale koji će olakšati čitaocu da se snalazi u obimnom kompletu.

Do izlaska pete knjige primamo narudžbe po pretplatnoj cijeni od 650 dinara za komplet.

Po izlasku iz tiska peta knjige cijena kompleta iznosit će 900 dinara.

NARUDŽBENICA

Ovime neopozivo naručujem slijedeće »Liberove« pretiske (naručeno molimo zaokružiti):

1. MISAL 1483 – pretplata u _____ rate (najviše 10)
2. RJEĆNIKA Fausta Vrančića – pouzećem
3. DANICA ILIRSKA Komplet – pretplata u _____ rate (najviše 10)

Knjige će primiti poštom po izlasku iz tiska i uplati posljednje rate, odnosno RJEĆNIK Fausta Vrančića odmah pouzećem.

Ime i prezime _____

Zanimanje _____

Adresa _____

Za pretplatnike koji ovom narudžbenicom naruče MISAL i komplet DANICE odjednom, po izvršenoj uplati poslat ćemo BESPLATNO Vrančićev RJEĆNIK!

Narudžbe prima: LIBER, Đure Salaja 3, 41000 Zagreb

Distribuciju vrši: MLADOST, Ilica 30, 41000 Zagreb

Uplate u dinarima prima na račun br. 301-1-1056

Uplate iz inozemstva primamo na račun br.

301-620-1001-32000-10-503 (KBZ)

MEDUKONGRESNI ZAPISI (2)

kod nas su svi narodi ravnopravni neki čak i ravnopravniji da ne kažem pravopravniji ili su bili a zapravo ravnopravnosti koliko hoćeš na mnogim papirima da ne kažem na papiru teško prelazi iz ustava iz amandmana u glave neke jer nekima sve smrdi što im ne miriši a nekima sve miriši što smrdi na

stavite tri tike-tike točke nema više tačke mačke kolo vode kad štakori nisu u kući no međutim premda iako ma da makar su pogodbeni i pa te ni niti su vezni a ali nego već su suprotni koji se omiliše subnorcima iz vrginmosta subnorcima iz vrginmosta vezni im smrde i tako vrginmost ostaje most preko koga rade zna se koji prelazi i dalje desetosjedničku rijeku u koju nikako da uteče potok što prolazi kroz vrginmost srećom vrginbrdo a simo zorić puca zna se čija pljuca

Pajo Kanižaj

STARE NOVOSTI

KAD ČUJE RIJEČ HRVAT, ANTONIJU ISAKOVIĆU DOĐE DA SE UHVATI ZA - PERO

NAMA JE DOVOLJNA I LIJEGA NAŠA TIJEK IZRADE PRAVOPISA JE U - TOKU...

SVAKO DOBRO IMA I SVOJE EMISARE U PREBROJAVANJU PREBROJAVANJA BALTIC RABI VIŠU MATEMATSKU OPERACIJU - POTENCIRANJE!

»POVUCI-POTEZNI«, PA SPUSTI VODU KURS MARKE PLIVA, KURS DINARA - RONI

ČIJA JE ZORIĆ LUTKA NA KONCU, TEŠKO JE REĆI, NO LAKO JE POGODITI!

STIPAN

ZAGREBULJE

... i onda je nekaj tak zasmrdeto da me je skoro slag strelj na sred ulice.
Jozek, Stefekov brat

Ako niste znali da iz čista mira, zdrav kao čelik, možete pasti u nesvijest usred Zagreba i usred bijela dana, ako puhe malo s juga, onda to sada znajte. Ima jedan »haustor« između »Koteksve« novootvorene »boutiques« i još jedne preuredene radnje u Jurišićevoj ulici iz kojega, ako malo zauži, struji takav smrad od čega i najzdravijem čovjeku može pozlit. I uopće, Zagreb ovih dana smrdi na sve strane: smrdi iz kanala, iz javnih zahoda, iz javnih kupališta, iz birtijetina kojih još ima i usred grada, iz nekih trgovina živežnim namirnicama, smrdi još iz pokoje slastičarnice, smrdi iz zgradâ glavnog i autobusnog kolodvora, smrdi iz »restoranâ« sa samoposluzivanjem ili bez njega, smrdi iz postanskih ureda, a dosta cesto »smrdne« i kakva prodavaonica voća i povrća. O glavnoj tržnici neću govoriti jer ona smrdi uvijek: i ljeti i zimi. Za takvo stanje najzaslužniji je službenik Ljokijev smrdlog djele. Smrdoljub Nišić, načelnik Ljokijeva Odjela za osmrdjivanje (ne idejno, nego tvarno) i zagadivanje Zagreba, što djeluje na užem i širem području grada. G. Smrdoljub Nišić ima uglavnom zadatku da svoje teoretsko načelo osmrđivanja i zasmrdjivanja pretvoriti u praksu, a njegovo glavno djelo »Uvod u fenomenološku smrdologiju s kratkim osvrtom na povijesni razvitak smrdologije kao zasebne nauke o suvremenoj destrukciji u zatvorenim urbanim prostorima« kapitalno je teoretsko ostvarene što ga svi Ljokijevi službenici moraju temeljito proučiti. Ono je podjednako važno za Ljokijeve službenike u Skupštini grada, u Vodovodu, Plinari, Elektri, Cistoći i ostalim ustanovama i poduzećima komunalnog značaja. G. Smrdoljub Nišić već je za svoje zasluge na teoretskom planu dobio niz uočljivih i visokih priznanja od svoje Organizacije. Odnosno od Ljokija, koji nema vremena baš za svaki fizikalni aspekt svoga djelovanja. Nestašica vode u Zagrebu nije doduše djelo g. Smrdoljuba Nišića, ali je sigurno jedan od elemenata njegove globalne strategije i taktike. On manipulira javnim izjavama na radiju, televiziji, u novinstvu, izjavama kojima je cilj da opću zasmrdjenost i prijavitinu Zagreba tumače kao isključivu posljedicu nestašice vode, a ne kao posljedicu njegova sabotiranja. Te značajke treba osobito izdvojiti i naglasiti. Na prošloj sastanku za novinstvo, koje, kao što znate, naše Društvo priredio svake srijede »Kod dva goluba«, usvojena je rezolucija pod naslovom »Pravo svakog Zagrepčanina na čist zrak i zdravu vodu, a ona će uskoro biti dostavljena Skupštini grada na znanje i ravnjanje. Autori teksta te rezolucije jesu Štef i novoimenovani tajnik Društva Sime. Pa neka g. Smrdoljub Nišić pukne od jada!

ZATO: NE IGNORIRAJTE VAZNOST BORBE PROTIV ZASMRDJIVANJA ZAGREBA! SMRAD NIJE SAMO PITANJE HIGIJENE DOBROG ODGOJA, BORBA PROTIV SMRADA U ZAGREBU SASTAVNI JE Dio BORBE PROTIV NJEGOVA TOTALNOG UNIŠTENJA!

Vladimir Vuković

PS. Kada će biti dovršeno obnavljanje hotela i kavane »Dubrovnik«

CRTA I PIŠE ZLATKO GRGIĆ

FRANCEK & MUC

karte na stol

PITANJA IZVRŠNOM VIJEĆU SR HRVATSKE

U sjedinjenim Američkim Državama već se nalaze predstavnik JAT-a "z Beograda Vidoje Krunić i predstavnik »Inex-Adria-aviopromet«, pogon »Intereksporta« iz Beograda u Ljubljani, gdje pregovaraju o nabavi trideset zrakoplova DC-9. Prema nekim obavijestima, uspješan završetak pregovora trebao bi se zbiti prilikom posjeta predsjednika Tita Tvornci zrakoplova »Douglas« (ukoliko do njega dođe). Navodno bi tom prilikom JAT ugovorio i prvu nabavu zrakoplova DC-10.

Kako je Izvršno vijeće Hrvatske u Načrtu plana razvoja SRH odlučilo da se konačno pride organizaciji hrvatske zračne flote, pitamo, da li je Izvršno vijeće uključilo u program nabavu aviona za hrvatsku zračnu flotu? Bojimo se da bi Hrvatska iz nikomu razumljivih razloga mogla izgubiti još jednu priliku za nabavu zrakoplova pod osobito povoljnim uvjetima.

Muhamedu Hadžiću, saveznom sekretaru za vanjsku trgovinu

Tone Tribuson, potpredsjednik Izvršnog vijeća Slovenije, izjavio je — prema »Politici« od 21. X. 1971. — da je ovogodišnji platni deficit Jugoslavije 5 puta veći od predviđenoga. Molimo Vas da izvijestite javnost:

- 1) Je li izjava druga Tribusona točna?
- 2) Ako je točna, kako se platni deficit mogao toliko povećati, i što ćete Vi kao savezni sekretar za vanjsku trgovinu poduzeti da se konačno zaustavi rast našeg trgovinskog i platnog deficit?

Ljubomiru Veljkoviću, glavnom i odgovornom uredniku »Ekonomске politike«, Beograd

U listu kojem ste urednici, u bz 1021 od 25. X. 1971., na strani 14. a pod naslovom »ZTP Zagreb — kraj ili predah«, objavljeno je i slijedeće:

»Javni pritisci sa strane — direktno protiv Tomeca — objavljeni su samo u dva lista: »Hrvatskom tjedniku« i »Hrvatskom gospodarskom glasniku« — koji su već ranije u više navrata bili kritikovani da zastupaju ekstremne nacionalističke stavove.«

Da li ćete u skladu s novinarskom etikom, druže Veljkoviću ipak reći svojim čitateljima, da iza zahtjeva za smjenjivanje Josipa Tomeca stoji 26.000 željezničara koji rade u ZTP-Zagreb, pa da se, dakle, ne radi o »pritiscima« sa strane, već naprotiv, o zahtjevima, samoupravljača u ZTP-Zagreb.

Općinskim sindikalnim vijećima Čakovca, Varaždina i Koprivnice

Općinska sindikalna vijeća Čakovca, Ptuj i Varaždina započela su 1961. godine međuopćinsku suradnju prizvanu »Tjednom braćstva i prijateljstva«, u okviru koje se održavaju nastupi pojedinih kulturno-umjetničkih društava, ogranača »Sloga« i sl. Kasnije su pristupila tom »savezcu« još općinska sindikalna vijeća Ormoža (1964.), Koprivnice (1968.) i Slovenske Bistre (1970.), pa je tim redoslijedom svako od spomenutih općinskih sindikalnih vijeća i domaćin »Tjedna«.

U Ptuju, gradu koji je bio prvi domaćin »Tjedna« 1961. godine, održana je 17. rujna ove godine svečana proglašena te obljetnice, na koju su bili pozvani predstavnici svih šest općinskih sindikalnih vijeća i drugih društveno-političkih organizacija iz njihovih sjedišta.

Začudo, sav propagandni materijal i pozivnice za svečanost (svečana sjednica predsjedništva šest općinskih sindikalnih vijeća, svečana akademija i drugarsko veče) bili su tiskani isključivo na SLOVENSKOM JEZIKU, iako su među njenim sazivačima bila i tri općinska sindikalna vijeća iz Hrvatske (Čakovec, Koprivnica, Varaždin).

Općinska sindikalna vijeća Čakovca, Koprivnice i Varaždina trebala bi objasniti kako su mogla prihvati takvu diskriminaciju u odnosu na hrvatski jezik. To više što su Čakovec i Varaždin pokrećući te vrijedne akecije.

Ivi Štampaliji, predsjedniku općine Biograd n/m

Primili smo pismo slijedećeg sadržaja:

Kao građani biogradske općine osjetili smo dužnost da prosvjedujemo zbog najnovijeg aktu koji je kame poduzeti biogradski političari i gospodarski radnici, bolje reći nekoliko rukovoditelja tih organizacija. Obraćamo se Vama jer je to jedini način da se za naše prosvjede čuje i zna.

Evo u čemu je stvar. Početkom listopada u Beograd je otputovala delegacija sastavljena od predstavnika društveno-političkih organizacija i tzv. »stručne grupe«, na čelu s predsjednikom općine Biograd na moru, a svrha joj je bila da s nekim beogradskim građevnim poduzećima sklopi ugovor o izgradnji hotela od oko 2000 postelja. Sve to u okviru

tkcije Gradovi-prijatelji, s unaprijeđen dogovorenom poslovno-tehničkom suradnjom. Osim toga, priča se i o sudjelovanju reeksportera. NAS RADNIKE ZANIMA ZAŠTO SE, ako se već odlučilo graditi hotel, NIJE ANGAŽIRALO NEKO PODUZEĆE IZ SR HRVATSKE i je li istina da će u svemu tome sudjelovati reeksporter?

Grupa radnika
Ugostiteljskog poduzeća
»Ilijira«,
Biograd na moru

Molimo Vas, druže predsjedniče da li su podaci iz ovoga pisma točni i u kojoj mjeri su opravdani?

Polućorci

Zbroju brojnih insinuacija i (nedokazanih) optužbi na račun Matice hrvatske, nedavno je Marinko Grujević pridodao još jednu. Govoreći političkom aktivu Zagreba o međusobnom uvjetovanju i pothranjivanju hrvatskih i srpskih nacionalista i unitarista koji stoje zajedno na opozicionoj platformi suprotnoj Savezu komunista i kojima je krajnji cilj vlast, on je (kako navodi »Borbac«) između ostalog rekao: »Dakle, eto platforme za višepartijski sistem, čije embrije već i onako neki pokušavaju stvarati, recimo u Matici hrvatskoj, odnosno u »Prosvjeti«. Ne bi bilo na odmet ovom prilikom podsjetiti da su među utjecajnim članovima uprave »Prosvjetet« i neki istaknuti partijski i politički rukovodioци SR Hrvatske (dr. Dušan Dragosavac, Milan Zjalić, Rade Bulat, Dušan Štrbac, Vojin Jelić), dok ih u Upravnom odboru Matice hrvatske nema.

I odljev svijesti?

Na početku ove, upravo protekle turističke sezone u brojnim su se hotelima diljem hrvatske obale pojavila »obaveštenja« o tome kako »cenjeni gosti treba da se pridržavaju kućnog reda«.

Ovi su oglasi tiskani u ustanovi JUGOBIRO, Beograd, Dobračina 38, a razaslati su svim radnim organizacijama koje posluju u okviru udruženja »Jugohotel«.

Uz tekst na srpskom jeziku tiskani su i prijevodi tog »kućnog reda« na njemačkom, francuskom i engleskom. Izgleda da je dosadašnje preljevanje devize u beogradski centar dovelo i do odljeva svijesti o nacionalnoj pripadnosti rukovodilača spomenutih hotela. Ili su čestom uporabom stranih jezika zaboravili koji im je materinski jezik!

'Magnovenja' »Ekonomské politike«

U broju od 25. X. 1971. beogradska je »Ekonomská politika« osobito zadovoljna jednim aktualnim ekonomskim problemom — izjavama zagrebačkog suca Vjekoslava Tadića, pa pod naslovom »Sudjelko uverenje piše:

»Vjekoslav Tadić, zagrebački sudija KOJI JE IZREKAO ZABRANU 'Hrvatskog tjednika' (istakao HT), potvrdenu kasnije od strane Vrhovnog suda Hrvatske, za okruglim stolom 'Omladinskog tjednika' pravda se ovako: 'Konkretno, kada sam ja donosio odluku o zabrani 'Hrvat-

skog tjednika' to je bilo baš u jeku turističke sezone, kad su studenti bili vani, bio sam sam na krivičnom odjelu i kada je došao prijedlog javnog tužioca morao sam odlučivati o tome na brzinu, jer zakon nalaže rok od tri dana, ali htio bih nešto reći o političkim i društvenim uvjetima koji su bili vodeni u vrijeme ove, da tako kažem, kampanje.

Dobio sam dojam da je u sedmom i osmom mjesecu, pa čak možda dok nije došao u Zagreb, bila na dželu eksplozija maksimalnog unitarizma, kakvu dugo nismo doživjeli, i takvim prilikama došla je ova zabrana HT.«

Što se EP snilo, a što je stvarno bilo, može se vidjeti iz rješenja broj Kr-36/71 od 3. VIII. 1971. koje je potpisao sudac V. Tadić, a rješenje je donio Okružni sud iz Zagreba, i to u vijeću u čijem su sastavu pored predsjednika Tadića bili i suci potroznici Mustafa Ljubljankić i Franjo Cvitovac.

Rješenje glasi:

»ONIŠTAVA SE rješenje Okružnog tužilaštva Zagreb broj KTR-767/71 od 29. srpnja 1971. godine o privremenoj zabrani i ODBIJA SE prijedlog za izricanje zabrane raspaćavanja 'Hrvatskog tjednika' broj 16 od 30. srpnja 1971. godine, u nakladi Matice hrvatske u Zagrebu, kojeg je tiskao NIP 'Vjesnik' u Zagrebu.«

»Vaznesenje« iz Stenjevca

U Katalog izložbe UMJETNOST NA TLU JUGOSLAVIJE OD PRAHISTORIJE DO DANAS, Sarajevo, Skenderija 1971., unesen je rad hrvatskog majstora iz druge polovice XV. stoljeća:

420 BOGORODICA SA HRISTOM Zupna crkva Vaznesenja Marijinog, Stenjevac (Hrvatska). Kad smo to pročitali, smah je bilo jasno da se crkva u Stenjevcu ne može zвати Vaznesenje Marijino i da je ime crkve pogrešno navedeno. Da li slučajno ili namjerno?

Ispravno ime crkve jest Uznesenje Marijino.

U hrvatskom jeziku ne postoji imenica vaznesenje, a ni glagol iz kojega bi se ta imenica mogla izvesti (Iveković-Broz).

Ako se nešto izlaže, onda pristojnost zahtjeva da se bar ime objekta kojem eksponat pripada točno naveže.

Valjani razlozi

U nekoliko je brojeva »Hrvatski tjednik« pisao o našem iseljeništvu i diplomaciji u Australiji. »Večernji list« od 30. listopada ove godine piše: »Konzul Mišo Raičević zamolio nas je usput da objavimo kako je Savezni sekretarijat za vanjske poslove zabranio našim konzularnim predstavnicima u svijetu da za domaću javnost daju bilo kakve izjave na tajka i slična pitanja novinara!«

Očvidno nemamo razloga sumnjati u to da se savezni sekretarijat za vanjske poslove, kod donošenja ove zabrane rukovodio valjanim razlozima, no što su ti razlozi valjaniji to je naša zabrinutost za naše iseljeništvu — nažlost — veća i opravdaja.

